

MAGYAR MESÉK ÉS MONDÁK ISMERETE (I/10/e.)

Darai Lajos (Kápolnásnyék):

Hősök (héroszok) és népalkotó emberek

A „Magyarok Istene” mindenkié

Ebben a tanulmányban két ismert tényt szeretnék hangsúlyosan bemutatni,⁴¹⁴ mivel sokan vannak, akik nem tudnak róla, vagy nem veszik figyelembe.

Az egyik, hogy *a magyar mondai hősök az egyetemes mítoszkincs részeként csillagászati alakok, azaz jelképek, és nem húsvér emberek.*

A másik, hogy *ezek a mítoszok, eposzok másodlagosak, és az emberiség hódításokra, leigázásra épülő korszakából valók és torzulást mutatnak ahhoz az eredeti ősi tudáshoz képest, amely a magyar lélekhitből, a magyar népmesékből és a mellérendelő szemléletből feltárul.*

Az első tételhez a legjobb lesz *Baktay Ervin* könyvének⁴¹⁵ utolsó, „Asztrológiai világszemlélet”⁴¹⁶ című fejezetét követni. Ennek első része a Nagy Napciklusról szól, „a precesszióról, a Tavaszpont tovahaladásának jelenségéről”. Ennek magyarázata a következő:

⁴¹⁴ Főként Cser Ferencsel közös munkáink alapján: *Magyar folytonosság a Kárpát-medencében, avagy Kőkori eredetünk és a sejti tulajdonságörökítő kutatás.* Fríg Kiadó, h. n. [Pilisszentiván], 2005. *Ember–Társadalom–Emberiség. Eszme–Hit–Vallás. Atya–Anyá–Élet.* Queanbeyan–Kápolnásnyék, 2006. <http://mek.oszk.hu/18100/...> *Az újkőkori forradalom népe.* Fríg Kiadó, h. n. [Pilisszentiván], 2007. *Európa mi vagyunk. Európa történeti kapcsolatai a sejti tulajdonság örökítőkhöz és a Kárpát-medencei népi, nyelvi, műveltségi folytonosság I-II. kötet.* Fríg Kiadó, h. n. [Pilisszentiván], 2007-2008. *Kárpát-medence, vagy Szkitia?* Fríg Kiadó, h. n. [Pilisszentiván], 2009. *Kárpát-medencei magyar ősiség.* Magyarságtudományi füzetek 12. Hun-Idea Kiadó, Budapest, 2011. *Az egység magyar jelenléte és jelképe az eurázsiai történetben és műveltségben. Kettőskereszt. Jegyzet.* Szerk. Benedek Attila, Szelei István. MBE, Miskolc, 2015. pp. 81-122. és [Acta Historica Hungarica Turiciensia XXIX/1. 2013. pp. 27-16.](http://acta.hungarica.turiciensia.com/2013/01/27-16) „A mellérendelő magyar társadalom kialakulása.” *Alapvetés. Tanulmányok a magyar eredetről és következményeiről. Oktatási segédkönyv II.* [http://epa.oszk.hu/Acta_Hungarica_Turiciensia XXXV/5. 2016. 153-297.](http://epa.oszk.hu/Acta_Hungarica_Turiciensia_XXXV/5_2016_153-297)

⁴¹⁵ Baktay Ervin: *A csillagfejtés könyve. Az asztrológia elmélete és gyakorlata.* Szerzői kiadás. Budapest, 1942. <https://vdocuments.net/dr-baktay-ervin-a-csillagfejtés-koenyvepdf.html>.

⁴¹⁶ Az asztrológia jelentése: csillagtudomány, égiek tudománya. Ma megkülönböztetik az asztronómiától, az égi jelenségek vizsgálatától, változásainak mérésétől. Ez utóbbi alapján alakult ki egész mai világfelfogásunk, de egészen a XVI–XVII. századig a két ág nem volt elkülöníthető, hiszen azonos személyek művelték mind a kettőt. Ma az asztronómia a csillagászat tudománya, míg az asztrológia vitatottan a csillagok (bolygók, Nap, Hold) adott időpontjához rendel tulajdonságokat, eseményeket, misztikus erőket, sorsokat. Ez utóbbi valóságát vizsgáljuk itt.

„A Nap évről évre a tavaszi napéjegyenlőség idején nem ugyanazon a ponton áll, hanem évente kb. 50''-cel hátrább, mint az előző évben. Ennek oka a földtengely elmozdulásában áll.⁴¹⁷ A tavaszpont tehát lassan végigvándorol az ekliptika⁴¹⁸ körén, még pedig a jegyek sorrendjével ellentétes irányban, hátrafelé. A Nap a tavaszpont precessziós útján 72 év alatt tesz meg egy fokot, 2160 év alatt halad át egy állatövi szakaszon (30°), 25.920 év alatt pedig bejárja az ekliptika egész körét. Az egész kört, a 25.920 éves ciklust *Nagy Napévnak* nevezzük, az egy-egy jegyre terjedő 2160 éves szakaszok a Nagy Napév hónapjai, a 'világhónapok'; az egy fokra jutó 72-esztendő út pedig egy-egy 'világnapnak' felel meg.”⁴¹⁹

Nagy Napév

Ez tovább bontható: egy „világóra” 3 földi év, egy „világperc” 18 földi nap és egy „világmásodperc” 8 óra. De az utóbbi két szám valójában már nem egész szám, de a Nagy Napév vagy Világév nagysága a kitétetett számokkal, mindvégig egész szám marad. Csakhogy a hossz tengely évente nem pontosan 50 szög-másodperccel fordul el, hanem 50,2-vel, azaz a tengely körbefordulás ideje 25.816,73 év, és ettől kezdve már semmi sem egész szám. Ugyanígy a Nap-ciklus is 365 és negyed nap, és ez sem tökéletes, mert ugyancsak nem egész szám, és így persze ez sem bontható fel egyszerű egész számok szorzatára!

Pedig Baktay szerint „ezeknek az időegységeknek rendkívül nagy a jelentőségük a Föld és az emberiség életében. Az egészséges, normális ember életkora 72 év, vagyis a precessziónak egy foknyi útja. Az ember normális hőmérséklete 36 fok, ez 72-nek a fele; az egészséges ember érverése percenkint átlag 72; percenkint 18-szor veszünk lélekzetet, vagyis négypercenként 72 a lélekzések száma. Tudjuk, hogy a forgó Föld kb. 4 perc alatt fordul 1°-ot, tehát a Föld 1°-nyi elmozdulásának 72 lélekzetvétele felel meg, mint ahogy a precesszióban 72 év egyezett 1°-kal. Ha az ember 1 perc alatt 18 lélekzetet vesz, akkor egy nap – 24 óra – alatt 25.920-szor lélekzik; ugyanennyi a Nagy Napévben lepergő földi évek száma. Ezek a számok tehát igen mélyen gyökereznek a lét törvényében és rejtelmes, örök összefüggéseket tárnak fel.”⁴²⁰

Hogy ez a mutató felsorolás mennyire nem szentírás, azt hamar észrevehetjük akár az életkor emelkedése, akár egyéb vonatkozásokban. És még hozzá tehetnénk a „8 óra munka, 8 óra pihenés, 8 óra szórakozás” régen még optimális követelményét. De mondható persze, hogy

Látványos összefüggések

Baktay átlag értékeket emleget. Inkább azt kell látunk, hogy itt a számokban olyan rendszer van megalapozva, amelyben érvényesülnek bizonyos látványos összefüggések, amelyek azért el is igazítanak bennünket valamennyire a valóságos életünkről. Innen van aztán határtalan népszerűségük, amikor ebből a rendszerből sikerül valami „újat” kiolvasni. Ami elvileg nem megy, de a gyakorlatban aztán horoszkópként mégis működni látszik. A tanulságot már most levonhatjuk, hogy mindebben a régi emberi tapasztalatok felhalmozódását tisztelhetjük, sok-sok munka árán tett megfigyeléseket, amelyek nemcsak a csillagokról szólnak, hanem sokkal inkább az ember dolgairól, viszonyairól.

Ilyen szemmel kell a mítoszokra is tekintenünk, de még inkább népmeséinkre, mint majd látjuk. Hogy a különbséget jól lássuk a két felfogás, szemléletmód és tárgykör között, nézzük meg a *Végvári József* által lefordított könyvet az Égi Malomról.⁴²¹ Ebből kiderül, hogy az állatövi mítoszok előzményeként az egész északi égbolt szereplőit figyelték, bekapcsolták a történetébe, nemcsak az állatövi sáv csillagképeit. A különbséget abban is láthatjuk, hogy népmesei hőseink ugyan az égi világban is utazgatnak, de még nevük sincs, a nép gyermekei, és a

⁴¹⁷ Bár igen-igen lassan, a földtengely körzése homokórához hasonló alakzatban történik. Ehhez hasonlatos mozgást látunk kicsiben és igen gyorsan a gyerekjáték bűgöcsiga pörgésekor.

⁴¹⁸ Az ekliptika a Napnak a látszólagos útja az égbolton, amit egy év alatt tesz meg, illetve a Föld valóságos keringési síkja a Nap körüli pályáján.

⁴¹⁹ Baktay (1942), p. 295.

⁴²⁰ Uo.

⁴²¹ Santillana (1995), Giorgio de, Hertha von Dechend: *Hamlet malma. Értekezés a mítoszokról és az idő szerkezetéről*. Pontifex Kiadó, Budapest MCMXCV. <https://docplayer.hu/25191614-A-csillagokat-teremto-isten...>

királynak sincs neve, és bárkiből lehet király. Ugyanakkor a héroszok, „Nap-hősök” az eposzokban, a mitológiában egész leszármazási vonallal vannak azonosítva egyedi nevükön kívül, azaz csak az elit körbe tartozók lehetnek hősök és királyok. Sőt, mivel csak utóbbiak ismerhetik az istenek akaratát, mint küldöttek és a küldöttek által beavatottak, birtokába kerülnek az emberi sorsok irányításának is, és e sors „kiolvasásának a csillagokból”.

Baktay azonban ennek lehetőségét tagadja, mégha a csillagfejtésről szól is a könyve, ám a kérdés ellentmondását sokkal árnyaltabban képes megfogalmazni. Ám ezért sok félreértés lehet, a horoszkópok aprópénzre váltása máig dívik. Ő ezt mondja: „Az élőlények milliárdjainak más és más a sorsa, de a törvényszerűség mindegyik életben kifejezésre jut.⁴²² A horoszkóp ezt a törvényszerűséget fejezi ki: nem a lelket, nem a ’tévőt’ magát mutatja, hanem a testi–szellemi burkot, az adottságokat, amelyeket fejlettségi fokának megfelelően kapott a születésben. Az ember, a lélek fölötté áll mindezeknek, hogy úgy mondjuk: ’horoszkópon kívüli elem’. S így válik érthetővé az ősi tétel, hogy ’a bölcs uralkodik a csillagzatokon’... A lélek, ha felismerte

„Égbe lőtt” összefüggések

és követi a Törvényt, már nem rabja ennek, hanem fölébe magasodik. S így érthetjük meg az asztrológiának azt a másik, sokat hangoztatott tételét is, amely szerint ’a csillagok nem kényszerítik az embert’. Nem a csillagok irányítják a sorsunkat, nem bábokként engedelmeskedünk a Nagy Játékmester kezében rángatott fonalaknak, nem külső, idegen erők tehetetlen eszközei vagyunk, hanem *mi magunk* halmoztuk fel a bennünk érvényesülő hatásokat, mi magunk hordozzuk létünk rejtelmes mélységeiben azokat az elemeket, amelyek a kozmikus rendnek megfelelően, öntevékenyen kapcsolatba lépnek a velük egybehangzó erőkkel, sugárzásokkal... A csillagok” tükörként ”pontosan mutatják a bennünk munkáló elemek mivoltát... Nem a Nap, a Jupiter vagy a Szaturnusz okozza ezt vagy azt a folyamatot bennünk, hanem a bennünk magunkban élő Nap-, Jupiter- vagy Szaturnusz-elem, s ezek munkálkodása párhuzamos a külső sugárerők tevékenységével... De nem fűzhetünk minden egyes mondatunkhoz hosszas böleselkedéseket, s ezért köznapi kifejezésekkel élünk... Azt mondjuk, hogy ez vagy az a planéta jótékony vagy kártékony, ez vagy az a ’csillaghatás’ ezt vagy azt ’idézi fel’.”⁴²³

Ennek megfelelően Baktay is bemutatja a „planéták természetét”, amin tehát egy „égbe lőtt” természetet kell értenünk, emberi tudás áthelyezését az időtálló környezetbe, ahonnan aztán sokáig vissza vagy leolvassák azt. Kissé hasonló ez a mai műholdakhoz, amelyek közvetítik felénk az elektronikusan kódolt tartalmakat, de azokat nem a műhold hozza létre, azok csak ilyen átvitt értelemben a műhold „hatásai”. Az alább részletezett, a nála sokkal korábbi lélekhit⁴²⁴ négy lélekelemét az asztrológia felhasználja. A levegő a lélegzés legfőbb szükséglete, az élő ember legkifejezőbb jellemzője. Levegő jellegűnek tekintik a Merkúrt és a Vénuszt. A víz a földek termékenységének a biztosítója, átvitt értelemben véve az égi vizek a megtermékenyítést is jelentik.⁴²⁵ Vizes jellegű a Hold. A nap fénye a növények éltető ereje, és érthető módon a Nap tüzes jellegű, de ilyen a Mars és a Jupiter is, hiszen a tűz pusztulást is okoz, rombol. Mindennek a teremtő forrása maga a föld, ezt a jelleget a Szaturnusz képviseli. Nem hagyhatjuk tehát figyelmen kívül, az élet, a lélek négy elemét, a földet, a levegőt, a vizet és a tüzet. Az asztrológia a bolygók mellett az állatöv elemeit is ezzel a négy elemi jelzővel minősíti. Az elemek egymást követve váltakoznak. Így az Oroszlán, a Nyilas és a Kos a tüzes, a Bika, a Szűz és a Bak a földi, az Iker, a Mérleg és a Vízöntő a levegős, valamint a Skorpió, a Rák és a Halak a vizes jelek.

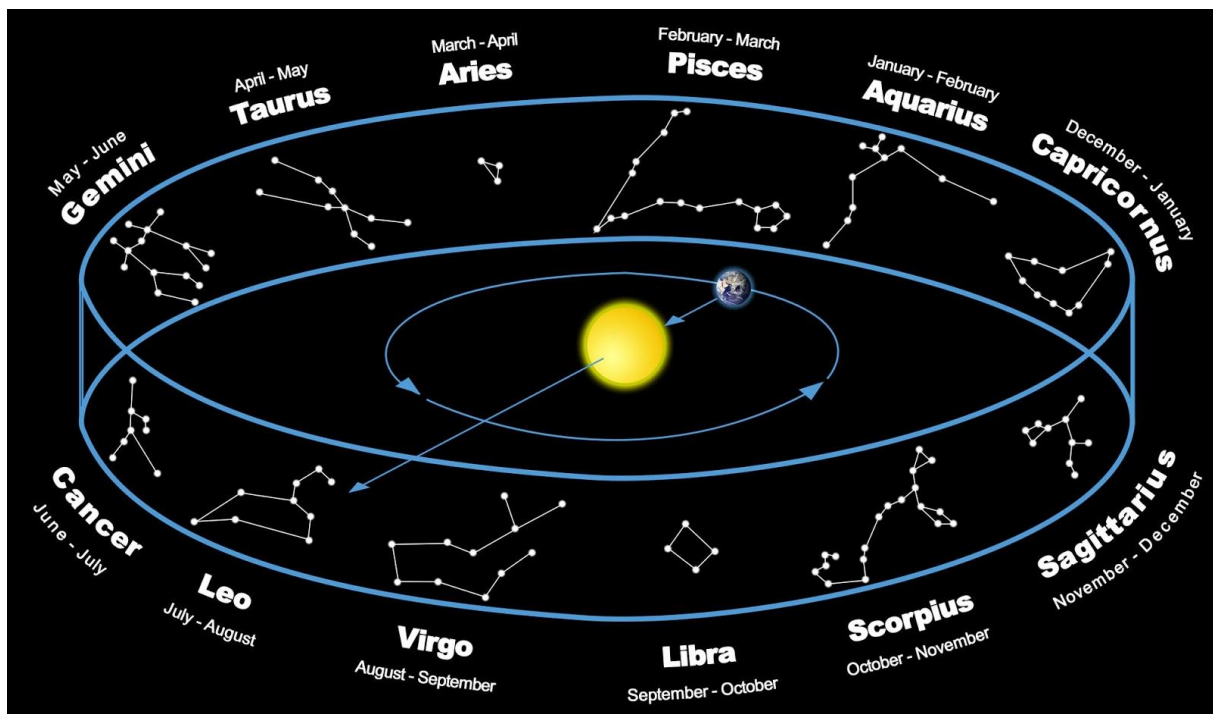
⁴²² Lényegében e törvényszerűségekről szól a Baktay Ervin ideje óta elért tudományos eredményeket összefoglaló filozófiai művünk (Cser-Darai (2005-2006).

⁴²³ Baktay (1942), pp. 109.110.

⁴²⁴ Őseink lélekhitéről van szó, ezt a középkor óta használt népvünk alapján magyar lélekhitnek nevezzük.

⁴²⁵ Alford (2000) Alan F.: *When the Gods Came Down*. New English Library, Hodder & Stoughton. p. 52.

Az eposzi, mítoszi szereplők azonossága a Nappal, az égitestekkel, valamennyire kivonja az égitesteket a hatókörből, jelképként inkább passzívan alkalmasak az eposzi mondanivaló ábrázolására, tárolására. Ugyanakkor a szűkebb időtávú összefüggések esetében még inkább az emberiség által felhalmozott tapasztalati tudás valamilyen összegződött kifejezéséről van szó, és nem közvetlen égi irányításról, isteni beavatkozásról. Ennek megfelelően, utóbbi esetben az égi összefüggésekből nem a Nagy Napév vagy Világév jön elő, hanem csupán a Nap évenként ismétlődő pályája. Az égi szereplőket egyneműnek tekintve és planétáknak nevezve. Ahol a nap is egy ilyen planéta a geocentrikus világkép miatt. Így tekintve a Nap az év során az égbolt állócsillagainak határozott sávjában mozog körbe, mindenkori helyzete közvetlenül a napfelkelte előtt, ill. napnyugta után megfigyelhető. Ezt a sávot nevezik – az égbolt többi részétől megkülönböztetve – állatövi, görög szóval zodiákus sávnak. Tizenkét részre bontották fel, és a részekben lévő csillagképeket formájuk alapján nevezték el, és a neveket valamiféle mítikus jelenséghez kapcsolták. A felosztás alapja az lehet, hogy a Jupiter évenként egy állatövi jeggyel mozdul odébb, mert közel 12 év alatt járja körbe a Napot. (Megerősíti ezt, hogy az „állatövön” valójában 13 csillagkép látszik, mégis 12-re osztották fel.)

*A Nap Földről látott látszólagos pályája az állatövi csillagképek előtt: Oroszlán (Leo)–Szűz (Virgo)–Mérleg (Libra)–Skorpió (Scorpius)–Nyilas (Sagittarius)–Kos (Capricornus)–Vízöntő (Aquarius)–Pisces (Halak)–Bak (Aries)–Bika (Taurus)–Ikrek (Gemini) Rák (Cancer).*⁴²⁶

Az állatövnek van egy bika szarvhoz hasonlító szakasza, s a letelepedett műveltségek korai időszakában a tavaszi napéjegyenlőség idején a Nap e csillagkép előtt kelt fel. A bika-kultusz ehhez a képhez köthető. Az égi világ másik meghatározóját, a Holdat a Nap fiának tekintették. És e két világitótest mellett két másik bolygó is meghatározó lett: A Merkúr a Napközeli pályája miatt hamar váltja a helyét a Nap két oldalán, mindig a kelő, ill. a nyugvó Napot követi, ezért iker csillagnak, a Nap közvetlen kísérőjének is felfogható. A Vénusz keringése pedig a Földéhez közeli, az égbolt legfényesebb csillaga földközeli helyzetben, az égbolton a legtávolabb kerülve a Naptól pedig fél-Vénusz. A magyar hitvilág Est-hajnalcsillagnak nevezi, mert csak ebben az időtájtban látható, s távolabb kerülve a Naptól, mint a Merkúr, már éjjel nyugszik,

⁴²⁶ A kép forrása: https://csillagvizsgalo.blog.hu/2017/09/04/csillagkepek_a_nyari_haromszog_konstellacioi

vagy kel. Mint harmadik világító test, a női szerepkör tartozik hozzá. A Vénusz és a Nap időnként közrefogja a Merkúrt. A földközponitú szemléletben a keringési idők sorrendjében a negyedik a Nap: az égbolt legfényesebbje, az élet forrása. Kifelé, és a növekvő keringési idők felé haladva a következő a Mars, a vörös bolygó, amely a két elsőtől eltérően nemcsak a Nap közelében, hanem attól messze eltávolodva, vele ellentétes oldalon is előfordul. Ugyanez vonatkozik a szabad szemmel is még jól látható másik két nagybolygóra, a Jupiterre és a Szaturnuszra is. Kifelé haladva a keringési idők egyre növekednek, a bolygók (csillagok) fényessége csökken.

Nem véletlen tehát, hogy a két legfényesebb égitesthez, a Naphoz és a Holdhoz kapcsolódnak az emberi gondolkodás legkorábbi hitvilági nyomai. Az összes planéta, azaz a hét 'bolygó' aztán, mint égi világ, az istenek világa lett. Így érthető meg az asztrológiában létrejött kettősség, hogy amikor az égi jelenségek közvetetten, tükrözött formában utalnak a földi jelenségekre, azt az istenek akaratának lehetett tekinteni. Az uralkodó elit így is tett, és a hozzá tartozó „beavatottak” (papok, próféták) számára az asztrológia megteremtette a lehetőséget, hogy az égi mozgások szabályszerűségére alapozva a csillagoknak a vonatkozó időbeli helyzete alapján következtessenek a földi hatásokra, eseményekre. E hatások emberi sorsok, természeti katasztrófák,

Hét „isteni” planéta

kedvező és kedvezőtlen jelenségek, politikai-társadalmi eseményekben voltak megragadhatók. A megragadás nem volt mindenki számára elérhető, aki megfigyelte a csillagok állását, hanem csak azoknak tehát, akik tisztában voltak az égi jelenségeknek a földiekre történő lefordítás nyelvezetével. Ezért ha az asztrológiai ismereteknek van is történeti, és nagy a kultúrtörténeti jelentősége, a horoszkópokra mégis úgy kell tekintenünk, hogy annak készítése nemcsak csillagászati és általános emberi tapasztalatokat tartalmaz, hanem hatalmi vonatkozásokat is közvetít, amelyek között nemcsak üdvös összetevőket találunk, hanem az emberi elnyomás eszközét is. A torzulásokra a tanulmány második felében térünk ki, ahol a mellérendelő világ maradványaira hivatkozva teszünk összehasonlítást.

Hogy megértsük, miként történt ennek alkalmazása, nézzük meg e nyelvezetet, azaz a jelek és az emberi jellem, valamint az emberi sors összefüggéseit. Az alaphelyzetet maga a sorskör, az állatöv adja: függvényében tüntetik fel a különböző égi világítótesteket (eredetileg hetet, de ma már bekapcsolják a kétszáz éve felfedezett és szabad szemmel nem látható bolygókat, kisbolygókat és holdakat is). Az asztrológia kétféle hozzárendelést használ: 1. Az állatövi *jegyeket* a mindenkor tavaszponthoz kötik, ami a káldeus megfogalmazás szerint (idején) a Halak csillagképben van, s innen 30 fokos osztásban bontják fel az állatövet tizenkét egyenlő részre, ám e *jegyek* ma már nem felelnek meg a nap valódi helyzetének, amit *konstelláció*nak neveznek. 2. A konstellációhoz két fényes állócsillagot, a Skorpió csillagképben lévő Anterest és a Bika csillagképben lévő Aldebarant tekintik alappontnak.⁴²⁷ Majd a hozzájuk tartozó csillagkép határait úgy határozzák meg, hogy a két állócsillagtól $\pm 15^\circ$ -os távolságot mérnek le, majd 30° -os lépésekkel jelölik ki a csillagképek határait.⁴²⁸ A vonatkozó horoszkópot viszont mindig az állatövi *jegyek*, és nem a *konstellációk* alapján határozzák meg.

A földi helyzetnek megfelelően az állatövet előbb két egyenessel négy részre osztják, s az alapot az adott időpontban az északi Sarkcsillag és a vonatkozó helyre emelt sík és az ekliptika metszése alapján megrajzolt egyenes jelenti, ami az ún. *ascendus*, és ez az alapkört két részre osztja. A másik egyenes a vonatkozó hely északi (déli) körétől függ, amit a vonatkozó helyen a földfelszínhez illesztett sík és az ekliptika metszéspontja határoz meg. S ezek csakis az egyenlítői vonatkozási helyen adnak merőleges két egyenest, különben nem. A továbbiakban a négy

⁴²⁷ Ezek csaknem 12 óra távolságban követik egymást az ekliptikán, s az Aldebaran ma a nyári napfordulótól 1 óra 25 percnyi távolságra van.

⁴²⁸ Ma a két meghatározás között mintegy 25° -os, azaz időre átszámítva mintegy 25 nap eltérés van, aminek oka a sokat emlegetett precesszió (a földpályája ellipszis főtengelyének majdnem 26 évezredes nap körüli körbefordulása, mintegy 72 évenként egy fokkal).

negyedét tovább harmadolva a teljes kört összesen 12 szakaszra bontják. Kétféle felbontás ismert, az egyikben a szakaszok egyenlő szöveget fognak át, a másikban pedig a megfelelő csillagképnek az égbolton látható idejével arányos szakaszokat. Ezek a *házak*, s az egyenlőtlen szakaszokra bontás, az ún. Placidus-féle felosztás. Valamennyi állatövi jelnek és háznak van egy ún. ura, azaz *uralkodó bolygója*, mely hozzárendelést Arisztotelész óta ismerjük, de föltehetően eredete sokkal régebbi. A felosztás alapja az, hogy a 12 jelből kettőt a két főbb világító testhez (Nap és Hold) rendeltek, majd a maradék tizet ezektől elindulva, párosával azonos bolygóhoz, sorban a Vénuszhoz, Merkúrhoz, Marshoz, a Jupiterhez és a Szaturnuszhoz. Innen ered a következő beosztás: Az Oroszlán ura a Nap, féme az arany. A Rák ura a Hold, aminek a féme az ezüst. A Szűz és az Ikrek ura a Vénusz, aminek a féme a réz. A Mérleg és a Bika ura a Merkúr, aminek a féme a higany (idegen neve a bolygó nevéből ered: mercury). A Skorpió és a Bak ura a Mars, aminek a féme a vas. A Nyilas és a Halak ura a Jupiter, aminek a féme az ón. Végül a Kos és a Vízöntő ura a Szaturnusz, a féme az ólom.

Minthogy az asztrológia kialakulása idején az emberiség még csak hét fémeket ismert, ezeket – sajátágaik szerint – kötötték egy-egy bolygóhoz. A bolygók minőségét a hozzájuk kapcsolt fémek is meghatározzák. Az arany sárga fénye a Napot, az ezüsté a Holdat jellemzi. Ugyan a Vénusz sohasem sárga, hanem a Mars az, mégis a réz kapcsolódik a Vénuszhoz és a vas a Marshoz. Bizonyára azért, mert amikor ezt a kapcsolatot megteremtették, már vas fegyverekkel harcoltak és a Mars a harcost is jelenti. A Merkúr és a higany kapcsolata kézenfekvő: állandóan változik, hol itt, hol ott van, hol látszik, de leginkább nem, és ez a változékonyság a higany folyékonyságával jellemezhető. A nehéz fémeknek a külső nagybolygókhoz való kötése nem kíván különösebb magyarázatot. A négy belső világítótest az isteni körben különleges jelentőségű. A Nap felel meg az Atyának, a Hold a Fiúnak, a Vénusz az Anyának, a Merkúr pedig a Fiú párjának, a leánygyermeknek. A Merkúrt általában fiatalembernek ábrázolják, akinek férfiasága nem jellemző, gyakran a nőiessége ütökzik ki. Az asztrológia és a későbbi gnosztikus elképzelések itt kapcsolódik, a forrás azonban sokkal korábbi.

Már itt megjegyezhetjük, hogy e felsorolás, besorolás és felosztás, a szereplőknek máris oly sokaságát, nagyszámú megkülönböztetett alakját, jellegzetességét mutatja, – amihez jönnek még a házak harmadolásából (dekanátus) adódó hatótagok, – hogyha közvetlen, szomszédos viszonyukat és távolabbi összefüggéseiket történeté kerekítjük az megfelelően bonyolult és gördülékeny lehet az emlékezetbe vésés számára. A Nap a legkiemelkedőbb szereplő, a főszereplő, aztán a Hold, a bolygók, és persze a 12 csillagjegy. Ezek egymáshoz rendelt kapcsolódásához járul tehát még a fémeké és a négy

Amint a mennyben, úgy a földön

elemé. Emberi viszonylatokba helyezve őket, földi történetekké alakítva meghatározzák az emberszereplők jellemét, cselekvési körét, tulajdonságait, és ezt mindenki megtanulja, érti, a felidézéskor átéli. Ilyen módon aztán a történet nemcsak a csillagos égről tudósít hüen, hanem az emberi viszonyokról, szándékokról, célkitűzésről és erkölcsről, törvényről. Aminek elve lett: *Amint a mennyben, úgy a földön*. Hasonlóan eredményes emlékezeti, felidézési módszert jelentve, mint amit Giordano Bruno művelt. Aki ugyan elvonatkoztatott az Égi Malom vagy az Állatöv mozgalmas világától, de mnemotechnikája alapjául mégiscsak képek egymásutánijának könnyed elsajátítása és ezáltal a hozzá ragasztott más jellegű fogalmak visszaadása szolgált. És Bruno az istenihez való felemelkedés eszközévé tette ezeket az emlékezési gyakorlatokat, azaz emlékezetművészetének célja kapcsolatot létesíteni az ember és az isteni között. Ahol a képzelet kapcsolja össze a Mulandó képjelét az Örök jelképével. Bruno érezte, hogy „világos és bizonyított megegyezés van a magasabb dolgok és az alacsonyabb anyag között, ami miatt az isteni kegyelem bizonyos képek és megfelelések hatására alászáll és megnyilatkozik”. A szimbolikus kép (magyarul: jelkép) teremtő kép, hozzájárul a Fent és Lent közötti áramláshoz. A képek Isten gondolatai az anyagban, égi erőket vonzanak az emlékező lelkébe. E kapcsolat képi nyelve nem elvont fogalmakkal, hanem asztrológiai párhuzamokkal bíró szent

írásjegyekkel rögzíti az isteni gondolatokat. Ennek könyve betűi Bruno szerint az égi csillagál-lások, „az égbolt az istenek dicsőségéről mesél”. E jelképek ismerete elősegíti az erkölcsi, lelki és testi egészség helyreállítását, általuk felébrednek az emberben „a mély erők és a rejtett eré-nyek”. A csillagképek varázsképek, „közvetítők az égi ideák és a földi elemek világa között”. A csillagképek rendjének földi alkalmazása oly formák felhasználása, amelyek olyan magas szinten közelítenek a valósághoz, amire az anyagi világ dolgai sose lesznek képesek, hiszen a csillagképek az ideák árnyékai. E felfogás és megközelítés által Bruno egyetemes emlékezet-rendszert alkotott, amely viszont személyessége miatt másra nem átruházható, mindenkinek magának kell saját rendszerré szerkesztenie, saját képzeletéből kiindulva, összhangban a maga világgépével. Bruno szerint a teljes világegyetem, minden rejtélyével együtt bennünk van, de csak egy meghatározott szintjét érzékeljük, mert tudatunk korlátos, kisszámú valósággal hoz kapcsolatba bennünket.⁴²⁹ De annak ellenére, hogy találmányával nem kívánt fellépni általános társadalmi szinten, nézeteinek hermetikai kapcsolatai és panteizmusa miatt Giordano Bruno mégis az inkvizíció máglyáján végezte. Az ő sorsa pedig egyúttal majdnem a csillagok emlé-kezetének sorsa lett. Hogy miért, illetve miért nem, az alábbiakban vesszük sorra.

Ma már tudjuk, hogy a Föld csak egyike az égitesteknek, és nem a középpontja. A nappa-lok, és az éjszakák változása nem attól van, hogy az égbolt forog a Föld körül és vele az égi világitótestek is, hanem a Föld forog, és eközben kering a Nap körüli pályán. A Föld forgástengelye azonban nem merőleges a keringési síkjára, hanem azzal 23,4 fokos szöveget zár be. Ugyan a tehetetlenség törvénye szerint a forgástengely a keringéssel nem fordul el, mégis a Föld for-gástengelyének is van egy keringése, mint láttuk, aminek 26 évezred az ismétlődési ideje. A forgástengely dőlésszögének viszonylagos állandósága miatt váltakoznak az évszakok: négy jellegzetes pontot ismerünk: a tavaszi és az őszi napéjegyenlőséget, a nyári és a téli napfordulót. A tavaszi napéjegyenlőség, a mezőgazdaságban a legfontosabb, káldeus időpontja: amikor a

Valóság és látszat

Nap a Bika csillagképben kelt fel, meghatározva a korszak bi-kakultuszát. De a forgástengely elfordulásával e pont fokoza-tosan eltolódott tehát, és 2160 év múlva már a Kos csillagkép-ben volt a tavaszpont. Emiatt az addigi naptárakat át kellett szerkeszteni! A Bikát, mint isteni képmást el kellett ejteni és a Kost (birka) kellett a helyébe állítani. Mert a tavaszpont lassú haladása a csillagképek előtt a látszólagos Nap-pályával ellentétes irányú.

Az alárendelő szemlélettel párhuzamosan jelenik meg a megszemélyesített lélek és a csil-lagvilág kapcsolata, a csillagvilág benépesítése. Az éjszakai szemlélő előtt az égitestek keleten a látóhatár alól fölemelkednek az égbe, majd nyugaton a látóhatár alá buknak. Mozgásuk szio-gorú szabályokat követ, amiket a mérés és a számolás kifejlesztésével az ember megismerhetett. A földi életben azonban nem ismerhetők fel hasonló szabályok, mégis a természet számtalan jelensége – időjárás, évszakok – az égi világ jelenségeit tükrözték, arra való visszahatásnak voltak felfoghatók. Ámde, ha az égi világ az istenek világa és a földi annak származéka, a földi urak isteni eredetűek, akkor valamiképpen az égi személyeket a földre kell varázsolni. Hogy ez lehetséges, arra a meteoritok megjelenése, földre csapódása számtalan megfigyelési lehetősé- get jelentett. A meteoritok ezért felfoghatók lettek, mint égi jelek, az istenek földre küldött hír-nökei. Mégis, hogyan lehet az istenektől származtatni az embert? Az ausztrál bennszülöttek regéiben az istenek származtak az embertől, a lélek az egekbe távozott és ott csillaggá vált. Az alárendelő szemléletben azonban a megoldás nem ez. Az ember, ha isteni eredetű, akkor a nyu-gaton lenyugodott csillagokból a föld alól előbújva, a föld méhében megszületve kerül a föld felszínére. A föld alól, az Alvilágból, ami a gnosztikus tanokban Egyiptom néven ismert. Nyu-gat a születés helye, ott születik újjá a Hold, mégpedig havonta három napos keleten bekövet-kező halála után.

⁴²⁹ Lásd Ohmann (1995), Isabelle: *Az emlékezet és képzelet művészete*. Új Akropolisz (Nouvelle Acropole 114.) Fordította Benits Péter. <https://www.ujakropolisz.hu/cikk/az-emlekezet-kepzelet-muveszete>.

Az asztrológia és a korai hitvilág kapcsolata kétségen felül állóan kimutatható: az Istenek – azaz az égi világítótestek – világa az égbolt, de naponta rendszeresen fölkelnek és emelkedő pályájuk során a mennyekbe jutnak. A mennyei létüket követve aztán lenyugszanak és a föld alá, az alvilágba kerülnek, azaz meghalnak. A királyság az égből hullott a földre, azaz bizonyos istenek – valamiféle megnevezett, vagy meg nem nevezett ok miatt – egyszerűen az égből a földre lepottyantak. Égi eredetük miatt a földi lények fölött isteni

Rejtett Alvilág

joggal uralkodnak. Ám hogyan kerültek a földre, hiszen a mennyekből közvetlenül ide nem vezet út? A kérdésre a választ a rejtett – ezoterikus – gondolatvilágban találjuk meg: Az éjszakai ‘halál birodalmából’ az út a földre az alvilági kapukon keresztül vezet (amire a korai ember számos példát talált, hiszen a barlangok a föld mélyébe vezettek, azokból gyakran az életet tápláló, a magot teremtő erő, a víz tört fel, de ugyanígy találkozhatott az ember a föld romboló erejének a feltörésével is, minden vulkánkitörés esetén). Az éjjeli halálból a földre az út tehát az Alvilágon át vezetett. Erre a sumér irodalomból számos példája közül egy: Istár aláereszkedése s visszatérése az Alvilágból.

Az égbolt meghatározója a Tejút. Hatalmas, viszonylag fényes folyamnak fogható fel, aminek a folyó menti műveltségeknél kiemelkedő a jelentősége. A Nílus áradása pl. akkor volt várható, amikor a Szíriusz – a Tejúthoz közeli nagyon fényes, változó csillag – a kelő nap előtt megjelent a keleti látóhatáron. A Tejút az égnek azon része, amin az égi zavart keltő és ezért megbüntetett istenek a Földre zuhantak. Így pl. Noé hajója is a Tejúton vitorlázva juthatott le a Földre. A földre került istenek visszajuttatása az égbe azonban – bűnbocsánat esetén – nem olyan egyszerű. Eleve nem érkehetnek közvetlenül a földre, hiszen az eget és a földet a látóhatár elválasztja. Előbb le kell nyugodniuk Nyugaton és a föld felszínére csakis az alvilágon keresztül jöhetnek elő. Ez a fölvezetés azonban váltságdíjat igényel. Ez a megváltás gondolatának a lényege: visszakerülni az Istenhez a mennyekbe nem megy anélkül, hogy az istent, a lelket valaki, vagy valami meg ne váltaná. A föld felszínéről tehát csak nehézséggel lehet visszakerülni a mennybe. Ez úgyszintén csak a megváltáson keresztül lehetséges, és csak ezt követheti az égbe emelés. Itt kapcsolódik össze az asztrológiai és a vallási szemlélet. Mózes története az idők kezdete előtti eseményeket ír le. Az Egyiptomból kivezetett isteni kiválasztottak az élet vizén (Sár-tenger) gázolnak át, ami az Alvilág védőkapuja, mert csakis a szétválasztásával lehet rajta áthatolni. Ez az alvilágot őrzőknek már nem sikerült, ők nem rendelkeztek a mennyei megváltó segítő hatalmával, ők megsemmisültek az élet vizében. Ezzel azonban a megváltásnak csak az első lépése következett be, a közbenső pusztaságból, ami még az Alvilághoz tartozott, át kellett lépni az idők kezdete utáni állapotba és a valódi földi világba.

Baktay Ervin is felmutatja az asztrológiai világnézet régiségét és egyetemességét, például hogy a „rég Hindu felfogás” is figyelembe vette a Napnak a látszólagos, hosszútávú mozgását: „A hagyományos Hindu időszámítás – a bráhmani időszámítás – nagy földi korszakokról tud, az úgynevezett *jugákról* és *kalpákról*, ezek pedig mind a precessziós időszakokon alapulnak. A bráhmani időszámítás a földi lét kezdetétől számítva mai napig több mint kétmilliárd évet ír, s ez megfelel a modern tudományos felfogásnak, amely ennyi időre teszi a Föld kialakulásának korszakait, mindet összegezve.”⁴³⁰ Ehhez az 1942-es tudományos állásponthez képest már több mint hatszor régebbinek tekintik a világ keletkezését, de tényleg figyelemre méltó az ilyen hosszú idő szemlélete. Amint az is, hogy rengeteg csillagászati összefüggés ismeretét már a vaskori vallásokban jól felfedezhetjük, ami sokkal korábbi megfigyelési előzményekre kell, hogy visszamenjen. És ezek forrását akár még a Fekete-tenger helyén volt Fekete-tavi fejleményekre⁴³¹ is visszavezethetjük, ahol hierarchikus rend, istenhívő vallás, valamint fizikai–szel-

⁴³⁰ Baktay (1942), p. 296.

⁴³¹ Kerr (1998), Richard A.: Black Sea Deluge May Have Helped Spread Farming 7500 BP. *Science* 279. p.: 1132. Ryan (1998), William & Walter Pitman: *Noah's Flood. The New Scientific Discoveries about the Event that Changed History*. Simon & Schuster, New York.

lemi munkamegosztás tételezhető fel a következményekből, amelyeket az áradás utáni menekültek hatásából ismerünk. Mivel az egyes területek és korok hitvilágának az alapjai gyakorlatilag az égi mechanikán nyugszanak, ezért rendkívül sok elemük egymással úgy is megegyezik, hogy a létrehozóik egymással talán sohasem voltak kapcsolatban. A hitrendszerek nagy része rejtett volt, más részük az elitnek szólt, ezért ha leírták, messze a szóbanforgó időszak után.

A sumérokknál a Jupiter nagy periódusa 427 év a csillagképek között, s ismerték a Szaturnusz keringési idejét is (29.458 év), és tudták, hogy a Jupiter 12 keringésére esik a Szaturnusz 29 keringése, ami egy 854 éves periódust jelent. És tudták, hogy a Vénusz 13 ciklusa a Hold 99

Az első csillagászok

ciklusának felel meg. Az egyiptomi naptáraknak is voltak különleges ciklusai, mivel 365 napos évük volt, s ezért a naptárunk a valódi évvel 1461 év után került ismét azonos állásba, ami a szotikus év, Égi-év. Ennek alapján egy Égi-hónap 120 földi évből, egy Égi-nap pedig 4 földi évből állt. Másik, de kisebb periódusuk a Főnix ciklus⁴³² 500 év, aminek huszad része az Ápisz-ciklus, ami a színódikus Hold-mozgás és a mozgó naptár eltérése, s így 25 mozgó év és 309 színódikus holdhónap különbsége mindössze 0,05 nap – azaz 1,2 óra, és az eltérés egy Főnix-ciklus alatt érett egyetlen nappá, és ekkor kellett ezt a helyreigazítást végrehajtani.

Ezek az ismeretek annyiban és arra lettek felhasználva Baktay szerint, hogy „a precessziós nap útját a régi bölcsék világekorszakokkal hozták kapcsolatba, s aszerint, hogy a Tavaszpont melyik állatövi csillagképben járt, a földi eszmélést, a vallást és a bölcseletet is összhangba hozták a precessziós Napnak az illető csillagképben kifejtett hatásaival. A régi kultúrák és kultuszok félreérthetetlenül kifejezik ezeket az összefüggéseket.”⁴³³ Mivel azonban most mind a 12 csillagkép útját bejáró Tavaszpont vándorlást végigkövetjük Baktayval, megállapítását korlátoznunk kell, mert túlzásnak tartjuk, hogy 25.920 év óta sikerülhetett „a régi bölcséknek” „összhangba hozni” „a földi eszmélést” „a Napnak az illető csillagképben kifejtett hatásaival”. E hatásokat ugyanis azok megjelenésével együtt, egyidőben kellett felismerniük, azaz inkább alkalmazkodniuk hozzá. De korábban Baktay amúgy is azt állította, hogy a hatás fordított, nem a Nap irányít bennünket, hanem mi magunkat, a Nap éppen érvényesülő hatásának megfelelően. E kettő együtt pedig a csillagképi hatás. Azaz ha már ismert volt 26.920 évvel ezelőtt, hogy milyen hatás következik és arra milyen válaszokat kell adni, akkor ez csak úgy volt lehetséges, hogy legalább a megelőző 25.920 év tapasztalata rendelkezésükre állott. A korlátozásunk tehát arra vonatkozik, hogy volt-e módjuk rá 51.840 évre visszamenő ismereteket felidézni. Helyette inkább arra kell gondolnunk, hogy az eposzok megfogalmazói éppen ezekkel a nagy időszámmal tudták elfogadtatni az eposzi tartalmakat. Ezzel mutatták fel beavatottságukat. Mert arra, hogy a Tavaszpont ellép a csillagképek előtt, és esetleg körbejár az állatövön, már egy Világhónap, azaz csillagkép bejárása után rá lehet jönni, nem kell hozzá a teljes Nap-ciklus. Sőt a Szaturnusz és a Jupiter 20 évenként együtt-állnak, és ezek az együttállások 60 év alatt körbejárják az állatövet, ún. *trigont* alkotva.⁴³⁴ Ellenben a 60 évenkénti hely a Föld-tengely elfordulása miatt nem pontosan azonos az előzővel, ezért az eseményt megfigyelők már ebből értesülhettek a Föld tengely elfordulásáról, nem kellett a két évezredet megvárniuk, hogy ezt megtudják. A visszavetített kiterjesztés azonban nagy tekintélyt adhat közlőjének.

Eme korlátozással együtt nézzük tehát tovább Baktay gondolatmenetét: „Az ősi mítoszok és kifürkészhetetlen eredetű hagyományok a történelemelőtti korszakok emlékét is megőrizték; minden ősi műveltségű nép mítoszai tudnak az 'aranykorról', amikor a földi élet még összhangban volt az égi törvényekkel, az ember még nem szakadt el a természet egyszerű, de té-

⁴³² A monda szerint a főnixmadár 500 évenként a saját melegétől lángra lobban, elég és harmadnapra föltámadva újabb ciklusba kezd.

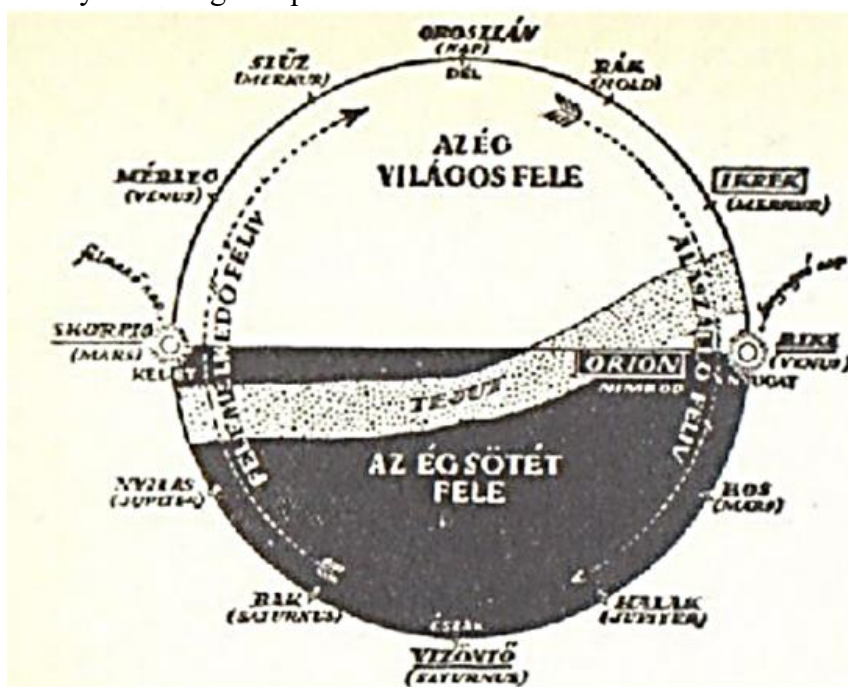
⁴³³ Baktay (1942), p. 297.

⁴³⁴ Santillana (1995), pp. 117, 234.

vedhetetlen útjának követésétől. Ez az aranykor arra az időszakra vonatkozik, amikor a Tavaszpont, vagyis a precessziós Nap a maga égi házában, a természetének legjobban megfelelő Oroszlán csillagképében vándorolt 2160 esztendőn keresztül. A rákövetkező korszakban a precessziós Nap 2160 évig a Rák csillagképében járt, s ebben az időben az 'aranykor' ősi tisztasága és egyensúlya már veszendőbe ment. Helyét a Rák hatásai⁴³⁵ váltották

Mitikus világkorszakok

fel: az embereket elfogta az ismeretlen utáni vágyódás, nyughatatlanokká váltak, vándorolni kezdtek, kialakult a család, majd a nemzetség csoportszövetsége, ezekből törzsek alakultak és a megnehezedett, bonyolultabbá vált életben megindult az emberi szervezkedés. Ebből a korszakból származnak a minden ősi népnél ismeretes Hold-kultusz emlékei, hiszen a bölcsek már akkor is tudták, hogy a Rák csillagképe éppúgy a Hold égi háza, mint az évi Nappálya állatövében a Rák jegye. A matriarchátus – anyauralom – is valószínűleg ennek a korszaknak a csökevénye, s némely kezdetleges népnél ma is fennáll. Mindez a Rák hatásának felel meg.”⁴³⁶

Baktay szemléltető ábrája: legfelül az „aranykori” Oroszlán csillagkép.

Itt arra kell figyelmeztetnünk, hogy a Tavaszpont körben járásának – a csillagképek vonatkozásában – utólagos megállapítását, visszavetítését erősíti meg számunkra, hogy egyébként a Nap-járás évente körbeért ugyanazon csillagképek, csillagjegyek előtt. Ezek évenkénti hatásjellegességét tehát egyszerűen átvitték a Nap- vagy Világhónapokra. Ezért a Napnak és a csillagképnek mint az évkörben érvényes együttes csillagjegyi hatását, együtt hatását érvényesíteni tudták a mitikus körű világleírásban. S mint majd látjuk, ez lesz az eposzok alapja is. Azaz egy idő után már nem volt megkülönböztetve idő és hatás, a Nap számára legkedvezőbb Oroszlán csillagjegyi tulajdonság és az Oroszlán előtt töltött világkorszak, amihez képest minden kedvezőtlenebb a Nap számára, ami hanyatlást jelentett a világban is, és úgy fogalmazták meg, hogy elmúlt az aranykor. Lettek magyarázatok a Földön is a változásokra, nemcsak az égből, mintegy visszaemlékezve a földi nehézségekre mint letérésre a természetes, az isten által kijelölt útról. Ezeknek mindenféle földi katasztrófák teret is engedtek, hiszen a hiteles emlékezet igen

⁴³⁵ Korábbi fejezetekben Baktay végigvett nemcsak a planétáknak, hanem a csillagképeknek a figyelembe veendő hatásait is a csillagióslás folyamatában.

⁴³⁶ Baktay (1942), p. 297.

messzire nyúlik. Van olyan kasmíri monda, amely négyszázezer éve történt völgyzáró, tóte-remtő földcsuszamlásról tudósít a maga nyelvezetével.⁴³⁷ A legutolsó jégkorszak felmelegedését kísérő vízözönök emléke és hatása még elevebb. Így a természeti és civilizációs katasztrofák, pusztítások, pusztulások után az emberiség bizonyos részei által az alárendelés, alávetés intézménye is megjelent. Ez kezdetben inkább a termelési színvonal és eredményei védelmére történt, később pedig már a szükséges kiemelkedő teljesítmények (hidraulikus társadalom) elérésére használt eszközt („óriásgép”)⁴³⁸ jelentette, amihez idővel ideológiát is mellékeltek. E civilizációk a korábban, jobb körülmények közt elért életszínvonal visszaállítására tettek mind reménytelenebb kísérleteket, abban a környezetben, amely már kevésbé hatékonyan termelt ez egyre erőszakosabb támadások miatt. A támadók aztán hódítók lettek, s egyszerűbb logikájuk nem fogadhatta be a termelők ismereteit. Az akkoriban megbontott teljes tudás azóta csak töredékesen érhető el a hódításoknak sikeresebben ellenálló területek népeinél. Az emberiség túlélését biztosító hatékonyság visszaállítására az öncélúvá vált hatalom kevésbé ellenőrzött szélein, szomszédságában történtek megfelelő lépések.

Mindennek számszerűsítése az idővonalon Baktay írásának keletkezése óta a feltárt régészeti műveltségek időrendje által igen előrehaladott, ezért már ismerjük az alárendelő világ és a hódítások megjelenésének idejét éppúgy, mint a jégkorszak rombolásainak elmúltáét. Ez pedig nem egyezik a tavaszpont-visszaszámolásokat által kijelölt aranykori időszakokkal, mint kez-

Valóságos korszakok

dettel. A földművelés ugyanis kb. 8,5 ezer éve, az erőszakos hódítás 6,5 ezer éve jelent meg. A Fekete-tavi katasztrofára Kr. e. 5550-ben történt, s ennek menekültjei kb. 2000 év múlva jelentek meg a mai Tigris és Eufrátesz közén, viszont Egyiptomban nemsokára már Bika-kultusz van. Azaz a katasztrofális változások ehhez képest csak egy világekorszakkal előbb történtek, nem kettővel. És azt megelőzően sem aranykor volt a Földön, hanem a würm jégkorszak felmelegedésének visszahúléssal nehezített szakasza. Baktay fogalmazása viszont – ahogy minden asztrológiai szöveg azóta – elnagyolt és általánosító, az „emberiségről” mint olyanról, és nem valóságos csoportjai életszínvonaláról, mozzanatairól szól. Azzal a tévedéssel, hogy a matriarchátust valami csökevénynek tekinti, holott a termékenység kultuszt említi. Mert a nő, az anya kiemeltebb szerepét majd csak a harciasság és a hódítások megjelenése nyomja el, ami pedig szintén egy világekorszakkal később történt, mint Baktay vélelmezi.

Azzal folytatja a világekorszakok jellemzését, hogy „a precesszió a Rákból átlépett az Ikrekbe, s ebben ismét 2160 évig vándorolt; a földi élet szintén megfelelően alakult ekkor. Az emberi gondolkodás nagy fejlődésnek indult, szellemi–értelmi téren felvette az Ikerk ismert hatásait. Az elágazás, a szétszóródás és ennek kapcsán a fokozott ismeretszerzés is megkezdődött. A szétszóródott embercsoportok tudatos kapcsolatba léptek egymással, megindult a szellemi és anyagi javak kicserélése. A vallásos kultuszokban mindenütt megjelent a kettőség elvének a gondolata, a Kettő, amely egymást kiegészítve Egységet fejez ki. A mítoszok Iker-elemei ebből a korszakból valók: ikrek voltak Ozírisz és Izisz, a görög mitológiában Kasztor és Pollux, Indiában a két isteni Asvin, stb. Mindez még a történelmi kor előtt ment végbe.”⁴³⁹

Csakhogy, mint majd látjuk, ilyen ikerpár a magyar mondavilágban is van. Az ők ilyen régiségéről viszont nem tudunk. Az egyiptomi korszak és mitológia is a következő korszakhoz, a Bikához kötődik. Nem beszélve a görögökről, akik pedig két világekorszakkal később jelennek meg az Ikrekéhez képest. Mindennek a visszavetítésnek tehát sokkal későbből valónak kell lennie, bár bizonyára homályos ősi tapasztalatokat, emlékezéseket is megjelenítve egyébként.

⁴³⁷ V. ö. Rásidov (1980), Sárafi: *Kasmíri rege (minikönyv)*. Lapkiadó Vállalat, Budapest. Bilham (2014), Roger & Bikram Singh Bali: A ninth century earthquake-induced landslide and flood in the Kashmir Valley, and earthquake damage to Kashmir's Medieval temples. *Bulletin of Earthquake Engineering* Volume 12 (2014), pp. 79–109. <https://link.springer.com/article/10.1007/s10518-013-9504-x>.

⁴³⁸ Mumford (1986), Lewis: *A gép mítosza*. Európa.

⁴³⁹ Baktay (1942) p. 298.

Azután Baktay is azt mondja, hogy „a történelmileg is már többé-kevésbé ismert korszak akkor kezdődött, amikor a precessziós Nap az Ikrekből a Bika csillagképbe jutott. A Bika hatásaira az élet sokat veszített szellemiségéből, a földies, anyagi elemek előtérbe kezdtek lépni; a gazdaság, kereskedelem, pénzforgalom fejlődésnek indult, a szellemiség pedig szintén anyagi formában kereste kifejezését: magasra lendült a művészi alkotás, mégpedig elsősorban mindent a Bika lényegének leginkább megfelelő anyagformálás: a plasztika, a szobrászat. A kultuszok jelképei is megváltoztak és a régebbiekhez a Bika szimbólumai járultak.”⁴⁴⁰ Csakhogy ezek sokkal később használt fogalmak és arra a korai idősakra nehezen alkalmazhatók valójában. Olyan jelenségeket tulajdonít az 5 és 6 ezer évvel ezelőtti világnak, amelyek azt nem jellemezték, avagy nem tudjuk, hogy jellemezték-e. Ezért ez rendszerszerű visszavetítés: valamennyire a régészeti leletek modern értelmezését is felhasználja a Nap-járáshoz kötött csillagjeji elemeken túl.

Bár valóságos távolságuk – már tudjuk – iszonyatosan nagy, a csillagos ég látszó képének megfigyelt összefüggései rögzítve lettek, és az állatövi hatások „megfejtésének” kialakításakor figyelembe vették az átellenben lévő szereplők egymásra hatását, mert ezzel is több valóságot, földi jellegzetességet tudtak érvényesíteni a leírásban. Így amikor „a precessziós csillagképnek éppen érvényesülő hatásait felismerték, egyúttal azzal is tisztában voltak, hogy minden jegy, illetve csillagkép titokzatos, belső kapcsolatban áll az öt polárisan kiegészítő, vele szemközt álló csillagképpel vagy jeggyel... Már a régebbi kultuszokban jelentkezett ez a szimbolikus kettősség, poláris kiegészítés. A Rák precessziós korszakában a vele szemközt lévő Bak jelképei is megjelentek; az Ikrek korszakában pedig a Nyilas szimbolikája, szintén szerephez jutott:

Égszerkezeti világjelleg

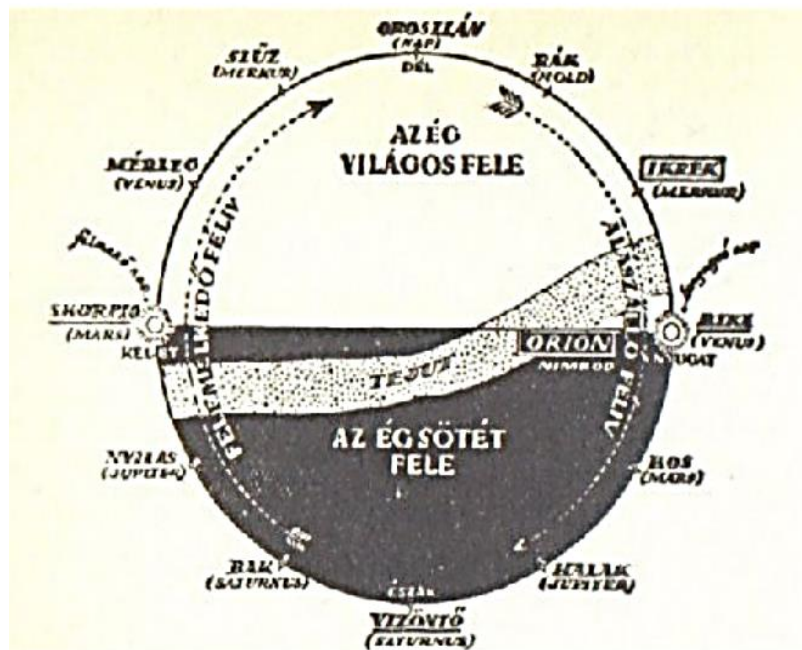
példa rá a kentaurosز félig-ló, félig-ember alakja... Valószínűleg ebben a korszakban alakult ki a rendszerezett, intézményes papság és a törvénykezés kezdete is, a Nyilas tartalmának megfelelően. A Bika korszakban... elénk lépnek úgy a Bika, mint az ezt polárisan kiegészítő Skorpió jelképei és vonatkozásai. Gondoljunk csak az egyiptomiak szent bikájára, az Apiszra, amely a Napkorongot viselte szarvai közt: a precessziós Nap a Bikában! Immár Iziszt is szarvakkal ábrázolták! De ábrázolták a precesszióban tovahaladó Napot sas-szárnyakkal is, körülötte a titokzatos Uraeus-kígyóval; ez már a Skorpió szimbolikája, mert a Skorpiót kettős jelkép fejezte ki, a kígyó és a sas... Siva, a hindu isteni Háromság egyik kiemelkedő személye, *bikán* nyargal, fején kígyót visel, phallikus kultusza is a Skorpió sexuális jellegét hangsúlyozza ki. Ennek a kultikus korszaknak az emléke mainapig is él Indiában, pl. a hinduk szarvasmarha-tiszteletének képében. A kisázsiai Mithras-kultuszban is megjelenik a Bika; Mithrász maga a Nap, ki ifjú képében legyűri, megöli a Bikát; az 'ifjú' már az eljövendő Vízöntő-korszak jelképe, amikor a Nap elindul felemelkedő útjára, s kiszabadul a sötétségből, amelybe a Bikában hanyatlott.”⁴⁴¹

Baktay „világhoroszkóp” ábráján „a négy sarkalatos pontot az *Oroszlán*, a *Bika*, a *Vízöntő* és a *Skorpió* foglalja el. Ezek a világhoroszkóp és a precessziós ciklus, a Nagy Napév forduló-pontjai, s ezért különösen kiemelkedő jelentőségük van. Láttuk, hogy a precesszió az Oroszlánban a nap-erők töretlen, tiszta érvényesülését, az 'aranykort' fejezte ki; amikor aztán a precesszió eléri a Bikát, újabb fordulóponthoz érkezik. A Bikát a Skorpióval összekötő tengely választja el a Nagy napciklus világos félívét, az ég világos felét, a sötét éjszakai félívtől, amely a Bikától a Skorpióig terjed. A Nap égi háza, az Oroszlán, a tetőponton van, az ég világos felének csúcán; vele szemben, az éjszakai félív mélypontján a Vízöntőt látjuk. Az Oroszlántól a Vízöntőig terjedő precessziós út a Nagy Napciklus álszálló félíve, a Vízöntőtől az Oroszlánig terjedő rész pedig a felemelkedő félív. Amikor a precessziós Nap elhagyja égi házát, az Oroszlánt és lefelé ívelve a Bika felé halad, misztikus értelemben hanyatlóra fordul, alszáll. A Bikában aztán eléri a világejszaka félívének határát, jelképesen sötétségbe merül, elbukik. A Bika

⁴⁴⁰ Uo.

⁴⁴¹ Baktay (1942), pp. 298-299.

anyagias erői látszólag elnyelik, leigázzák a Napot, amely itt az éjszakába hanyatlík. De a Nap tovább folytatja útját, eléri idővel a Vízöntőt, s ezzel újabb fordulóponthoz jut a Nagy Ciklus útján. A Vízöntő egyben a hanyatlás mélypontját, de a felemelkedés, újjászületés felé ívelő út kezdetét is jelenti. S amint a Nap a Nagy Ciklusban a felemelkedő íven továbbhalad, végül eléri a Skorpiót, amelyben kiemelkedik a halál, a sötétség éjszakájából és a világosságba, az ég világos felébe szárnyal, mint a sas, hogy aztán ismét felmagasztosulva elérje égi házát, trónját, a dicsőség teljességét az Oroszlánban. Ennek a négy sarkalatos pontnak mélységes értelme van, titokzatos, örök törvényszerűséget hordoznak, s a világ minden ősi eszmélése, minden vallásos, bölcséleti, költői és művészi kezdeményezés a bennük rejlő szimbolikán épül fel.”⁴⁴²

A Nap precessziós útjának követését, Baktay így folytatja a következő negyed szakaszon: „A Bika korszaka után a Kos 2160 esztendő korszaka következett. Ekkor mindenütt új, merész és úttörő szellemiség kezdett kibontakozni, s ezzel együtt új jelképek foglalták el a régebbiek helyét, vagy járultak ezekhez. A *kos*, a *bárány* jelképeivel találkozunk a kultuszokban; a szelíd pásztoridillek poézisa éppúgy idetartozik, mint a kosáldozat véres színjátéka.”⁴⁴³ S itt újra előjön a visszavetítés kérdése, mert maga Baktay ismeri el, hogy a bibliai „Ábrahám, kost áldozott az Úrnak, a Kos jelképesen megváltja az embert, Ábrahám halálraszánt fiát. Pedig Ábrahám idejében a földön még a Bika-korszak uralkodott. A zsidóság így mintegy már előre megsejtette a kultikus feladatát, a Kos-korszak beteljesítését.”⁴⁴⁴ És „a Kos poláris kiegészítője a Mérleg, a kiegyenlítő *törvény* eszméjével: a zsidóság kultuszában a Kos-bárány jelképeihez a Törvény járul, mint vallásuk lényege és alapja. Amikor Mózes a törvény tábláit kapja az Úrtól, az elvakult zsidóság lázongani kezd és vissza akar térni az elhagyott, régebbi kultuszhoz, a Bika jelképéhez: aranyborjút állít fel és ezt imádja. Mózes összetöri az aranyborjút; a Bika korszaka immár letűnt s ő az új éra hirdetője! A megtévedteket a Bika poláris, mélyebb értelmű ellenképének (Skorpió) szimbólumával, a rézből készült *kígyóval* gyógyítja meg. Más ősi népeknél szintén felszínre kerültek a Kos–Mérleg jelképei, hogy csak a germánokat említsük: Frigga,

⁴⁴² Baktay (1942), pp. 299-300. Megemlíti, hogy a négy sarkalatos jelkép szerepet kap az Ó- és Újszövetségben, s a János „Jelenések könyvében” már hatalmas világtörténésekre utalnak.

⁴⁴³ Baktay (1942), p. 301.

⁴⁴⁴ Uo. Azaz inkább hiba csúszott a számításba a visszavetítés során.

Wotan főisten felesége, a rend és erkölcsi törvény őre, *kosok* vontatta szekéren jár, Wotan maga pedig a *Törvény* rúnáit – titokzatos ígeit – viseli lándzsáján, amely a világ rendjén őröködik.”⁴⁴⁵

A Nagy Ciklus továbbhaladt „és elközelgett a Halak korszaka. A precessziós Nap a Bika óta már a sötét félvben jár, az emberiség tévelyeg, értelme és szellemisége elhomályosodott. A bölcsek, a próféták, a látnokok vezetik az embereket a sötétben, fel-felvillantják előttük az isteni törvény örök igazságait. S a Kos-korszak előkészíti a homályba süllyedt emberiséget arra, hogy az ő Igazság magasrendű tanait megismerhesse. A Halak korszaka – a Halak ismert hatásainak megfelelően – a lelkeség, az elmélyülés, az egyetemességbe visszavágyódó megismerés elemeit hozta. Még mielőtt a precesszió elérte volna a Halakat, Indiában megjelent Buddha és új, tisztult erkölcsiség, egyetemes világnézet tanait hirdette, mint a Halak előfutára.

Égből épülő vallás

A 2160 éves Halak-érájának folyamán hithirdetők és vallásalapítók egész sora lépett fel; a régi kultuszok mindenütt elmélyülnek, új, univerzális elemekkel gazdagodnak. De a Halak korszakát kifejező legmélyebb és leggyökeresebb igazság elhivatott, Istentől rendelt hirdetője – Jézus. Ő valóban az egyetemesség eszméjét hordozza, szeretete mindenekre kiterjed, újat ad a régi helyébe, de hangsúlyozza, hogy nem akarja lerombolni a *Törvényt* – a Kos-korszak nagy eredményét – mert azért jött, hogy ezt beteljesítse. S valóban, Jézus tevékenysége tele van mindkét korszak jelképeivel: magát *jó pásztornak*, majd Isten *bárányának* nevezi, elfogyasztja tanítványaival a jelképes bárányt az utolsó vacsorán, de a Kos-szimbólumok az ő tanításában már megtisztulnak, elfordul a véres bárányáldozattól, s az ősi jelképet önmagával helyettesíti: ő maga az isteni bárány, amely felajánlja magát az örök áldozatra, hogy vérével megváltsa a sötétségbe merült, bűnös emberiséget. De párhuzamosan a Kos-szimbólumokkal, sőt ezeknél hangsúlyosabb értelemben jelenek meg Jézus életében és tanításában az új, a krisztusi Halak-korszak jelképei: *halakkal* lakatja jól az ígére éheseket, halakkal és *kenyerekkel*, mert a Halak poláris kiegészítőjének, a Szűznek ősi jelképe az 'arató szűz', aki *búzakalászt* tart a kezében. Az utolsó vacsorán Jézus örök és mélységes misztériumot ad híveinek, megáldván a kenyeret, amely az Ő szent testévé válik, hogy az, aki azt eszi, örök életet nyerjen... A Szűz kultusza, látjuk, kozmikusan kapcsolódik a Halak-érájához, a krisztusi tanhoz; csak a racionális értetlen hitújítás tarthatta lehetségesnek azt, hogy a Szűz kultuszát elválassa a kereszténységtől, amelylyel szervesen, elválaszthatatlanul összefügg. Az első keresztények még nem használták a kereszt jelképét, jelük a *Hal* volt, tudatosan kifejezve a kultusz kozmikus vonatkozását. A püspöksüveg *halfejet* ábrázol, mint ahogy a Jézus első tanítványai is halászok voltak, és Péternek azt mondta, hogy 'zentül majd emberekre halászol'. A Halak-korszaka, mely isteni, kozmikus törvényszerűséggel elhozta Jézust és a krisztusi hitet az emberiségnek, ezidőszert vége felé jár, némelyek szerint már véget is ért és eljött a Vízöntő korszaka, óriási változásokat idézve fel a földi életben, a Vízöntő ismert hatásainak értelmében felforgatva, fejetetejére állítva mindent, hogy a régi világból megszülessen az új.”⁴⁴⁶

Ezek után, meglehet, Baktay Ervint „a felületes olvasó akár kereszténynek is vélheti”, írja Horvát András, írásában azonban „módszeresen felbukkannak pl. a reinkarnációra való utalások és egyéb, a keresztény alaptanítással össze nem egyeztethető elemek”.⁴⁴⁷ Mi sem vallási célzattal foglalkozunk itt vele, hanem az eposzi, mitológiai tartalmak asztrológiai vonatkozású tartalmainak megismerése céljából. Imént láttunk, hogy az ószövetségi történések miként igazodnak egy másik csillagkép követelményeihez, mint ahol a valóságban – ismereteink szerint – előfordulnak. S e fejezet végén majd látjuk, hogy nemcsak a keresztény üdvtörténet igazodik valamiképpen a csillagászati eseménykehez, hanem a magyar krónikák mondai elemei is. Ha ez a középkorban még elfogadott dolog volt, akkor nem lehet nem figyelembe vennünk ma

⁴⁴⁵ Baktay (1942), pp. 301-302.

⁴⁴⁶ Baktay (1942), pp. 302-303.

⁴⁴⁷ Horváth (2002) András: 6.2.1 Asztrológia, csillagjósolás *Napjaink tévtanításai*.
<http://www.fizika.sze.hu/~horvatha/Hagiosz/tevtan/tevtan.html>.

sem. Mindez pedig meg kell erősítse mind a keresztény hitet, mind a magyar azonosság tudatot, mert sokkal mélyebb gyökereket mutat fel, mintha csak bizonyos utóbb leírt és az évszázadok alatt megkopott vagy módosult hagyományokon alapulna.

Amikor Baktay a Vízöntő korszakot jellemzi, lényegében jelen korunkról és jövőnkéről ad reménytelen képet, s keresztény vonatkozásban ezzel – túlságosan bátran – beleszól az eszkatológiába, a végső idők kérdésébe: „A Vízöntő poláris kiegyensúlyozója az Oroszlán, a feltétlen, de áldásos uralom szimbóluma, melyből a Nap éltető erői áradnak. A totális rendszerek, a tekintélyuralmak megfelelnek ennek a hatásnak, s feltehető, hogy kigyógyulva a kezdeti nehézségekkel együtt járó gyermekbetegségeikből, nagyszerű fejlődésre fognak lendülni, olyan életformát hozva, mely valóra váltja a ma még csak remélt eredményeket. A Vízöntő gyökeres átalakító, megújító hatásai minden téren új, ígéretes lehetőségekre mutatnak. Mi a Vízöntő ősi jelképe? Az ifjú, aki kezében sajtárt tart és termést fakasztó vizet önt a föld rögére. Az egyetlen jegy, amelynek jelképe egy fiatal férfi, ifjú ember. Önkéntelenül az evangéliumi szavakra kell gondolnunk: AZ EMBER FIA, aki eljövendő... Jézus Krisztus, akinek műve nem korlátozódhatott egyetlen világérára, a Halakra, hiszen ő maga mondta, hogy ismét el fog jönni! A Víz-

Ránk is érvényes?

öntő a jézusi irányítás beteljesítője, amikor Jézust, akit 'egy időre nem látunk', 'ismét látni fogjuk'. Nem kell ezt betű szerint érteni, nem kell apokaliptikus Világvége gondolonk. Jézus igehirdetése és igazsága beteljesülhet anélkül, hogy Földünk megszűnének létezni. Hiszen az Evangélium is azt ígéri, hogy 'új föld és új ég lesz'... A Vízöntő forrongó vajúdása véget vet a réginek, de nem úgy, hogy utána ne következzen új életforma. Krisztus újra eljövetele sokkal mélyebb misztérium, semhogy racionális, józan, kézzelfogható értelmezéssel magyarázhatjuk. Hogyan, miképpen, nem tudjuk, – de tagadhatatlan és kétségtelen, hogy Jézus megjósolta a nagy változás eljövételét és a Jelenések Könyvének jelképes, világalakító víziói meglepően emlékeztetnek korunk forrongó eseményeire... Krisztus mondta, hogy 'Én az Élet vizét hozom nektek' – íme az Ifjú, Az Ember Fia, az Élet vizének hozója: – a Vízöntő. Megpróbáltatásokon, szenvedéseken, katasztrófákon keresztül vezet a Vízöntő útja a kibontakozás felé, de bizakodhatunk, mert a földi lét útját jelző Nagy Napciklus nemsokára felfelé ível és emelkedőre fordul, egyre közelebb jutva az isteni Világosságához. És Jézus a jobbja felől gyűjti majd azokat, akik a nagy próbát megállották, hogy így szóljon hozzájuk: 'Vegyétek ezt a Földet, amely nektek készített a világ kezdete óta'."⁴⁴⁸

Igen kicsi a különbség a jézusi üzenet és az asztrológiai értelmezés között, de éppen ebben rejlik veszélye a keresztény elemzés szerint, hogy alig lehet észrevenni. Így az előző idézet mondandója világos: „Jézus nem jön el úgy, ahogy pedig megígérte, nem lesz utolsó ítélet. Ehelyett az új kor szellemi változásaira kell figyelniük, mintha az lenne Jézus vezetése. Nyilvánvalóan kereszténységgel össze nem férő tanítás!”⁴⁴⁹ De éppen azért írjuk ezt a tanulmányt, hogy rámutassunk, hogy a mitikus területről származó képi és gondolati anyag, amellyel zsúfoltan tele van még mindig a kultúrtörténet, legyen világosan kötve a mélységesen mély emberi múlt megragadható elemeihez. Sorscsapások és végveszélyt jelentő kihívások manapság is akadnak, az ember élete ma is mindenki számára előbb utóbb véget ér, és az emberiség előtt is szinte megoldhatatlan feladatok tornyosulnak. Az ember maga pedig igen kicsinek érzi magát ma is az isteni nagysághoz képest. Szükségünk van a múltba tekintésre, gyökereink feltárására, ősi tapasztalatainkra, azoknak az isteni kinyilatkoztatást jelentő részére is. Ugyanakkor jobban megértünk minden ilyen ismeretforrást, ha feltárjuk létrejötté korszakának emberi szintjét, fogalmi nyelvezetének és összefüggés rendszerének alkotóit. S ha ezt a csillagismerethez kötötték a régiek, akkor a csillagjegyekből való olvasást ennek megfelelően kell kezelniük. Mert egyébként tényleg a Vízöntő Világkorszakban járunk, és a Nagy Napciklusban elindult a felemelkedés a fényes égboltfél felé a sötét égboltfél legmélyebb pontjáról...

⁴⁴⁸ Baktay (1942), pp. 305-307.

⁴⁴⁹ Horváth (2002).

Ennek megfelelően kell tehát az ősmítoszokra tekintenünk: a Nagy Napciklus kifejezőit látni bennük. Azért nem kellett azt írnom, hogy keresnünk bennük, mert Baktay Ervin ezt a munkát már elvégezte. Nekünk csak tudatosítanunk kell, hogy „minden művelődéskör ősi mítoszában a leggyökeresebb kozmikus tények jutnak kifejezésre; a még pre-logikusnak, vagy legalább részben pre-logikusnak nevezhető szemlélet meglátja a nagy kozmikus folyamatok összefüggését a földi, emberi történésekkel s ezeket mithikus, jelképes, 'rejteki' módon mondja el.” Annál is inkább, mert „ez egyúttal a költészet eredete is, mert az első költők mindig váteszek, bölcsék, látnokok. Amikor a költő már nem az egyetemességben, nem a kozmikus folyamatok keretében látja az emberi dolgokat, akkor elérkezik a szó szoros értelmében vett 'szép-

A Napciklus „költészete”

irodalom' kora, s az ilyen irodalomban az ősi, gyökeres kapcsolatok már csak félig öntudatlanul, mintegy a háttérben jelennek meg. Az első nagy szellemi eszmélést a mithosz hordozza, s ebben minden jelképes, a szimbólumok általános és egyetemes tényekbe kapcsolódnak. Ez az oka, hogy a mithoszok az egész világon hasonló alapelemeket mutatnak. Voltaképpen minden mithosz csupán egyetlenegy témával foglalkozik, s ez a téma nem egyéb, mint – a Nagy Napciklus jelképiségében rejlő kozmikus történet, a földi életre vonatkoztatva.”⁴⁵⁰

Ugyanakkor nincs elfelejtve, amit az elején ígértem, hogy a második rész által világossá teszem, hogy a mítoszok, eposzok mai megismerhető alakban csak másodlagosak, mert már a hatalmi alárendeléses korszak eszmei követelményét szolgálják, megfelelő heroizmussal átalakítva. Így kell tehát tekinteni rájuk, amikor most előbb az egyetemes mítoszirodalmat tekintjük át, majd a magyar mondavilágot. Nem mintha nem lenne kerek egész mindez, és ráadásul az egész emberiség alkalmazkodott hozzájuk valamennyire. Legalábbis mindenütt a földön megtalálták ábrázolási nyomait. Ezért nem is népszerű sokak számára az a gondolatmenet, amit itt előadok. Ugyan miért kell a kákan is csomót keresni? Miért nem elég, hogy van keleti és nyugati, északi és déli mitológia, vannak eposzok mindenütt a Földön, és azokok régiek, ősie? Hát azért, mert ezek a hosszú emberi időben, – amit a modern ember esetében félmillió évre már bizonyítottunk, de az ember esetében akár három, esetleg tizenhárom millió év is adódik, – igen rövid ideje alakultak át, csak 5-6000 éve, éppen akkor, amikor megindult a harcias hódítás, amint majd a tanulmányom második felében látjuk. És nem engedhetjük elveszni emberi eredetiségünket, ha az elkorcsosulás a máig elér.

Am mielőtt megpróbálunk következtetni az eredetiekre, nézzünk szét tehát az általam jobb szó híján másodlagosoknak nevezettek között. Rögtön a gondolatmenetemet igazolja Baktaynak az a megállapítása, hogy „a mithosz középpontja mindig a herosz, a hős pedig mintegy magának a Napnak a megtestesítője”, mert hogyan hasonlítaná magát egy közönséges ember a Naphoz. De egy vélt „égi küldött” ezt nemcsak megteszi, hanem elhiteti magáról. Eleinte fegyvere által, de később már megy a dolog magától, elég, ha a története következetes, nincs benne hiba. Erről pedig éppen a csillagos ég gondoskodik, ahol egy időtálló rendszert vett észre az ember. Olyat, amely „sosem” változik. El is nevezte a csillagokat állócsillagoknak. Más kérdés, hogy bizonyos változások ismeretét, amelyek meglátásához akár több nemzedék együttes munkájára volt szükség, hatalmi helyzetben el lehetett titkolni. De a történet alapjaként, amint láttuk, akár egy ciklus is szolgálhatott kiterjeszhető tapasztalattal az egész Nap-körre. Így aztán „a történet egymásra következő fázisai sorra megegyeznek a precessziós Napciklus állomásai-
val, elsősorban és legkiemelkedőbb módon a négy sarkalatos ponttal, az Oroszlán, Bika, Vízöntő és Skorpió szimbolikus jelentéstartalmával. Ez annyira általánosan helytálló a mítoszokra nézve, s annyira mélyen gyökerezik az egyetemes szemléletű ősköltészetben, hogy ugyanaz az egyetlen 'örök téma' aztán a népmesékben is folyton megismétlődik, mi több, a már 'irodalmi-

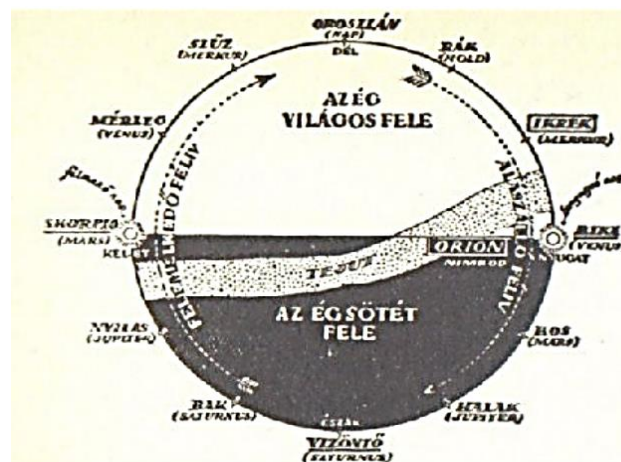
⁴⁵⁰ Baktay (1942), p. 307.

nak' nevezhető korszak alkotásaiban is akaratlanul, legalább a sorok közt újra meg újra kifejezésre jut. Az úgynevezett 'örök könyvek' mindegyikében kisebb-nagyobb mértékben ez a sajátosság lép elénk, s talán éppen ez teszi az ilyen műveket időtállókká, hogy sem a divat, sem a közfelfogás változásai nem árthatnak meg neki."⁴⁵¹ Amihez csak annyit kell most hozzátennünk, hogy mint majd látjuk, népmeséink korábbiak a mítoszoknál, eposzoknál.

Tehát „a Napciklus jelképes eszmevilága legnyilvánvalóbban jelentkezik. Minden nép ősmítoszában ugyanazok az elemek szerepelnek, a különbség csupán a látásmódban és a kifejezés jellegzetességeiben mutatkozik. Minden mítosz hőse Nap-hős, szoláris hérosz, aki magát a Napot személyesíti meg. Olykor ugyan találunk a mítoszok közt Hold-vonatkozásokat is, s tény, hogy az egyetemes Napmítosz mellett a legtöbb művelődésben a Holdmítosznak is szerep jut, de a Holdmítosz rendszerint csak kísérője, kiegészítője a Napmítosznak, hiszen minden művelődés felismerte a Hold természetében a Naptól való függést, amely alárendeli a köz-

Nap-hősök sorsa

ponti, legnyilvánvalóbb hatású égitestnek. Így például a legrégebb, teljes egészükben fennmaradt mítoszok, a hindu *Mahábhárata* és *Rámájana*, szintén tartalmazznak Holdmítosz-elemeket, de a központi hős és a központi történet bennük is – főleg a *Rámájana*-ban – a Nappal áll kapcsolatban. Napmítosz Heraklész regéje, a Biblia-beli Sámson története, az Aranygyapjú mondája, stb. Mindegyikben végigkísérhetjük a Nagy Napciklus egyes fázisait, ezek félreérthetetlenül felismerhetők bennük. Heraklész tizenkét munkája nem egyéb, mint a precessziós Nap diadalmas útja a tizenkét állatövi szakaszon keresztül; Sámson lobogó haja a napsugarak glóriáját fejezi ki; mindketten a nő révén buknak el, vesztik el erejüket: a precessziós Nap a Bika *vénuszi*, nőies szakaszában merül a sötétségbe, hanyatlik a mélybe. Jázon az egykor élő valóságnak, az arany- (Nap) fényű Kosnak a már csak holt emlékét, a gyapját hozza el, s ő is elbukik a Bika-Vénusz hatása alatt. Vegyük szemügyre a nálunk is meglehetősen ismert époszok egyik legjelentékenyebbikét, a german *Siegfried-Sigurd* regét. Ebben pontról-pontra, állomásról-állomásra kísérhetjük a Napciklus fázisait, még pedig nem az évi Nappálya, hanem a precessziós Nap útjának sorrendjében, vagyis visszafelé az állatövi szakaszok során, mint a mítoszokban általában. De ne a 'Niebelung-ének' történetét vegyük alapul; ez az eredeti germán regének késői, már keresztény korban létrejött változata s az ősi elemek jórésze vagy hiányzik belőle, vagy nagy változáson esett át. A rege eredeti formáját a skandináv *Edda-dalok* őrizték meg, s Wagner, aki maga is misztikus volt, ennek alapján írta meg zenedrámáinak mélyértelmű szövegét. Wagner teljesen tisztában volt a rege jelképes jelentésével, s ezt tudatosan hangsúlyozta is művében! Kövessük a regét végig ebben a tolmácsolásban."⁴⁵²

A mítoszi, eposzi hősök szereplésének színtere.

⁴⁵¹ Baktay (1942), p. 307.

⁴⁵² Baktay (1942), 308-309.

„A germán Napmíthosz fázisait az ábrán könnyen végigkísérhetjük, ez az ábrázolás általában illusztrálja a mítoszok történéseinek örökön ismétlődő körét. Tudjuk, hogy a precessziós Nap a dicsőség teljességéből, az Oroszlán égi házából kezdi jelképes vándorlását. A Nap a mítoszban mindig a központi hős, a hős. Sigurd–Siegfried is égi eredetű. Apja, Siegmund, Wotannak, az égi királynak, az uralkodó istenségnek a fia. A ciklus még a Siegmund-regében indul. Siegmund az istenség fia, a Nap-hős. De a ciklus magával hozza, hogy a Nap elhagyja égi dicsőségének házát és elinduljon a kalandos, bizonytalan úton, amely kérlelhetetlenül a Bika, a bukás felé vezet. Wotan, miután elhagyta égi házát, fiával együtt kalandozik, elrejtve eredeti mivoltát, mint ahogy a Nap is elveszti erejének teljes és töretlen kifejezését a Rákban. Az Ikek jelentése is felmerül: Wotannak földi nőtől – erre a Rák utal – két gyermeke van, egy ikerpár: Siegmund és Sieglinde. Az istenség kénytelen magukra hagyni, sorsukra bízni őket, annál inkább, mert azért hozta létre fiát, hogy ez a szabad, korlátozásokat nem ismerő Nap-hős elvégezze azt a feladatot, a megváltás művét, amelyet ő maga, a Törvénnyel megkötött istenség nem vállalhat. Siegmund elszakad Sieglindétől, s ez az utóbbi a Bika vénuszi tartalmának kifejezőjévé válik. Az anyagiasság, a testiség rabságába süllyed itt a Bika értelme szerint, s a Bika utolsó – de a precessziós úton első – harmadában (dekanátusában) uralkodó Szaturnusz gátló,

A Siegfried-rege

merev, sötét uralma alatt senyved. Ezt Hunding testesíti meg. A Nap-hérosz, Siegmund elkerülhetetlenül a Bika hatása alá kerül, belép Hunding házába, s ott rátalál a Bika–Vénuszra, Sieglindére. A nőiség vonzása a testi szerelem, a szaporodás földies parancsa megejteti és a Nap-hős, a kozmikus törvénynek megfelelően, elbukik, elhanyaglik a Bikában. Sötétségbe merül s a sötétség küszöbének szaturnuszi öre, Hunding elejti. A Siegmund-ciklus itt véget ér, de a Napmíthosznak még csak első sarkalatos pontjái jutottunk. A Nap folytatja útját, de most már Siegfried a megtestesítője. A Nap sötétségbe merült a Bikában, most a Bika–Vénusz méhében rejtezik: Siegfried, a jövő Nap kifejezője, Sieglindétől születik meg, de mint ahogy a precessziós Nap a következő fázisokban a sötét félív homályában bujdosik, Siegfriednek is rejteznie kell. Mime, a törpe neveli fel az ifjút, a sötétség honában, az erdő mélyén. Siegfried, az ifjú, itt a Vízöntőbe jutott precessziós Nap. A Vízöntő nemcsak a sötét félív mélypontján van, Mime barlangját fejezve ki, hanem maga Mime is szaturnuszi elemet képvisel: a Vízöntő ura a Szaturnusz, s Mime maga *kovács*, a kemény, merev anyag megmunkálója, ami szintén szaturnuszi elem. De a Nap és megtestesítője, Siegfried nem maradhat az ismeretlenség homályában és Mime szaturnuszi rabságában: átéli ennek a fázisnak egész jelentéstartalmát, maga is elsajátítja a kovácsmesterséget, sőt megteszi azt, amihez Mímének nincsen hatalma: újrakovácsolja apjának isteni eredetű kardját, amelyet Wotan maga tört szét. Mit jelent ez a motívum? A ragyogó kard nem egyéb, mint a napsugár, a Naperő jelképe. Amikor a Nap-hős a Bikában elhanyaglott, erejét is el kellett vesztenie. De amikor az új Nap-hérosz, Siegfried, a Vízöntő mélypontján az emelkedő félív útjára fordul, akkor a Nap lassan kiemelkedik a sötétség börtönéből és visszanyeri erejének egy részét; ezt fejezi ki az újrakovácsolt, visszaszerzett kard. Siegfried valóban kilép a Vízöntő szaturnuszi börtönéből, még pedig egészen vízöntői lendülettel: fellázad Mime ellen, sőt meg is öli ezt, hogy ne állhassa útját az emelkedésben. A precessziós Nap tovább halad, a Skorpió felé igyekszik, ahol valóban kiemelkedhetik majd a homályból és kibontakozó ragyogással törhet a magasságba. Siegfried is ezt az utat követi, de hogy a Skorpió sarkalatos fordulópontján újra születhessen, és naphősi mivoltában kiléphessen a dicsőség fényébe, előbb meg kell küzdenie a sötét félív végén örökös erővel, amelyet a Skorpió alantasabb jelképe, a kígyó fejez ki. A *sárkány* ez, a mítoszok elmaradhatatlan eleme. Siegfried, a Nap, visszanyert Nap-erejével, győzhetetlen kardjával legyűri, megöli a sárkányt; ezzel végleg fölébe kerekedik a sötétség tartalmának és mint a Nap, kiléphet az ég világos felének dicső ragyogásába, mintegy újraszületve a homályban való hosszas veszteglés után. A mítoszban hiányozni látszik a Skorpió másik jelképe, a sas, amely az új életre születést, a magasba szárnyalást fejezi ki. De a madár eleme

megvan: Siegfried, miután legyőzte a sárkánykígyót, megéri a madár szavát, s ez további útja és feladata felé irányítja: el kell érnie a Szűzet, Brünhildét, aki magányosan, titokzatos álomba zárkózva – akárcsak a másik mesealak, Csipkerózsza – várja az ébresztő Nap-hős érkezését. Azonban Siegfriednek, mielőtt elérhetné a Szűzet, át kell hatolnia a *Mérleg* szakaszán. Láttuk fentebb, hogy a Mérleg jelképes értelme a ciklusban a Törvény elvével kapcsolatos. Wotan áll útjába, sorompóként fektetve keresztül előtte gerelyét, amelyre a világon uralkodó isteni törvény rúnái vannak bevésve. Siegfried azonban azért Nap-hős, hogy a Nap kötetlen, szabad erejét testesítse meg; nem riadhat vissza még a szentesített törvény parancsától sem, hiszen magában hordozza a legfelsőbb kozmikus törvény erejét: Siegfried kettévágja kardjával – Naperejének jelképével – a Törvény gerelyét, amely szabad útján korlátozza. Most már tovább haladhat és eléri a Szűzet, Brünhildét. A Szűz rejtekhelyét tűz övezi, s ennek a tűznek nincsen nyilvánvaló egyezése a Napciklus idetartozó fázisával. Ez a tűz még a Skorpió *marsi* elemére utal, s az alantas vágyat fejezi ki, amely magában a Nap-hősben, Siegfriedben lobog. Ezt is le kell győznie, mielőtt érdemessé válna a Szűzre, a tiszta gondolatra, az istenség eszméjének hordozójára. Siegfried áttör a lobogó lángokon, legyőzi önmagát, a benne égő tüzet, s eléri a Szűzet, aki érintésére életre kél. A Nap-hős beteljesítette feladatát, és miután elnyerte a Szűzet, eléri dicsőségének teljességét, felemelkedik az Oroszlán diadalmas házába. De a ciklusnak az a természete, hogy ennél a látszólagos betetőzésnél sem állhasson meg. Siegfriednek, a Nap-hősnek tovább kell mennie: elhagyja Brünhildét és elindul a kalandos vándorúton, mint egykor apja, az előző Nap-hős, Siegmund. Wagner ezt a fázist is tudatosan jeleníti meg: Siegfried a *holdfényes Rajnán* halad pályájának újabb állomása felé: a Rák útja ez, hiszen a Rák jelentéstartalma a vízzel kapcsolódik, s a Hold uralkodik benne. Így jut el végül az Ikrekhez: Gunther király és testvére, Krimhild–Gutrun palotájához. De Krimhild–Gutrun voltaképpen már a Bikában van otthon; ő jeleníti meg a vénuszi hatást, amely a Nap-héroszra örökké végzetes, mert amidőn belémerül a testiségbe, a Bika sötétségébe, el kell buknia. Ez kérélelhetetlen törvény a mithoszban, s a Napciklus értelme szerint, látjuk, nem is lehet másképpen. Krimhild–Gutrun, a Bika–Vénusz, akarva-akaratlan, kénytelen Siegfried bukásának okozójává lenni. Siegfried, a Nap elhagyta égi fényességének otthonát és belemerült a sötétségbe. A Bika végén, amelyet az alászálló precessziós Nap elsőnek érint, ismét ott leselkedik – az egész szakaszon uralkodó Vénusz–Gutrun mellett – a harmadik dekanátus ura, a Szaturnusz sötét, gátló, gáncsvető ereje, amelyet ezúttal Hagen testesít meg. A Szaturnusz a Nap örök ellenfele s ellenlábasa. Gutrun–Krimhild, a Bika–Vénusz, akaratlanul előkészíti Siegfried halálát, elárulja sebezhető pontját a leselkedő Hagennek, hiszen a Nap-hős, amikor vénuszi hatásának ölelő karjaiba merült, a hatalmába jutott.⁴⁵³

Baktay itt megemlíti még, hogy „a Nagy Napciklus misztériumában a Tejútnak is megvan a maga szimbolikája, amint nagyjából a Bika és Skorpió sarkalatos pontjait összekötve átnyúlik az égbolton. Már alakzatánál fogva is rendszeresen mint *fa* vagy *folyóvíz* jelenik meg a mithoszokban.” Úgy, mint a magyar népmesékben az Égigérő fa vagy Világfa! Továbbá „a hinduk a Tejutat az 'égi Gangesznek', tehát folyónak tartják. A Siegfried-regében mindkét jelképes megjelenésében szerepel: a Bikában elhanyagolt Nap, a Nap-hérosz, *fák közt, erdőben* éri el végét. Hagen akkor dőfi le, amikor egy *patak*, tehát folyóvíz partján *lehajol*, – elhanyaglik – hogy vizet igyék. (Ez az elem a Niebelung-énekekben is megmaradt.) A Nap alámerült, elbukott a Bikában. Itt véget ér a mithosz köre. Wagner azonban – egészen az ősi germán hitrege szellemében és a Napciklus értelmében – utal Siegfried halálának megváltásszerű jellegére is: a Nap-hős mintegy feláldozza magát, hogy az istenek megszabadulhassanak a rájuk nehezedő végzettől és megtisztulhassanak az Istenek Alkonyában.⁴⁵⁴

⁴⁵³ Baktay (1942), pp. 309-312.

⁴⁵⁴ Baktay (1942), p. 312.

És Baktay az eposz kitartó lendületére utalva hangsúlyozza, hogy „erőltetés, kényszeredett belemagyarázás nélkül végighaladhattunk a mithosz kapcsán a Nagy Napév ciklusának fázisain. Nyilvánvaló, hogy a mithosz a nagy kör szimbolikus és kozmikus történéseinek költői kifejezése. S ugyanúgy, minden igazi ősmithoszból felismerhetjük ugyanezt az örök ciklust, a kozmikus folyamat költői mását, amelyet a nagy látnokok szavakba, formákba öntöttek. Valóban csak egyetlenegy örök költői téma van a világon...” De amit hozzátessz, azt majd a második részben részletesen bírálata lá vesszük: „Ugyanezek az elemek lépnek elének az ősi eredetű mesékben is. Hófehérke története ugyanezen a fázisokon halad végig, ugyanazokkal a jelképekkel. Walt Disney, amikor remekművét, a 'Hófehérke' rajzosfilmjét megalkotta, a kedves és szükséges humor elemén kívül félreérthetetlenül belevitte abba az ősi kozmikus vonatkozásokat

Hófehérke

is: *tudta, miről van szó*. Hófehérke az égi eredetű napsugár, a *tiszta lélek*; ellenfele, üldözője pedig a Bika–Vénusz testies, sötét hatalma, amelyet a királynő személyesít meg; a lélek azonban csak látszólag bukhat el. Hófehérke maga is a sötétbe merült Napot fejezi ki, s vándorlásában szintén eljut a Vízöntő mélypontjára, ahol szaturnuszi erők megtestesítői, a törpék közt kell rejtekeznie. Hiába üldözi a gonosz és kérlelhetetlen ellenség, meg kell találnia örök párját, a lélek urát, Istent; kiemelkedik a homályból, s a herceg – az égi vőlegény – felvezeti mennyei házába. Disney határozottan ezt a gondolatot fejezi ki: a film végén a herceg *nem földi* kastélyba viszi Hófehérkét, hanem *égi* várába, mely napsugaras glóriában magasan a föld felett ragyog... Igen, az örök mithosz ősi elemei újra meg újra elének lépnek a költők műveiben, olykor csak töredékekben, a gondolatok sejtelmes háttérben, de valahányszor igazi költő nyúl tollhoz, akarva-nemakarva ebből a hervadhatatlan szépségű és kozmikus valóságokban gyökerező témakörből merít. S ezért a legfenégesebb emberi alkotásokban mindig van valami egyáltalán nem újszerű, hanem mérhetetlen múltakban gyökerező elem, az öröklét tartalmának egy-egy nektárként üdítő cseppje...”⁴⁵⁵

Am ezt csak azért állapíthatja meg, mert az igazi meséket, például a magyar népmeséket nem veszi figyelembe. Ilyen módon már a Hófehérkét is a műmesék közé kell sorolnunk, amint az eposzokat, mítoszokat is másodlagosaknak mondtuk. Persze a rajzfilm világsikere, amint a meséé is, mutatja, hogy ez az átdolgozás az eposzi úton, a csillagjegyek és a Napév követelményei szerint történt, tehát valójában nem is mese, hanem mítosz.

Amint ígértem fentebb, megtekintjük a Baktaynál megtalálható magyar regevilág és a Nagy Napciklus kapcsolatának bemutatását is. Ami nem véletlenül: hiányos. Azért nem véletlenül, mert ez nem a magyar nép alkotása, hanem a krónikaíró papságé, az uralkodó réteg eposzi érdekeinek megfelelően. Persze Baktay ki tudja egészíteni a hiányokat, amint Wagner is a Nibelungok történetével tette: „Sorra vettem az ismert magyar mithoszelemeket és azt találtam, hogy ezek minden részletükben pontosan fődik a mithoszokra vonatkozó fentebbi megállapítást: a nagy Napciklust fejezik ki, ugyanúgy, mint minden más ősi hitrege.” Ebből pedig arra következtet, hogy nem lehetnek ezek „a mithoszok merő 'légből kapott' mesék. Ellenkezőleg, a kozmikus folyamatokkal való egyezés éppen arra utal, hogy az ősi regék tényeket tartalmaznak. A mithikus szimbólumok mögött valóságok rejtőznek. 'Haj, regő rejtem...' – énekelték a régi igricek, mert misztériumokat, rejtett értelmű, jelképes mondákat vezettek be ezekkel a szavakkal. Dalaikat 'rejteki régi regéknek' is nevezték. E szavak mélyebb tartalma nem holmi kitalált, s a valóságokkal egyáltalán nem kapcsolatos elbeszélésekre vonatkozik, hanem arra, hogy a rege régi, öreg dolgokat, messze múltból eredő tényeket mond el, még pedig 'rejteki', vagyis mithikus, jelképes módon.”⁴⁵⁶

Itt azonban Baktay összekeveri a népi regölést az eposzi regékkel. Ez megengedhetetlen! A különbséget hamarosan tárgyaljuk: a mellérendelés és alárendelés nagy különbségét mossa ugyanis össze, aki így látja. Belelátja a hőskultuszt is természetesen. Mint amikor teremtésmi-

⁴⁵⁵ Baktay (1942), p. 313.

⁴⁵⁶ Baktay (1942), p. 314.

toszt akarnak összerakni a magyar népköltészeti elemekből, mert a távol-ázsiai rokonnak kikiáltott népeknél van olyan. Nálunk nincs, amint a regölés sem eposzi, mitológiai alkotás. Van is panaszja Baktaynak, ahogyan még mai napig is szokás szidni a „keresztény térítőket” és a királyi beavatkozást: „Sajnos, a régi magyar világkép mithologikus emlékei, a ’rejteki régi regék’ szinte nyomtalanul elvesztek. Az első keresztény térítők nagy buzgalommal irtották a régi magyar hit minden hagyományát. Ebben főleg az idegen hittérítők játszottak fontos szerepet. Jól tudták ezek, hogy egy nép faji istene valójában nem egyéb, mint az illető nép lelkében, vérében, idegszálaiban élő faji *gondolat* misztikus, mágikus ereje, ez pedig a mithoszokban lakozik. A X–XI. század formai vallásosságának vakbuzgó harcosai már nem értették meg azt, amit a Kereszt régebbi, első hirdetői világosan láttak és tudtak: hogy *a különböző fajok és népek Napmithoszai mögött ugyanaz a kozmikus valóság rejtezik*. Ezért vehették át aránylag könnyűszerrel a keleti, hellén–római és germán hitvilág jelképeit, a keresztény kultusz értelmezésével ruházva fel ezeket. De ami a kereszténység korai kialakulásában végbement, az nálunk már nem következhetett be. A magyar hitvilág ősi jelképei csak egészen csekély mértékben, vagy egyáltalán nem olvadhattak a keresztény világképbe, mint ahogy pl. a germán Jul-ünnep napmithoszi jelképei egybeforhadtak a keresztény Karácsony misztikus jelentésével.”⁴⁵⁷

Ezt azonban ma már sokkal árnyaltabban látjuk. I. István királyunk fennmaradt Koronázási palástja, vagy a Megszentelt Korona és egyéb királyi vonatkozások az ősi magyar hagyomány folytatását mutatják,⁴⁵⁸ és köztudottá vált az is, hogy Szent Istvánt véreskezű magyar- és pogányüldözővé a Habsburg-korszakunkban állították be.⁴⁵⁹ A kereszténység Szűz Mária kultuszát is ő indította el Európában, addig a Miasszonyunk ott Mária Magdalénát jelentette a Fekete Madonna alakjában (de ő a Jelenések könyve Napba Öltözött Asszonya, a Notre Dame du Lumière – a Fényasszonyunk is).⁴⁶⁰ A Babba Mária jelentőségének pedig korunkig fennmaradása ékesen bizonyítja a Mária-kultusz népi elterjedését.⁴⁶¹

Baktay azzal folytatja, hogy „az a néhány regetöredék, amely mégis fennmaradt az utókor számára, feltétlen bizonyossággal rámutat a Napmithosz szerepére az ősmagyarok hitvilágában. S ebből arra következtethetünk, hogy a teljes magyar mithológiában a Napmithosznak központi, teljes értelmű kifejezése is megvolt. Hiszen a Napmithosznak főntebb ismertetett elemei mind, kivétel nélkül, anélkül, hogy erőszakolnók, még a fennmaradt regetöredékekre is alkalmazhatók. Csak éppen a teljes mithoszkör zárt egysége hiányzik, mint ahogyan pl. a Sigurd–Siegfried mondában elejétől végig követhető. A rokonnépek mithoszainak hasonló vagy egyező elemeivel ugyan nagyrészt kiegészíthetnők a magyar mondatöredékeket, de nem szándékozunk a feltevések területére csapni. Ezért megelégszünk a rendelkezésre álló, magyar feljegyzésekből ismert regetöredékekkel, hogy rámutassunk a bennük világosan felismerhető Napmithosz-elemekre.”⁴⁶²

És ez a lényeg tehát, hogy „a magyar feljegyzések” krónikáinkat jelentik, ahol egészen más szempontok szerint foglalták össze regei hagyományainkat, mint ahogy az a nép ajkán élt. Hatalmi-eszmei szempontok szerint, miáltal a „Nap-mitikussá” változtatott rege, monda ugyan megőrizte békés jellegét, és a vadászat csak utal a harciasságra, mialatt azért már a teremtés, az ős keresés mitikus magasságokba emelkedik. Ugyanazokkal a nehézségekkel találkozunk Baktaynál, amit Magyar Adorjánál is bírálunk kell, bár utóbbi sokkal közelebb maradt annak

⁴⁵⁷ Uo.

⁴⁵⁸ Lásd *e folyóirat* számban Raig Mária: A magyar ősvallási örökség és a keresztény hitvilág kapcsolata, és Darai Lajos: Műveltségünk és nyelvük titka, írása. *Alapvetés. Tanulmányok a magyar eredetről és következményeiről. Acta Historica Hungarica Turciensia XXXI/5.*

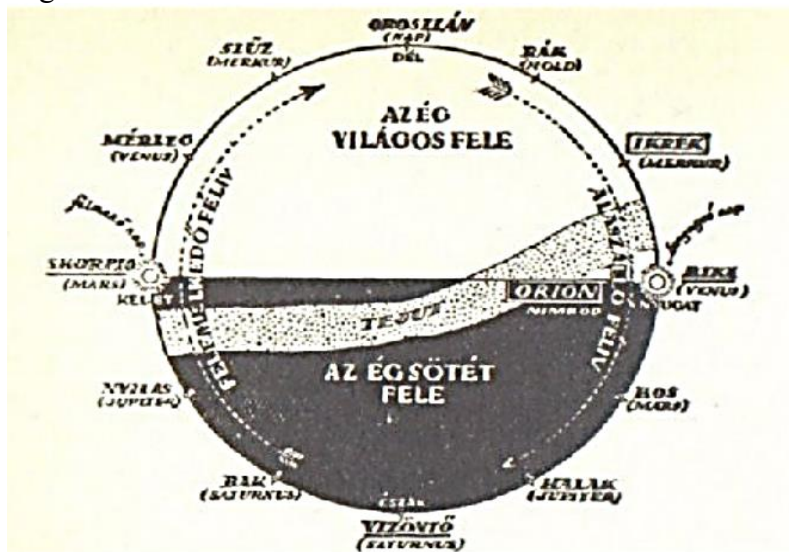
⁴⁵⁹ Pusztaszeri László: *Az élő Árpádok. Érvék és ellenérvék az Árpád-ház utóéletéről.* Kairosz Kiadó, 2009.

⁴⁶⁰ L. Gardner: *Bloodline of the Holy Grail.* Penguin, Ringwood, 2001. pp. 104-105.

⁴⁶¹ Daczó Árpád (P. Lukács O. F. M.): *Csiksomlyó titka. Mária-tisztelet a néphagyományban.* Pallas Akadémia, Csikszereda, 2001.

⁴⁶² Baktay (1942), p. 315.

összefoglalása során – egyik legjobb ismerőjeként néphagyományunknak – az eredeti, a magyar jelképes világfelfogáshoz.

Nézzük meg tehát Baktay magyar rege feldolgozását: „Hunor és Magyar a regehagyomány szerint Ménrót (Nemrót) fiai. Ez tudvalévően azonos Nimróddal, aki ’nagy vadász vala az Úr előtt’. Ismert tény, hogy az Orion csillagképét a megfelelő művelődéskörök területén másképpen Nimródnak nevezték. Az Ikrek csillagképe az ősmagyar mitológiában nyilván Hunort és Magyarat jelentette. Nem vitás, hogy a magyar mithikus szemlélet a regés hősokeket kapcsolatba hozta a csillagképekkel, a csillagos égbolttal: elég, ha a Hadak Útjára vagy Csaba Nyilára utalunk. Vegyük ismét figyelmesen szemügyre a nagy Napciklus rajzát. A Nimród–Orion csillag-

Hunor és Magyar

képe a Bika szakaszában áll, vagyis az égbolt látszólagos körforgásában az Ikrek csillagképe *előtt* jár. Nimród tehát az Ikrek *elődje*, az Ikrek pedig Nimród követői, *utódai*, fiai. Ha a rege minden részletét, előzetes elemeit ismernők, még könnyebb lenne a mithikus egyezéseket kimutatni. De kövessük csupán az egészen nyilvánvaló egyezésekben a mithosz útját. A Csodaszarvas – maga a Nap. A mithoszban nyilván a nemzetség, a faj alászálló, hanyatló dicsőségét is jelképezte, hiszen a rege – az Ikrek és az Orion–Nimród helyzetének megfelelően – az alászálló félívre mutat. A vadászó Hunor és Magyar *elől* tovafut, tovatűnik a Csodaszarvas: a precessziós Nap az Ikrek szakaszából a Bika felé siet. Láttuk, hogy a Tejút csaknem minden ősi Napmithoszban szerepel s legtöbbször mint *víz* vagy *fa* jelenik meg, s így a szimbólikus egyezést még jobban hangsúlyozza. A Csodaszarvas-regében (mint akár a Siegfried-regében is) a két jelkép együttesen jelenik meg, s így a szimbólikus egyezést még jobban hangsúlyozza. A Csodaszarvas ingoványos, tehát *vizes erdőségbe* veszi útját; a Nap az ikrek előtt áthatol a Tejúton a Bika felé vezető útjában, mint azt rajzomon is megfigyelhetjük. Ott aztán *eltűnik* Hunor és Magyar elől: a Nap alámerült a sötétségbe, elrejtett. A Nap-Csodaszarvasnak a Bika-ponton el kellett tűnnie, alá kellett merülnie, hogy az ismeretlen, „rejteki” sötétségben sejtelmesen vezesse követőinek útját. Hunor és Magyar – az Ikrek – a tovatűnő Nap-Csodaszarvas helyett csupán a Bika csillagképét éri el. (Az Ikrek csillagképe határos, összeér a Bikával.) A Bika Vénusz-hatását a Csodaszarvas-regében az erdőben táncoló, csábos, kívánatos leányok testesítik meg. Az Ikrek és a velük járó vadászok (a Nimród-népe: Nimród a Bika szakaszában) egybekelnek a Bika–Vénusz leányaival. Tudjuk, hogy az asztrológia a Bika hatásával hozza összefüggésbe az éneket és a kifejező művészeteket is: a leányok *énekelnek és táncolnak*, amikor Hunor és Magyar rájuk akadnak. Látjuk, hogy minden erőltetés, kiagyalt ráfogás nélkül végigmehettünk a Csodaszarvas-rege fennmaradt Napmithoszkapcsolatain, egészen odáig, hogy Hunor és Magyar, azaz Nimród népe az ingoványos erdőn

túl talált nőekkel egybekelvén, elszaporodott, számban és erőben gyarapodott. A Bika után következő szakasz, a Kos, *marsi* jellegű, mégpedig a durvább, kezdetlegesebb marciális férfiaságot fejezi ki, s ezzel itt a hún-magyar nép kezdeti állapotára utal. A jelképek egyben megmagyarázzák azt a rege-elemet is, hogy miért nem találhat vissza eredeti hazájukba Hunor és Magyar, miután a csodaszarvas kivezette őket onnan. A nagy Napciklusban csak előre, a precessziós Nap útjának irányában halad a rege, nincsen visszatérés! A rege megszűnik, megszakad, az említett ponton. De feltételezhető, hogy az összefüggés megvolt az egész magyar – vagy hún-magyar – mithoszkörrel, s a Napmithosz további ciklusrészei is bizonyára megvoltak.”⁴⁶³

Baktay megint csak lényeges dologra tapintott rá, mert ez a lényeg, hogy a hun-mondakör egyezést mutat a magyarral. Rögtön rátérünk, Baktay ezt miként értelmezi Álmos vezérünkre, de előtte rá kell mutatnunk: ez is egyik eleme, bizonyítéka a hún-magyar folytonosságnak. De nem a népi műveltség szintjén, hanem a hatalmi szinten, amit krónikáink hangsúlyoznak is: Árpád Attila leszármazottja. Mégis, a 19. század utolsó harmadának és a 20. század első felének magyar akadémiai történettudománya az ellekjezőjét állítja, még krónikáink eposzi jellegű részeinek („értésítéseinek”) magyar eredetét is kétségbe vonva, azt állítva, hogy germán eredetű a hun monda, vagyis Attila története, és semmi köze a magyaroknak a hunokhoz, a hún-magyar kapcsolat, a „hun történet” krónikáiról találmány.⁴⁶⁴ És akkor az Álmosé is? A valóság fordított.

Mert alapos okkal felvetődött, hogy valójában a Nibelung mondakör eredetileg hunkori regei találmány, majd a magyar királyi udvarban írták a hunokról és fordították aztán latinra, és csak később németre, s alakították vérengzésekkel tarkított német hőskölteménnyé. Azaz utólag lett eltorzítva a hunok kárára és csak a germán történetírás tette kizárólagosan germánna, ha tetszik lopta el a maga számára. Mert ismeretes, hogy „Attila alakja megjelenik a Nibelung-énekekben, a Völsunga Sagában és az Edda-énekekben is. Alakját e művek nemes, nagylelkű szövetségesként mutatják be.”⁴⁶⁵ És hogy nem csupán a királyi udvarban zajló történetről van szó, hanem egyúttal Napmítostról is, azt fentebb láttuk. És hogy a legősibb ilyen ismereteknek az alkalmazásáról van szó a hatalmi követelményekhez, azt a hőszok, hősök megjelenése mutatja, az eposzi környezet és a mitológiai vonatkozások bizonyítják. Ezeknek pedig népmesei előzményével alább foglalkozunk. Magyar Adorján viszont eposzi sallangoktól megszabadítva próbálta visszaadni a lényegét, amikor a Nibelung-ének magyar, a nép száján élő hun mondai eredetét bizonyította.⁴⁶⁶

Mindennek nem mond ellene, amit Baktaytól megtudunk, hanem a kettős műveltség meglétét erősíti meg a hun korszakot megelőző időre: „Más, fennmaradt mondatöredékeinkben azonban megtalálhatjuk a mithosz felemelkedő ívére, a Nap dicsőséges felszállására vonatkozó

Álmos és Árpád

elemeket is. Lehet, sőt nagyon valószínű, hogy ezek az elemek a honfoglalást jóval megelőző időkben még más, régebbi, ősi hőszokokra vonatkoztak, és a magyarok ezeket a mondaelemeket csak később vitték át újabb hőseikre. Az *Attila-rege* még a germán mondában megjelenő formájában is tagadhatatlanul magán viseli a Napmithosz jellegét. Példa erre – hogy legalább egy elemre utaljunk – Attila halála: a Nap lehanyatlása, bukása, sötétségbe merülte a Bika-Vénusszal való érintkezés pontján, a Krimhilddel töltött *nászéjszakán*. (Láttuk fentebb, hogy Krimhil-Gutrun a Siegfried-mondában is ugyanezt a Bika-Vénusz hatást testesíti meg.) Az

⁴⁶³ Baktay (1942), pp. 315-316.

⁴⁶⁴ Hóman Bálint. A hún-kérdés története és megoldásának módszere. *A magyar hún-hagyomány és a hún-monda*. Studium, Budapest, 1925. <http://mek.niif.hu/07100/07139/html/0007/0001-320.html>.

⁴⁶⁵ Dr. Juhász István: Az adózás hozzájárult a hunok felemelkedéséhez és vesztéhez. *Adó* 2017. március 24. <https://ado.hu/ado/az-adozas-hozzajarult-a-hunok-felemelkedesehez-es-veszthez/>.

⁴⁶⁶ Magyar Adorján: A Nibelung-ének magyar eredete. „A fáklya”. Warren, Dickey Avenue 151, Ohio, USA, 1963. <http://www.magtudin.org/Nibelung.htm> és <http://magyaradorjan.com/007/nibelung/nibelung.html>. Fehér (2012) Mátyás Jenő: A "Waltharius manu fortis" hősköltemény avar vonatkozásai. http://szilajcsiko.wix.com/csiko/magyar-ostortenet#!_magyar-ostortenet/fmj-avar-vonatkozas.

Álmos születéséről szóló rege – mely bizonyára egy sokkal régebbi regének Álmosra való alakalmazása – nyilvánvaló módon csatlakozik a Napmithosz ciklusához. Hunor és Magyar leszármazottjai földies, anyagi értelemben ugyan megsokasodtak és marsi, férfias erőben is gyarapodtak (Bika–Kos), de dicsőségük napja mégis a sötétségbe (a ciklus éjszakájába) merült. Am éppen a Napmithosz kör-jellege hozza magával a jövődő felemelkedés bizonyosságát is. Lássuk hát, milyen kapcsolatban áll a dicsőség és elmélkedés felé vezető Álmos születése a Napmithosszal. Álmos anyja álmában sast (turult, karvalyt) lát a magasba szárnyalni s a táltosok ebből megjövendölik, hogy a szíve alatt hordott magzat nagy hős lesz és dicsőségre fogja vezetni népét. Álmos anyjának *neve Emese*; ebben a névben már az eddigi kutatás is a mai Emse szó régies alakját látta. Különösnek tetszhetik, hogy a rege dicső asszonya – az anyasertés nevét viseli! De legott más színben látjuk a dolgot, ha tudomásul vesszük, hogy a *kínai–mongol* Állatövben a Bikának megfelelő jegyet és csillagképet nem bika, hanem sertés jelképezi. A sertés, szaporaságával, testi gyarapodásra való hajlamával, földhöz, sárhoz húzódo természetével a kínai–mongol világképben éppúgy kifejezőjévé vált a már ismételt említett asztrológiai jellagnek, mint a déli kultúrkörökben a Bika. Ez az egyezés még más irányban is értékes eredményekkel biztató művelődéstörténeti kutatás alapjául szolgálhat, mert arra enged következtetni, hogy a magyarság elődei csillagismeretük egy részét, valószínűleg annak régebbi elemeit, Kína (Mongolország) felől kapták.⁴⁶⁷

Az újabb rege kiindulása egybevág a Csodaszarvas-rege befejezésével. Emese vagy Emse, láttuk, a Bika–Vénuszt jelképezi. Amikor nyugaton a Bika csillagképe alámerül (az anya mindig *feláldozza*, alárendeli magát a megszületendő sarjadéknak), keleten felemelkedik a Skorpió. Ismételt is rámutattunk, hogy amikor a precessziós ciklus felemelkedő Napja a Skorpióban felszáll a sötét, éjszakai félívből, akkor a Skorpió jelképe már a sas. A sas, a turul, a magyarság jelképes madara. Emese álmában is ez a madár hirdette a megszületendő gyermek dicsőségét, felemelkedését. Itt Álmos a Nap, a faj dicsőségének, diadalmas szellemének hordozója. A Nap, amidőn a Bikában sötétségbe merült, mintegy ígéretes magvává, csírájává vált az eljövendő *újjászületésnek*. Az ég sötét, alsó fele a rejtezés jelképe: az *anyaméh*, amelyből –a Sas–Skorpióban – kiszáll és felívelő pályáján a dicsőség magassága felé emelkedik a Nap. Az anyaméh (a sötét félív) mélyén rejtezett az *Iffú*, a Vízöntő ősi jelképe, s ez jelenti azt a pontot, ahol az odáig hanyatló Nap ismét emelkedőre fordul. A Sas–Skorpió, a Koshoz hasonlóan, szintén *marsi* jellegű, de ellentétben a kossal – a magasabbrendű, önfeláldozó, nagy célokra tekintő harcos jelképe.

Napmithosz-jellegű Álmos halálának hagyománya is. Álmost, aki valóban a felemelkedés felé vezette népét, az új haza határán megölik, feláldozzák. Kultikus, szakrális áldozat ez, mely ezúttal a Napmithosz alászálló fázisához kapcsolódik. Álmosnak, a felemelkedés után immár alászálló Napnak el kell tűnnie, honályba kell merülnie, hogy az új Nap ismét megszülethessen és beragyogja a győzelem, a dicsőség útját. *Árpád*, az újjászületett nap, valóban a dicsőség kulmináló pontjára, fedelmi rangra emelkedik. *A pajzsra való felemelés is Napmithosz jelkép*, a kerek, csillogó pajzs – a Napkorong – Árpáddal, a Napot megtestestítő hőssel fölemeltetik, felmagasztaltatik, a fedelmi méltóságot jelképezve, mint amikor a Nap felszáll az Oroszlán *uralkodói* házába.

Felvetjük még az ötletet, vajon nem eredhet-e a régi magyarok kultikus *lóáldozata* is a Napmithosz asztrális összefüggéseiből? A *Nyilas* jelképe a mediterrán kultuszokban is kapcsolatos a lóval (nyilazó Kentaurusz), a kínai–mongol zodiákus pedig egyenesen ló képében ábrázolja a Nyilast. Az emelkedő íven fölfelé szálló Napnak, mielőtt a Skorpió–Sas pontját, vagyis újjászületésének helyét elérné, előbb a Nyilas csillagképén kell áthaladnia. Képletesen

⁴⁶⁷ Ez azonban korántsem biztos, sőt, az ellenkezője lehet igaz, tehát tőlünk jutott hozzájuk, avagy nyugatról jutott keletre. Egyedül az időrend is alátámasztja ezt, mert az alárendelő, harcias korszakban keletkezett az a jellegű mondai elemeket tartalmazó mítosz, amelyről itt szó van. Az eredeti emberi mellérendeléses világból való magyar népmese ezt időben jóval megelőzi, azaz nem kaphatta a jóval későbbtől.

úgy lehet ezt értelmezni, hogy a Napnak mintegy le kell küzdenie, maga alá kell gyűrnie a Nyilast, a lovat. A ló feláldozása tehát mithikus értelemben könnyen jelenthette a megszületendő dicsőség küszöbét, hajnalát, azt az elkerülhetetlen fázist, amelynek *meg kell előznie* a diadal napkeltét. Ez lehetett az oka, hogy a magyarok minden fontos, döntő vállalkozásuk előtt bemutatták a lóáldozatot, ezzel képletesen előkészítve, biztosítva a sikert, a diadalt, a nép Napjának jelképes felelmeskedését. Az ősi kultuszok minden cselekményének 'rejteki' értelme volt! A Nyilasnak különben is kiemelkedő szerep jutott a magyarság kultuszában, hiszen tudjuk, hogy a Nyilas a hunság és magyarság eredetével kapcsolatos Ikrek polárisan kiegészítő csillagképe, s a magyarságot az asztrológiai hagyomány is valóban a Nyilas alá osztotta be.

Mindebből arra következtethetünk, hogy a táltosok, az 'igazlátók' éppoly mély, kozmikus ismereteken alapuló bölcsességgel rendelkeztek, mint bármely régi műveltségű nép papjai, vateszei és csillagtudósai, s ez újabb adalék annak bizonyításához, hogy a magyarság ősei nem lehettek kezdetleges barbárok, mint aminőknek a nyugati krónikások szerették őket feltüntetni.

A felsorolt egyezéseket még sok érvel, részletekbe hatoló adattal és utalással lehetne támogatni, ez azonban már terjedelmes, önálló tanulmányt igényelne. Az elmondottak csak nagy vonásokban világítják meg a kérdést, de mindenesetre ösztönzésül szolgálhatnak a nagyrészt elveszett magyar mithológia új szempontú kutatására és az ilyen természetű kutatásokban nélkülözhetetlen asztrológiai tanulmányok iránti érdeklődés felkeltésére.⁴⁶⁸

Ehhez az új szempontú kutatáshoz igyekezünk itt tehát még egy megkülönböztetést tenni a hatalmi és népi jellegzetességek, eposz és mese között, és mutatis mutandis – megváltoztatva a megváltoztatandókat – érvényesíteni, a magyar jelképes világfelfogást hűen visszaadni.

A Kárpát-medence legrégebbi régészeti és embertani (örökléstani, vércsoporti, néprajzi) adatainak egybevetése a kezdeti idők óta azonosságot és folytonosságot mutat a magyarsággal.

Ősi mellérendelés

Ennek megfelelően a társadalmi szervezet, a nyelvi, valamint a tárgyi és szellemi műveltség összetevő elemei terén is ugyanezt az azonosságot tapasztaljuk. Mindez együtt csakis úgy magyarázható, ha a magyar népesség alapvetően Kárpát-medencei eredetű és kezdetek óta része Európa őslakosságának, léte semmiféle vándorlási modellel nem magyarázható. Itt alakult ki a felső őskőkor emberéből, és a térség többi népét is ehhez képest kell származtatni, kis arányú bevándorlással számolva. A társadalmi szervezetet ebben a térségben, a hosszú ősidőkben végig az egyenrangú mellérendelő együttműködés, egymás segítése jellemezte. Alátámasztják ezt az egyenrangúságot a régészeti leletek, mert erre felé sokáig nem találunk megkülönböztetést a sírokban, még azok után sem, amikor már az a tágabb környezetre jellemző, tehát a környezet leigázása (kurganizálása) után. A szteppéről indult háború (kurgán inváziók) megjelenése a térségben védekezésre kényszerítette az ittenieket. Amikor a védelemre berendezkedtek, az föld alá, erdőbe, mocsárba bújást jelentett, a harc elől kitérést, semlegességet elsősorban, de idővel a védelmi szervezetet (honvédő katonaság) és a védműveket is létrehozták. A munkatevékenység széles mélyre megnyilvánulva jelentette a halászó-vadászó életmódot, a földművelést, pásztorkodást, valamint a kézművességet és a fémművességet. Ezeknek a sok kiválóságot és elsődlegességet jelentő emlékeit feltárta a régészet. Összességében az európai ember mesterségbeli ereje mindenképpen ebből a térségből származtatható. A nyelvek között a legrégebbiek a ragozó nyelvek, mint a magyar, melyet a kiavulástan (glottokronológia) teljes mértékben alátámaszt. E nyelv hatását észrevehetjük a történelmi mozgások során, amiket az éghajlatváltozások vagy a háborús támadások okoztak. Így került 13-14.000 éve a rénszarvassal északra menő néppel sok, déli természeti környezetet tükröző szavunk Észak-Európába, Lappföldre. 6-7000 éve pedig a földműveseink északkeletre kirajzásával találkozhattunk a régészeti szakirodalomban, akikre a kurgán-inváziók kétféle módon hatottak: egy részük

⁴⁶⁸ Baktay (1942), pp. 315-319.

északkelet felé menekülve egészen az Urálig terjedt, s nekik köszönhető a volgai és az Urálon túli nyelvi hatás; más részük, az ott maradók viszont a hódítókat kiszolgáló (sclavus) néppé lett. Délen egészen a Kükládokig, és nyugaton egészen az Ír-szigetig terjeszkedett az innen kirajzó földműves nép.⁴⁶⁹ Mindegyiküket, keleten, nyugaton és délen, elérték a kurgáninváziók, illetve azok nyomán a hódító hullámok. Ők voltak a Kárpát-medencei eredetű földművelők, alföldi vonadíszes és kottafejes kerámiájú, dunántúli (lengyeli) festett kerámiájú, innen elterjedt népek. Ők terjesztették el Európában az erdőégetéses földművelés gyakorlatát. Ezeknek az innen korábban kivonulóknak a kurgán által leigázott, megalázott részeiből lettek keleten a szlávok, akiket a későbbi harciasok szerveztek hatalmuk alá, s nyugaton a germánok. Utóbbiakon későbből erős hun hatás érződik, ami főként a mondáikon látszik (Nibelung-ének és Nibelung-kör). Délen a pelagézek, majd meghódításuk után görög világ folytatódik bennük, de sok nyom szerint onnan még Egyiptomba is átkerültek, mint a térség királyait adó népesség.

Az őskori tudományos ismeretek megjelenési formája a csillagos ég időtálló kozmológikus képe az emberiség egységét kifejező mellérendelő gondolkodásnak és közösségiségnek a máig utolérhetetlen eredménye, terméke. Ennek elértéktelenedését, érthetlenné, elavulttá válását az alárendelő szemlélet megjelenése és érvényesülése okozta. Hiszen a földi érdekkörbe lehozván e tudáskészletet, valójában lefokozta azzal, hogy egy kiemelkedő hősi, papi elit, kiválasztottnak titulált parancsnokok, királyok történetét faragta belőle. Ezt az irányt erősítette az is, hogy a csillagok helyére isteneket, isteni világot képzelt, ahová a földi főnökök titkos módon kapcsolódnak, születésük előtt és haláluk után odatartoznak.

Az ősi tudáskincs tehát új szerepben, új összefüggésben találta magát, midőn saját céljaira kezdte azt felhasználni az egyik elkülönült társadalmi csoport, megbontván vele a társadalom egységét. E csoport azokból állt össze, akik a tudás birtoklása révén is erősíteni akarták alárendelő törekvéseiket, az egész nép alávetését saját uralkodásuknak. Nem az eredeti tudás megértése, elsajátítása és gyarapítása lett ennek az elitnek a célja, hanem annak olyan, meghatározott érdekkörben való alkalmazása, ami szükségszerűen ellentétessé vált vele. Így ezen ősi ismeretek megértése, áthagyományozása nem valósult meg maradéktalanul, néha éppen az alávetettek szabotázsa miatt.

Végül az emberiség által addig féltve őrzött tudás erodálni kezdett, teljessége csorbát szenvedett, általános ismertsége megszűnt. A mindentudás az istenség tulajdonságaként jelent meg, mely az alávetett emberiség számára elérhetetlen, elzárt, ezoterikus. Am az isten vagy az istenek a „kiválasztottakat” beavatják, bevezetik ebbe az ismeretbe, miáltal egyedülálló, isteni képességeknek is birtokába kerülnek. Ezek elengedhetetlenek az uralkodáshoz, és olyannyira magasrendűek, hogy csak a kiválasztott kis elit képes elsajátítani őket. Ez alapozza meg a királyi papság intézményét. A papok és királyok az istenség hasonmásai, vagy az isteni akarat közvetítői, de mindezek valóságos megteremtői, létrehozói is, akik a körülmények alakításával teszik szerepüket evilági módon kétségbevonatlanná, azaz tanokkal, dogmákkal bebiztosítottá.

S teszik a történelmet alárendelő, alárendeltek és mellérendelők küzdelmévé Európában és a világ többi részén. Ennek a küzdelemnek a korszakai megegyeznek ugyan az írott történelem szakaszaival, fejleményei azonban jobbra csak az alárendelő szemlélet, sőt érdek szerint lettek értékelve. Pedig a mellérendelő szemlélet és magatartás, a mellérendelő tevékenység, a mellérendelés eredményei is fennmaradtak, érvényesültek, megvalósultak, és fenntartották, gazdagították a világot, miközben az alárendelés sokszor csupán rombolni tudott.

⁴⁶⁹ Ennek nyelvi hatását, maradványát elemezte korábban Baráth Tibor, Simon Zoltán, és újabban Varga Csaba. (Baráth (1988) Tibor: *A magyar népek őstörténete I-III*. Egyesített új kiadás, é. n, h. n. [New York]. <http://www.magyar-megmaradas.eoldal.hu/cikkek/barath-tibor/>. Simon (1963) Zoltán: *Dicsőség a sasnak és az égnak. A magyar nép eredete és történelme Szent Istvánig*. Szerző kiadása, Vancouver. Varga (2005) Csaba: *A magyar szókincs titka*. Frig Kiadó. Varga Csaba: *Az angol szókincs magyar szemmel – Szóértő*. Frig Kiadó.)

Műveltségünk ősi szellemi rajzolatát leginkább a görög mitológiát megelőző korból való népmeséinkből, majd a népregékből, népdalokból, népszokásokból tudjuk visszakövetni. Ezek a maga erejéből boldoguló, a világot a maga valóságában ismerő embert mutatnak, kinek lélekhite jellegében azonos a későbbi keresztény tanítással. És csak a római, majd az ennek folytatását jelentő hatalmi célú terjeszkedéssel bomlik fel ez az anyagi és szellemi egységet mutató emberi élet, nem a teljes Kárpát-medencében azonban, azaz maradnak olyan területek, amelyek őrzik a mellérendelést. És megjelentek tehát a hódító hatalmi törekvésekkel együtt az alávetést elfogadtató eltorzított eszmék, de a nép körében sokáig kevés sikerrel, mert az végig igyekezett saját műveltségét érvényesíteni. A máshol uralkodó kettős kultúra rémét elhárította, hogy a hatalom műveltsége valóságosan nem jelentett a népéhez képest magasabb rendűt az itteni mellérendelő életmódú és gondolkodású nép számára. Az alárendelő mitológia és eposz magukkal az égitestekkel, a Nappal azonosította hőszeit, isteni szereplőit, mialatt a lélekhit egyenrangúsága, átalakulva a természet és minden ember lelkének isteni teremtettségét valló szellemiséggé – isteni eredetük kinyilvánításával felvette ma is időtálló alakját. Ennek lényegét nekünk is érvényesítenünk kell a jövőben ezen a tájon, ha meg akarjuk őrizni magunkat.

Ez a mellérendelő jellegű magyar műveltség igazolható módon több mint évezrede a vele ellentétes szemléletű környezetben él. Társadalmi méretekben a két szemlélet közötti különbség meghatározó és jelentős. Az alárendelő szemlélet manapság állandóan s mindenütt szemünk előtt van: a királyokról regélnek, a hősokeket dicsőítik, a származást számon tartják és regékben, mondákban, legendákban rögzítik, adják szájról szájra, vagy vésik kőbe, égetik agyagba. A mellérendelő szemlélet ellenben rejtőzik, és gyakran az alárendelő tengerben meg sem látszik. Fönntmaradásának egyetlen záloga az, hogy valami olyasmit tud, amit az alárendelő környezet esetleg nem, és ezért szükség van rá. Ilyen tudás lehetett, pl. a fémművesség, a fémek előállításának, tisztításának, edzésének a titkai. Fémeket előállító, fémeket feldolgozó és abból eszközöket – fegyvereket is! – kovácsolók társadalmában nincs szükség az alárendelésre, fönnttarthatják a mellérendelő szemléletet. Az ilyen társadalom csak a termékei alapján látszik meg. Az alárendelő krónikákban, legendákban, mondákban nem név szerint említik őket – mert isteneik hiányában legendás nevük sincs – hanem, mint mesterek jelennek meg. Sokszor idegen országok mesterei, idegen országok tudásával, idegen – és névtelen – királyok alá rendeltként. Vagy esetleg törpékként, mint Andersen meséjében, a Hófehérkében.

Általában kijelenthetjük, hogy a mai európai kultúra meghatározó szemléleti módja alárendelő jellegű. Ebben a szemléleti módban bármely nem egyforma jelenségnél azonnal jelentkezik az az igény, hogy melyik az elsődleges, az eredendő és melyik a másodlagos, azaz származtatott. Ez időbeli, vagy logikai elsődlegességet egyaránt jelenthet. Ámde mindenképpen értékítéletet fejez ki: az elsődleges az értékesebb. A finnugor elmélet szerint, pl. a magyar a másodlagos, míg minden más vele szemben elsődleges. Jellegzetesen alárendelő szemlélet ez és egyáltalán nem a magyar vonatkozó alapokról indítva. Ha egy kultúra hitvilágát vizsgálják, és pl. abban a kultúrában nem találják meg az isteneket, akkor kijelentik, hogy az a kultúra elmaradott, mert „még nem jutott el az Isten fogalmának megértéséhez” – ahogy ezt, pl. Ipolyi Arnold könyve bevezető soraiban⁴⁷⁰ látjuk. Mindenképpen elsődlegesnek, magasabb rendűnek, következésképpen értékesebbnek vélik azt a rendszert, gondolat- és eszmevilágot, amelyet magukénak vallanak, amit hisznek. A mellérendelő szemléleti módban azonban e különbségek nem jelentenek értékbeli különbséget, ok és okozat sincs egymással mereven szembeállítva, a kölcsönhatás pedig elfogadott.

Az alárendelő szemléleti mód következményeit világosan látjuk, ez jellemző általában a királyságokra, de ez jellemzi pl. a római katolikus egyházat és működését is. A királyok ugyanis az istenüknek vannak alárendelve, vagy egyenesen attól származnak, a halandók meg neki vannak alárendelve. Számukra a király gyakran megközelíthetetlen, isteni származék. Erre

⁴⁷⁰ Ipolyi (1987) Arnold: *Magyar Mythologia*. Heckenast, Pest 1854. Hasonmás kiadás Függelékkel, Európa, Budapest. pp. 39-41.

legkiválóbb példát az egyiptomi fáraók szolgáltatták, ahol a fáraót beavató szertartás éppen azt jelentette, hogy a fáraót az istenség fiává, az emberek fölött álló félistenné kenték fel.⁴⁷¹ Tehát az Isten Fia fogalomnak ilyen régi az eredete. Ezzel szemben a mellérendelő szemlélet nem teremt magának felsőbbrendű személyiségeket, akiket imádni, akiktől félni kell. Kevert társadalomban, pl. ha tisztelni kell az uraság istenét, hát meghajták térdüket, fejüket, és nem nyugtalanítják az istenétől féltő uraságot ennek megtagadásával. Így nem érez ösztönzést arra, hogy erővel vegye rá őket a hitváltásra. Ez pedig életet jelenhet. És ezt a magatartást bátran folytathatják, mert nem kell attól tartaniuk, hogy a saját istenségük ezért megbünteti őket.

Erre a magyar műveltséget jellemző, *többet ésszel, mint erővel* jellegű válaszra a Koronatan az egyik legkiválóbb példa. Amikor itt az egész környezetben már a hűbérúri rendszer volt meghatározó, akkor egyetlen nép sem engedhette meg magának, hogy ne legyen az országának tulajdonosa. A magyar műveltség ezt a kérdést már a XI. század végétől fölismerhetően a Koronatan megteremtésével kerülte meg.⁴⁷² Létrehozott egy szakrális tárgyat, amelyet személyiséggel látott el és az országot annak birtokába helyezte. Ezzel alakilag mintegy felsőbbrendű, vagy olyannak elfogadható lényt teremtett, annak tartalmi jegyei nélkül. A tan ugyan a királyt a Megszentelt Korona alá rendelte, de az ország lakosságát nem a király alá, hanem ugyancsak a korona alá, a Koronának a királlyal egyenértékű alkotórészeként határozta meg. Nálunk a király nem lett az ország birtokosa, hanem az ország népével egyetemben a Korona alárendeltje maradt. Embert törvényesen nem birtokolt ember egészen Werbőczy koráig, amikor a tant a hűbéri felfogásnak megfelelően átdolgozták. Ámde ezt követően egészen Mária Terézia koráig sem vált az Európában akkorra már szinte kizárólagos hűbéri rend a magyarság körében általánossá. A Koronatan kifejezetten mellérendelő szemléletet képvisel, a vele párhuzamosan európaszerte uralkodó feudális rend pedig alárendelőt.

Nézzük hát azt a bizonyos magyar lélekhitet és annak elsődlegességét a görög mitológiával szemben, ellentétességét az alárendeléssel. Előbbiben a másik ember egyenértékű elfogadása előmozdítja a tanulás, a tanítás hatékonyságát is. Minthogy nem teremt született előkelőket, a

A jó lélek meséje társadalmi emlékezést nem az előkelők története, származási vonala, hősi tettei, hanem a társadalmi élet belső kérdésköre foglalja le. Nem hősi legendák születnek, hanem tanító mesék, történetek, versek, dalok. Álljon itt összehasonlító példaként a mellérendelő szemléletű *Mindent látó királylány*⁴⁷³ és az annak megfelelő alárendelő szemléletű görög mítosz, a *Csodálatos Atalanta*.⁴⁷⁴ Mindkét történet lényege az, hogy egy leány férjet keres, és ennek érdekében próbatételre szólítja fel az ifjakat. A fiatal emberek meg feleségnek akarják a lányt megnyerni, és ezért a meghirdetett próbának alá kell vetni magukat. A mellérendelő szemléletben a cselekvő személyek azonosságának, minőségének nincs jelentősége, ezért nem is nevezik meg őket. Csak királylány és kondásfiú a megjelölés itt a mesében. Az alárendelő szemléletben a leány neve (adott esetben Atalanta, aki egyébként valójában nem is akar férjet, mert egy jóslat szerint miatta állattá változik) és az isteni származási rendje egyaránt a történet lényegéhez tartozik. Ugyanez vonatkozik a fiúra is (a görög legenda világában Melanion, Ovidiusnál pedig Hippomenes), akinek a származása és a hősies múltja ugyancsak rendkívül fontos, jóllehet, Atalantáéval szemben kisebb értékű, alárendeltebb.

⁴⁷¹ Osman (1992), Ahmed: *The House of the Messiah*, Grafton, London. p. 152, vagy Knight (1997), Christofer & Robert Lomas: *The Hiram Key*, Arrow, London. p. 155.

⁴⁷² Lásd Cser (2000) Ferenc: *Gyökerek. Töprengések a magyar nyelv és nép Kárpát-medencei származásáról*. Szerzői Kiadás, Melbourne. pp. 79, 181. <http://www.leventevezer.extra.hu/gyokerek.pdf>. Zétényi (1999) Zsolt: *A Szentkorona-eszme mai értelme*. Püski, Budapest. pp. 17.

⁴⁷³ Kovács (1994) Ágnes: *Icinke-picinke. Népmesék óvodásoknak*. Móra, Budapest. pp. 102, *Zöld Péter* Gál Istvánné meséjében, ill. Aszódi (1962), pp. 104-110.

⁴⁷⁴ Grimal (1965), P. (szerk.): *Larousse World Mythology*. Hamly, London. p. 152, de lásd Ovidius feldolgozásában is, Grant (1995), Michael: *Myths of the Greeks and Romans*, Meridian, N.Y. pp. 343-5, 392.

Mindkét történetben a fiúnak segítségre van szüksége, hogy a feltételeknek megfeleljen. A mellérendelő szemléletben a fiú azáltal szerzi meg a segítőt, hogy az odavezető útján nekik segít, velük szemben emberséges és jó. Önmagától ad. Az alárendelő szemléletben pedig az istenség (a görög regében Afrodité, Ovidiusnál Vénusz) kegyeit kell megnyernie, ami viszont valamiféle rítus maradéktalan végrehajtásával érhető el. A próbatétel sikerének a mellérendelő szemléletben az a feltétele, hogy a fiú mennyire értelmes, ügyes, leleményes, mennyire tud együttműködni, azaz hogy önmaga mennyire jó. Elrejtőzni másként nagyon nehéz. Ezzel szemben az alárendelő szemléletben le kell győznie a másikat, fölébe kell kerekednie. Minthogy ez természetes körülmények között nem megy, ezért nem a saját ügyességét, erejét, gyorsaságát fokozza, hanem a másik gyengeségét használja ki: elédobja az istenségtől kapott aranyalmát, mire a versenytárs megáll és a fiú így jut előnyhöz. A próbatétel sikeres teljesítése a mellérendelő szemléletben nem megalázó, mert nem győzi le a másikat. A záró aktus is az, hogy *te az enyém, én a tied*. Ezzel szemben a görög történetben a fiú legyőzi a nőt, és azt követően az ura és parancsolója lesz. Az már csak a csattanó vége, hogy amikor egybekelnek, azzal meg éppen Zeusz (Ovidiusnál Cybele) haragját váltják ki, aki aztán állattá változtatja őket.

Ha összehasonlítjuk a két történetet, szinte lehetetlen kikerülni azt a gondolatot, hogy összefüggnek. Melyik az elsődleges és melyik származtatott? – teszi fel az alárendelő szemlélet ilyenkor a kérdést. A mindent látó királylány erkölcsi mondanivalója, kerekése, logikus összefüggései egyszerűen nem teszik lehetővé, hogy a királyi regekört tegyük elsődlegessé, és abból származtassuk a mesét. Fordított eredeztetés azonban nagyon is valószínű. A mellérendelő szemléletű történet szolgálhatott az alárendelő történet alapjául, az lehetett az elsődleges – ha már alárendelő szemlélettel kívánjuk a kérdést elemezni. Az alapműveltségre rátelepedő uralkodó (görög) réteg átvehette az alattuk lévők (pelagézek) történetét és átalakíthatta a saját igénye szerint. És a magyarban az alaptörténetet tisztelhetjük.

Ma azt tapasztaljuk, hogy az alárendelő szemlélet az uralkodó az emberi kapcsolatokban. Fölmerül a kérdés: melyik az eredeti emberi szemléleti mód? Hol találkozunk az emberiség őstörténetében az alá- és a mellérendeléssel a legkorábban? Az imént a mellérendelő értelmű

Kőkori együttműködés

magyar népmesét vettük alapvetőnek. A távolabbi múltat tekintve legalább a jégkorszakok végéig vissza kell nyúlnunk, hogy az emberi műveltségek felfogását vizsgálhassuk. Ekkoriban ugyanis már megjelentek azok a tárgyak, sírmellékletek, szobrok, emberi ábrázolási módok, sziklarajzok, vésetek, amelyek alapján szemléletmódra, esetleg hitvilágra következtethetünk. A jégkorszak fölmelegedését megelőző időszakban Európa zömmel jég alatt volt. Emberi műveltségek a jeges szakaszoktól délre, már a tundra területeken is éltek. Kétféle alapműveltség látszik ebben az időszakban: a Kaukázus idillikus édenkertjéből, a melegövi környezetből nyugat felé szétáramló gravetti ember műveltsége, valamint a hidegövié, azaz az aurignaci műveltség és a jégkorszakot jellemző hideg klíma embere. Az újkőkorszak idejére ugyanis három foltban megmaradtak az addig hagyományos moustéri műveltség nyomai: a Pireneusok lábánál és a Francia-középhegységben a Chatelperoni, a Pó völgyében az Uluzzi és a Kárpát-medencében a Szeleta. A hideg időszakban az eredetileg melegövi ember is kényszerű módon a hidegövi ember módjára élt, és pl. éppen a Kárpát-medencében tért át a hagyományos mamutvadászatról a szarvaséra, mert az addigi fő tápláléka ekkor pusztult ki itt végleg.

Bármelyik nagyállat is volt a kor emberének tápláléka, annak elejtése nem lehetett egyéni teljesítmény, ahhoz közös tevékenységre volt szükség. Már pedig ez a fajta közös tevékenység igényli a szoros emberi együttműködést, azaz ezzel együtt a mellérendelő szemléletet. Létfeltétel itt az együttműködés! Ebben az életformában nem jelenik meg élelmiszer többlet sem, az embereket az életkörülmények, az időjárás szigora egymás mellé rendeli. Ez látszik a kor emberének az alkotásaiban. Nem találkozunk ebből a korból származó istenséggel, a

korabeli embert ábrázoló szobrocskák (pl. a Villendorfi és a Dolni Vestonicei Vénusz)⁴⁷⁵ a termékenység tisztelete látszik, nem pedig valamiféle megszemélyesített fogalom. A szobrocskákra ugyanis a nőiesség eltúlzott ábrázolásán felül az arc teljes hiánya a jellemző. A sírok egyenértékűek, semmi nyoma sincs alárendeltségnek, származásbeli emberi megkülönböztetésnek. Ugyanakkor viszont találkozunk annak a jelével, hogy ennek az embernek erkölcsé volt. Erre bizonyítékként szolgál a Shanidar barlangi lelet,⁴⁷⁶ ahol egy neandervölgyi ősember csontvázán láthatóan, jobb karjának a születéskori sérülését amputálással gyógyították meg, majd egy újabb baleset miatti mozgásképtelenség következett be, amit követően a férfi még több évet megélt, mígnem egy szikla agyonütötte. A társadalmi segítséget, amivel ez az ember túlélte a nyomorékságát, kiegészítik egy másik ember sírjában talált temetési szertartás jelei (frissen szedett virágok pollenjei a sírjában).⁴⁷⁷ A pollen csoportokban található, és a virágok általában a későbbi társadalmak által is ismert és használt gyógynövényekből valók voltak. Köztük az *Ephedra*, aminek kivonata amphetamin típusú kábítószerként ismert (ephedrin). A neandervölgyi ember kultikus temetkezéséről a Shanidar barlangon túlmenően is több adat van, pl. az üzbeasztáni Teshik-Tas barlang,⁴⁷⁸ de eltemetett neandervölgyi emberekről tudósít Gáboriné⁴⁷⁹ is a Subalyuk műveltség területéről, a Würm első lehülési időszakából. Ugyancsak a neandervölgyi ember társadalmi életére hivatkozik Gábori is, amikor bemutatja egy gyermek sírját a benne talált kőszáli kecskeszarvakkal, és ő is megjegyzi, hogy etikája volt.⁴⁸⁰ Ausztrália mai lakóinak az élete egy több évtizedes, folyamatos műveltség folytatása. A hagyományos társadalmi életük a fenti megállapításokat alátámasztja.⁴⁸¹ A neandervölgyi embernek tehát már volt etikája,⁴⁸² ami a modern emberről még igen sokkal később sem föltétlenül és általános érvénnyel mondható el.

A korabeli sírmellékletekből egy valami azonban határozottan látszik: a kor embere hitt a lélek halhatatlanságában, hiszen az eltemetett ember mellé valamiféle halál utáni, azaz túlvilági életre utaló tárgyakat helyezett. A mellérendelő szemléleti módot ezért nemcsak logikailag lehet következtetni ókorszaki őseinknél, hanem a tárgyi leletek is meglehetősen egyértelműen erre utalnak.

Ez az ősi emberi szemléleti mód, míg az alárendelő szemléleti mód legkorábbi megjelenése a Fekete-tenger medencéjének feltöltődését követő időszakra tehető. A jelen előtti 8. évezred közepén, a Volga-menti sztyeppei állattenyésztő műveltség egyik sírjában, a feltáró régészek egy gyerek csontjai mellett emberölésre alkalmas kőkést találtak, mindamelllett a gyereket feltűnő pompával temették el. Ezt nem érdemelhette ki a saját tettei alapján, ebből a sírból már a származás megkülönböztető tisztelete köszön vissza. A kor a Würm jégkorszak záróideje, s ekkor, a második Dryast követő felmelegedéskor, a kanadai jégtömb megroppant és a világóceánba hatalmas mennyiségű víz áramlott be, szintjét mintegy 5 méterrel megemelve. A sekélytengerek partján ez a víz özönvizeket okozott, a Tigris és Eufrátesz torkolatánál lévő települések is víz alá kerültek.⁴⁸³ A Fekete-tenger medencéjében a jégkorszak első olvadása

⁴⁷⁵ Rudgley [1999], Richard: *The Lost Civilization of Stone Age*, The Free Press, N.Y. XXI. Táblakép és p. 153.

⁴⁷⁶ Solecki [1971], R. S.: *Shanidar: The First Flower People*. Alfred Knopf, New York. pp. 195-196. Roux [1992], Georges: *Ancient Iraq*, Penguin Books, London. p. 38. Rudgley [1999], Richard: *The Lost Civilization of Stone Age*, The Free Press, N.Y. pp. 216-217.

⁴⁷⁷ Rudgley (1999), p. 219.

⁴⁷⁸ Rudgley (1999), pp. 214-215.

⁴⁷⁹ Gáboriné (1980), Csánk Vera: *Az ősember Magyarországon*, Gondolat, Budapest. pp. 114-115.

⁴⁸⁰ Gábori [1974] Miklós: *Ala Tau – Ararát. Régészeti utazások*. Gondolat, Budapest. p. 39. Lásd erről még Rudgley [1999] pp. 214-215.

⁴⁸¹ Flood [1995], Josephine: *Archaeology of the Dreamtime. The story of prehistoric Australia and its people*. Angus & Robertson, Sydney. p. 258. Godden [1997], Elaine, Jutta Malnic: *Rock Paintings of Aboriginal Australia*, Reed, Kew. pp. 21-23. Cowan [1997], James G.: *The Aborigine Tradition*. Shaftsbury, Melbourne. pp. 16-17.

⁴⁸² Clarke [1965], Grahen & Piggot, Stuart: *The History of Human Society*, J. H. Plumb. gen. ed. Hutchinson, London. p.: 63.

⁴⁸³ Oppenheimer (1999), Stephen: *Eden is the East. The Drowned Continent of Southeast Asia*. Phoenix, London.

miatt kialakult édesvízű tó szintje ekkorra a világoceánok szintje alatt mintegy 150 méterre ereszkedett már, mert a Boszporusz ekkoriban még zárva volt. Ám ebben az időszakban – a hatalmas vízszint különbség miatt – a gát megroppant és átszakadt. A Fekete-tenger viharos gyorsasággal sós vízzel töltődött fel, a partjára telepedett emberi műveltségeket vagy elöntötte, vagy elüldözte. E korszakban jelent meg a sztyeppei műveltség északon, a Vinča műveltség a Duna völgyében, a Karanovó műveltség a Balkánon, beljebb a Thessalonikai műveltség, de Anatóliában is újra benépesedett Çatal Hüyük, már védelemre berendezkedve, és megjelent a Halaf, majd nemsokára a Samara műveltség. Mindegyik a házasított búzát, rozst, az ekés földművelést vitte magával és az anatóliaiak ezen felül az öntözés technikáját. De ettől kezdve találkozunk a rézöntéssel is, pl. a Vinča műveltségénél. Forrásuk ismeretlen, ám a Fekete-tenger kiszáradt medencéje erre alapos okot szolgáltat.

A Fekete-tenger medencéjének feltöltődését követően Európában alapvetően kétféle emberi társadalmat találunk. Az egyik letelepedett, élelmiszertermelő volt, ahol a fő táplálék a már nemesített gabona. Ezt a társadalmat azokon a helyeken találjuk meg, ahol az évi csapadék meghaladta a 200 mm-t. Itt volt ugyanis lehetséges a növénytermesztés. A hozamok alapján a társadalomban élelmiszer többlet jött létre és ez lehetővé tette azt, hogy a növénytermesztő társadalomra az élelmiszer fölösleget elvonva egy másik embercsoport rátelepedjen. A másik terület az, ahol az évi csapadék kevesebb volt, mint 200 mm. Ezekben a sztyeppei területeken állattenyésztést találunk. Kezdetben elsősorban birkatenyésztés folyt, majd a sztyeppei ló vadászatának felfüggesztését és a ló meglovasítását követő időben ló- és marhatenyésztés, azaz ún. nagyállattenyésztés alakult ki. Ez a műveltség azonban nem rendelkezett biztonságos élelmiszer felesleggel, sőt, a bizonytalan csapadékviszonyok következtében gyakori lehetett a

Fegyveres támadók

kifejezett élelmiszerhiány is, ami a területvédelem megszervezéséhez, következképpen az erő kifejlesztéséhez vezetett. A védelem fogalma itt nemcsak a szó szoros értelmében értendő, egyben támadást és hódítást is jelent. Erre utal az emberülésre alkalmas fegyver megjelenése és vele párhuzamosan a született előjogok kialakulása is. A sírokból immár a fegyver isteni tisztelete olvasható ki, majd a kocsis és a ló birtokában megindult ez a társadalom, hogy a környező növénytermesztő társadalmakat meghódítsa.

Az alárendelő szemléletet tehát a Fekete-tenger feltöltődését követő időtől tudjuk biztonsággal azonosítani, jóllehet, ekkor még nem volt általános. Általánossá és meghatározó mértékűvé csupán néhány évezred múlva, a Kurgán műveltség megmozdulását és hódításait követően vált. Mégis találhatunk Európa térségében olyan területeket is, ahol még átmenetileg sem jelent meg az alárendelés, ahol a sírok egészen a Kr. u. 7–8. századig nem mutatnak társadalmi rangbeli különbségeket. Ez pedig a Kárpát-medence északi és keleti területe, azaz a hajdani Bükk-műveltség és annak utód műveltségei területe.

Folytassuk most már a mellérendelő szemlélet jellegzetességeivel, azaz a mellérendelő szemlélet hitvilágával. Ennek alapja a lélekhit. A lélek az emberben lakozik, és ez adja emberi lényegét, életének sarkalatos lényegét. Különösen érdekes, ahogy a magyar nyelv az étellel, a

A lélek fogalmai

lélekkel, az életjelenségekkel kapcsolatos fogalmakat megnevezi. Ezek ugyanis az *l* hangra épülő szóbokrot alkotnak. A szóbokornak két alapvető ága van. Az egyik a magas hangzású magánhangzókat, a másik pedig a mély hangzásúakat tartalmazza. Magas hangzású szóbokor a következő tagokat tartalmazza: él, éled, élet, ellik, lel, leledzik, lehel, lehelet, lélek, lélegzik, levegő, lét. Ezek a szavak az élővel, az étellel kapcsolatos fogalmakat fejezik ki. A magas hangzású szavak a magyar nyelv hangtani szabályainak ismeretében a közeli fogalmakat jelölik meg. A másik csoportból is soroljunk fel néhány szót: ál, álom, áll, alél, hal, holt, hál, háló, halál, hall, hull, hulla, halad. A magyar nyelv hangtani szabályai szerint a mély hangzású szavak

a távoli fogalmakat jelölik meg. Itt is ezzel találkozunk: az élet már távol van! Az ember kilehelte a lelkét, azaz meghalt. Ide sorolhatjuk még az élet kioltásához kapcsolódó fogalmak szavait is, mint pl. lő, öl, ölel, ül, hűl, hült. Az étellel, a lélekkel kapcsolatos szóbokor tagjai egyszerű, zömmel egytagú szavak, amik a nyelv ősi szakaszát tükrözik, őrzik. A magyar nyelv még a mellérendelő felfogást tükrözve nevezi meg a lélekkel kapcsolatos fogalmakat. A lélek az emberben lakozik, azzal alkot egységet. Sem az ember nincs a lelkének alárendelve, sem a lelke az embernek. Egyenértékű a kapcsolat. A környező népek és műveltségek azonban már másként tekintenek a lélekre. Náluk a lélek már elszakadt az embertől és személyes alakban az ember fölé kerekedett, az embert isteni formában maga alá rendelte. Lükő Gábor írta, hogy „az ‘elemeket’: a szelet, tüzet, vizet, földet csak az elvont gondolkozású indogermán népek személyesítették meg. Nálunk az elemek mindig egy ismeretlen: a lélek szimbóluma csupán. A magyar embert és urál-altáji rokonait a lélek mindig a maga primitív valóságában érdekelte, elszakadva testétől, a halál pillanatában.”⁴⁸⁴

Az elemeket valójában, mint lélekelemeket foghatjuk fel. Ezek a következők:

A *tűz*: fény, szellemi erő, apa. Jelképe és sok esetben forrása a Nap.

A *föld*: termékenység, anya. Jelképe változatos, de leginkább a növény, annak is a magva.

A *víz*: megtermékenyítő erő, fiú. Jelképe szintén változatos, mint pl. hal, kígyó, béka, vagy csupán egy hullámvonal.

A *levegő*: éltető erő, lélek. Legismertebb jelképe a madár.

Itt érdekes hatástérkép adható: eddig sosem tárgyalt párhuzam mutatkozik a preszokratikus filozófának a görög mitológia zeuszi világrendjét túlhaladó felfogásával, amellyel a természet rendjét, törvényeit a korábbi gondolati eredményekből kifejlődő természetfilozófiai iskolák törekszenek megragadni azzal, hogy a természet keletkezését konkrét végső okból (αρχή [arché]: kezdet, elv, principium) eredeztetik, magyarázzák. Ezzel a világ, amelyet elődeik korábban genetikai folyamatnak ábrázoltak, az ő felfogásukban fokozatosan önszabályozóvá lesz – épp olyan, amilyen volt a magyar lélekhit szerint.

Lélekelképek dunántúli tükrösön⁴⁸⁵ és életjelképek bútoron.⁴⁸⁶

A magyar népi ábrázolásban ezek az elemek nem alakulnak „családdá”, nem kapnak személyes jelleget. A melléjük illesztett személyt jelölő fogalom csak arra a szerepre utal, amit a lélekelemeket megszemélyesítő műveltségeknél ezek az elemek betöltenek. A legtisztábban ezt a szerepkört az ősi egyiptomi hitvilágból ismerhetjük meg. Később a fogalomrendszer Platón, majd a gnosztikusok hitvilágában jelent meg. A keresztény hitvilágban az anya szerepköre kizáródik, a lélek is csupán jelképesen marad meg, úgy mint a Szentháromság egyik szerepköre, a Szentlélek. A jelképeket viszont bőven megtaláljuk egyaránt még a mai magyar

⁴⁸⁴ Lükő (1942) Gábor: *A magyar lélek formái*. Exodus, Budapest. p.: 30.

⁴⁸⁵ Dömötör (1981), színes képek között.

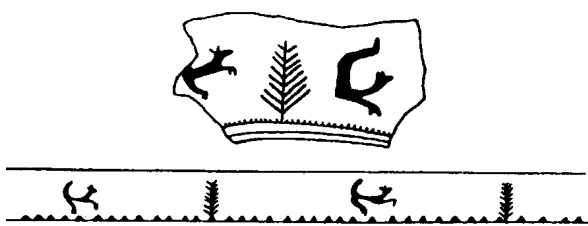
⁴⁸⁶ Domanovszky (1981), György: *A magyar nép díszítő művészete*, Akadémiai kiadó, Budapest. Könyvborítón.

népművészetben, képi ábrázolásokon, de népmeséinkben, legendáinkban és népdalainkban is. Például a tükrösökön a kör alak és annak arany alapszíne a Napot idézi, a sellő a vizet, a sellő kezéből kisarjadó növény a földet és annak tetején álló madár a levegőt. A madár a csőréből további növényt „lehel ki”, azaz életet teremt. Aztán a „kilehelt” bonyolult növényi láncon egymás után több különféle virág is megjelenhet, amely mind önmagában is az élet magjának a jelképe. A magyar népi művészetben az egymásba láncolódó, eltérő jellegű virágok sorozata rendkívül gyakori és jellemző. A kép arany hátere mindig a Napot idézi, azaz a fényt, a tüzet. A madár a levegőt, magát a lelket, az élet pedig ebből sarjad ki, növény képében. A növény valójában az *élet fáját* jelenti és ebben az alakjában találjuk meg a legősibb európai képi ábrázolásokon is, többek között az Öreg Európa – Kárpát-medencei eredetű – vonalkerámiai műveltségeiben.

Életfát látunk a Kárpát-medencében Csépanál kiásott égetett cserépen is, a jelen előtti 8. évezredi Bükki műveltség területéről. A kép szarvast ábrázol, de agancsa olyan alakzatot mutat, hogy szerteágazásából az élet fája ismerhető fel. Az életfa itt a szarvashoz magához szervesen kötődik, míg más ábrázolásokban egymástól elválnak: az állatok, mint az életfa őrzői jelennek meg, például Cucuteny műveltség területén kiásott edénytöredéken. Mindezekre az a jellemző, hogy az életfa a földbe gyökeredzik és az ábrázolásnál nem találjuk meg a föld alatti világ jellemzőit, egyáltalán a jelenlétét. Ezek az életfák nem határolják az élet terét három zónára,

Életfa

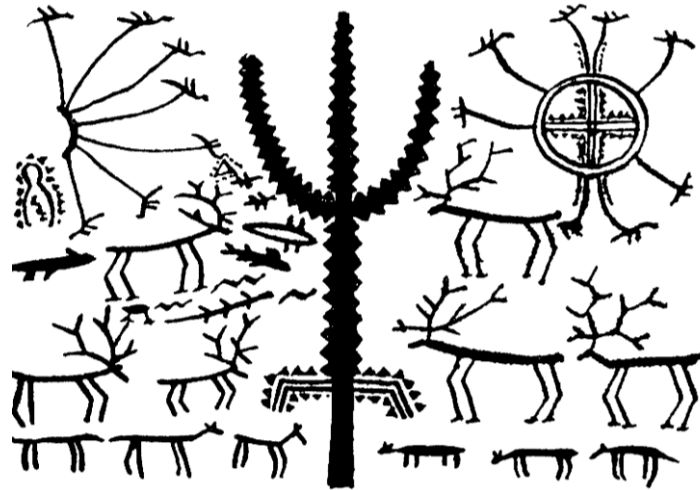
mint azt a keleti, ázsiai ábrázolásokon láthatjuk. Azaz ha a magyar műveltség képi elemeit, az ősi vonalkerámiai, ill. Kárpát-medencei életfákat, valamint a szibériai életfa ábrázolásokat összevetjük, igen nagy különbségeket látunk, bár számos azonosság is megállapítható. A keleti ábrázolásokon az életfa három életteret határol, ami a mieinkről nem mondható el. Az életfa körüli tér, az élettér határozottan három zónára osztott, amiből fölismerhetjük az eget, a földet és a föld alatti világot. Az életfát a keleti ábrázolásokon számtalan állat veszi körül, köztük halak is, és az állatok egy része egyértelműen az alsó világhoz tartozónak, kisebbnek, erőtlennek van ábrázolva. A fa maga sem sokszorosán elágazó, ahogy az a mi életfáinkon látszik, legyenek akár a szarvas agancsaként, akár fenyőhöz hasonlító önálló faként ábrázolva. A magyar népi művészetből ez a hármas felosztás konokul hiányzik. A mellőrendelő hitvilágban az inneni világ és a túlvilág ugyan létezik, de ez nem a magasság, hanem a távolság kérdése, és a túlvilág nem bomlik jutalmat jelentő jó és büntetést kiszabó rossz világra.

Szarvas életfa jellegű agancssal⁴⁸⁷ és életfa őrző állatokkal (az első mozi).⁴⁸⁸

⁴⁸⁷ Kalicz (1970) Nándor: *Agyag istenek*, Korvina, Budapest. 8. kép.

⁴⁸⁸ Gimbutas (1982), Marija: *The Goddesses and Gods of Old Europe 6500-3500 BC Myths and Cult Images*, Thanes and Hudson, 2nd Ed (újra nyomtatva: 1996). p. 171.

Életfa szibériai ábrázolása.⁴⁸⁹

Az újkőkorszakban kialakult ún. Öreg Európa műveltsége határozottan letelepedett, növénytermelő műveltség volt. Kezdetben kétféle jellege mutatkozik: Az északabbi területeken a műveltség évezredekig megőrizte az ősi lélekelemeket, azokat nem személyesítette meg. Itt nincs társadalmi tagozódás sem, a sírok egyenértékű emberek társadalmáról tudósítanak, hatalmas, több ezres, sőt tízezres lakosságot jelentő közösségek éltek egyenértékű társadalmi alakban évezredekig. Műveltségükre továbbra is a mellérendelő a szemlélet volt a jellemző, és csupán a kurgán műveltség terjeszkedésével jelentek meg a képi ábrázolásokban az alárendelés jegyei. De ekkor az egész műveltség jellege is megváltozott, a sírok határozottan kis létszámú előkelőkre és alárendelt nagy tömegekre utalnak. Ez a jelenség azonban a Kárpát-medence északi és keleti hegyvidékére nem lett jellemző. A déli területeken viszont már viszonylag nagyon korán a megszemélyesített lélekelemeket találjuk, jóllehet, az alárendelő szemléletet és gyakorlatot kifejező templomgazdaság még hosszú ideig nem jelent meg itt sem, de az előkelők sírja sem. Itt is a kurgán műveltség hódításai változtatták meg a jelleget.

Különleges helyet foglal el ebben a műveltségben maga a Kárpát-medence. Itt találhatjuk meg a történelem során legkorábbi rézöntés gyakorlatát, rézérc bányászattal egyetemben. A petresti műveltség területén található Tatárlaka, ahonnan ebből az időszakból származó írott táblácskák kerültek elő és ezek jelentik a legrégebbi írást is. A három táblán az írás három alakja ismerhető fel. Az 1. sz. táblán képi ábrázolás látható, ami nem föltétlenül jelent írást.

Írás

A 2. sz. táblán a képi jelek határozottan elvont jellegűek, átmenetet képeznek a képi és a vonaljegyves írások között. Míg a 3. sz. táblán található 13 rovásírásos jel közül 8 megtalálható a későbbi székely rovásírás jelei között. És ez az írás nem kereskedelmi jellegű feljegyzés, hanem föltehetően valamiféle (csillag) hitbéli emlékeztető lehet. Ezért többen tagadják ennek írás jellegét. Különösen, mert az agyag neutron aktivációs elemzése alapján a táblákat maros-völgyinek kell tekinteni és a koruk, mintegy másfél évezreddel előzi meg az írást feltalálni vélt sumérok legöregebb írott emlékeit.

Az írás legősibb megjelenése azonban nem csupán ezeken a táblákon észlelhető. A kor és terület műveltségei több száz olyan égetett agyag figurát, szobrot, cserepet hagytak maguk után, amin írás nyomai találhatók meg. A szobrokat az arcnélküliség jellemzi, és e szobrokon bőven megtalálhatók vonal jellegű díszítések, amik írásként is felfoghatók. Az írásjelek közel fele aztán a dél-balkáni későbbi műveltség eddig még meg nem fejtett lineáris A írásjelei között megtalálhatók.

⁴⁸⁹ László (1967) Gyula: *Hunor és Magyar nyomában*, Gondolat, Budapest. p. 101.

A Tatárlakai táblák⁴⁹⁰ és a Cucuteny műveltség agyag figurája írásjelekkel.⁴⁹¹

A mellérendelő szemlélet ma a legtisztábban a kínai szellemi világ jin és jang fogalmából látszik,⁴⁹² amely felfogás az alábbi közismert ábra szemlélteti. Ez a világ szerkezetének a leírásakor jelenik meg és azt a felfogást képviseli, hogy a világos és a sötét ábra egymást kiegészítve, egyenértékűen határozza meg az egészet. Mindkét egymásba fonódó ábra azonos, együtt töltik ki a felületet és a színeiktől eltekintve azonosak. Egymás mellé, és nem pedig egymásnak alá, ill. fölé vannak rendelve, jóllehet a jang az égi, a pozitív, a férfias, a jin pedig a földi, a passzív, a nőies tulajdonságokat jeleníti meg.⁴⁹³ Együtt adják az egészet. Ugyancsak a mellérendelés jelenik meg a keleti vallások ősi alakjaiban. A lélek a meghatározó ezekben a vallásokban és ez a lélek örök életű, halhatatlan. A lélek az egyénhez tartozik és az egyén lelke a változások során több alakban is megjelenhet és létének célja a világlélekhez való visszatérés. Ebben a felfogásban az egyén szerepe, hogy a lelkét felkészítse a visszatérésre, az egyesülésre – hitfelfogástól függően esetleg az örök körforgás befejezésére.

Az Élet jele: jin–jang kínai bölcséleti alapfogalom⁴⁹⁴ s itteni előzménye;⁴⁹⁵ életfa madárral,⁴⁹⁶

⁴⁹⁰ Forrai (1994), Sándor: *Az ősi magyar rovásírás az ókortól napjainkig*, Antológia kiadó, Lakitelek. p. 49.

⁴⁹¹ Gimbutas (1982), p. 84.

⁴⁹² Grimal (1965), p.: 273. Saso (1991), Michael: *Chinese Religions. Handbook of Living Religions*, Szerk. John Hinnells. Penguin Books, London. (Original: 1984). p. 349.

⁴⁹³ Ji (1989) Csing: *A változás Könyve*, Háttér Lap és Könyvkiadó, Budapest. p. 16

⁴⁹⁴ Ji (1989), p. 16.

⁴⁹⁵ A kép forrása: <http://www.neokoolt.com/Things-You-Didnt-Know-About-Neolithic-Danubian-Civilization...>

⁴⁹⁶ Kiszely (1996) István: *A magyarság őstörténete. (Mit adott a magyarság a világnak.)*, Püski, Budapest. p. 510.

A lélek s az élet szorosan egymáshoz kötődik, aminek ábrázolása a legősibb társadalmaknál már megtalálható. Az életet a legrégebbi alakjában az élet fája jelképezte és e jel megtalálható mind a kínai, mind pedig a japán jelek között, mint az élet jele. A jel az élet fáját ábrázolja és bár három vízszintes ága van, az alsó mindenképpen a földet jelenti, azaz még sem osztja a teret három zónára. Figyelemre méltó, hogy a legfelső vízszintes vonalon egy ferde vonal látható, amit többen virágként értelmeznek, holott az eddigi ismeretek alapján sokkal inkább madárnak, a lélek jelének lehet felfogni. Ugyanis hasonló életfát ábrázoltak Nógrádban a XX. század elején. A fa tetején egyértelműen madár és nem virág látható. A lélek és az élet fája egymáshoz rendelt, egyik sincs a másiknak alárendelve. Ugyanakkor ismét alátámasztja igen régi Kárpát-medencei mellérendelést mutató jelenlétünket az, hogy e nagyon híres kínai jin-jang jel itt a kárpáti térségben már sokkal korábban, teljes mivoltában, ha nem is ilyen kifinomultan, megjelent a Kukutyin–Tripolje műveltségben. Onnan átvéve ezt az alakzatot, az etruszkoknál, majd a keltánál és a rómaiaknál is megtaláljuk. Noha itt még csak az egymásba fonódó vonalak azonosságáról beszélhetünk, a jin/jang ábrázolás már a színek kiegészítő azonosságáról is szól.

Az Őreg Európa vonaldíszes kerámia műveltségei, a magyar népi hagyományok és nyelv, valamint a mai keleti műveltségekben több közös vonás található tehát. Ezek lényegileg mind a mellérendelő szemlélet megnyilvánulásai. Ezek a közös vonások a következők:

Lélekhit. Az embert a vele együtt létező lélek határozza meg, az emberi lényeket valójában a lelke jelenti. Az emberi élet sem rendelkezik határozott céllal, csupán azzal, hogy a lelke ettől a világtól majd megszabaduljon. A magyar műveltségben ez nem emelkedik bölcséleti szintre, megmaradt a kereszténység árnyékában a jóra törekvés mozgató erejeként.

Teremtéslegendák hiánya. A mellérendelő szemlélet logikus következménye. Néprajzosok próbálkozásai se vezettek eredményre, hogy magyar teremtéslegendát fölfedezzenek. Az Árpád-ház legendái se valódi teremtéslegendák. Atsüt rajtuk a későbbi judeo-keresztény felfogás, hiszen azokat már a keresztény papság fogalmazta meg, rögzítette írásban. A keleti filozófia se él a teremtés gondolatával, a lélek ott örök, nem pedig teremtett valami.

Néven nevezett istenek hiánya. Ugyan a mai keleti hitvilágban – hinduizmus, janaizmus, buddhizmus, sintoizmus – az alárendelés jelképei, következésképpen megszemélyesítettek is jelen vannak, de mégis, ezek alapvetően ma is a lélekhitet jelentik. Néven nevezett istenek hiánya egyben a személyek megnevezésének a hiányát is jelenti. Ezért a mesében nálunk csak királylány, csak kondásfiú szerepel, akiknek nincs nevük. A néven nevezett istenségek egyenesen vezetnek az alárendelő szemléletben oda, hogy az egyén magát az istenségétől eredezteti, ezért annak nevét is a nevében viseli.

Ragadozó állatok hiánya a népi művészetben. Mind a magyar, mind a keleti népi művészet elsősorban növényi motívumokat ábrázol, avagy csendes tájképet, ahol a madár, a lélek jelképe az állati szereplő. Ragadozóállatok vallási megjelenítése későbbi, határozottan alárendelő hatások eredménye. Ez a keleti vallásokban már kimutatható, de a megjelenésük az eredeti hitvilágra ráakodásként értelmezhető, későbbi folyamat. A magyar műveltségbe csupán nyomokban kerültek be ezek a jelképek.

Az állatövi kozmikus elemek hiánya. Mind a magyar, mind pedig a távol-keleti műveltségek az északi félteke magasabb régióiban helyezkednek el, ezért az éves időjárás és fény változások meghatározók. A kozmikus szemléletben ezért itt nem az állatöv a jelentős, hanem a napfény változásai. Az állatövi elemek bölcséleti hiánya az égi parancs hiányát jelenti. A távol-keleti műveltségek bölcséletében manapság már megtalálható néhány ragadozó állat is, de a Jupiter ciklus (12 év) értelmezésében nem a ragadozó állatok a meghatározók. Mindezek a magyar csillagszemléletből hiányoznak. Ugyancsak hiányzik az ausztrál bennszülöttek szemléletéből.

Növénytermelő gazdaság. Mind a magyar, mind pedig a keleti műveltségek alapvetően letelepedett, növénytermelők voltak. A magyar gazdaság a gabonára, a keleti a rizsre telepedett. E földművelő gazdaságok éves ciklusok alapján élnek, a növényi táplálék megteremtése és annak feldolgozása közösségi felfogásra ösztönöz.

Főző konyha. A növénytermelés és fogyasztás alapvetően főző és nem sütő konyhát igényel. Mind a magyar, mind a keleti konyhák alapvetően főző konyhák. A magyar konyhában a leves meghatározó jelentőségű.

Jóllehet, számos műveltségi és felfogásbeli közösséget, azonosságot, párhuzamot találunk a magyar és a keleti műveltségek között, ez mégsem jelent származást. A magyar műveltséget számos keleti műveltségi hatás érte, hiszen a Kárpát-medencébe az évezredek során számtalan embercsoport, törzs, harcis népeség áramlott be, illetve jelent itt meg. Történeti mértékkel nézve, nem számítva a jégkorszaki gravetti műveltségű kaukázusi ember beáramlását, a kimmerek,⁴⁹⁷ a szkíták⁴⁹⁸ és a szarmaták⁴⁹⁹ fordulhattak meg a sztyeppén – ennyiben keletiek. Náluk az alárendelés volt a meghatározó szemlélet, hiszen egész uralmuk, hatalmi rendjük erre alapozódott. Mégis azt láthatjuk, hogy hatalmuk vesztésekor a Kárpát-medencébe tért részük az ottani őslakosokban feloldódott, velük ide az alárendelés elve nem érkezett meg. Később kifejezetten keleti, Mongólia környékéről induló törzseket is beáramoltat ide – a főként VII. Konstantin császár művére alapozott – krónikai történetírás, aminek a hunokra vonatkozó cáfolatát már láttuk.⁵⁰⁰ Így aztán kétséges, hogy az avarok (a késői hunok), Árpád népe, majd a besenyők, a kunok és a tatárok jöhettek-e a sztyeppéről, akiknek akkor a sztyepei életformát kellett volna ide hozni magukkal. Mégis a Kárpát-medencében se a sztyepei hitvilág, se sajátos jelképrendszere nem lett uralkodó. E csoportok a Kárpát-medence sík, sztyepei területein helyezkedtek el, majd szerepet vállaltak és feloldódtak a Medence ‘őslakóinak’ a tengerében. Ha eredeti műveltségük jelképei nem egyeztek a földművelőkével, akkor eltűntek, elvesztek.

A keleti, távol-keleti műveltségekkel való magyar párhuzamok ezért mást jelentenek. Jelentik a közös, ősi, emberi felfogást, az Öreg-Európai (magyar) műveltséget, annak meghatározó mértékű jelenlétét a magyarság népi műveltségében, felfogásában. Ugyanezt

Keleti azonosság

jelentik a keleti, a távol-keleti felfogásban is. A különbségek meg sokkal inkább azt jelentik, hogy ez az alapfelfogás hogyan is állt meg a környezet alárendelésével szemben. A magyar műveltségre ezek a hatások tömény formában és közvetlenül hatottak, ezért önazonosságát csak úgy tudta fönntartani, hogy ezektől elzárkózott, a gondolkodásmódjába az idegen elemekből csak a műveltségi elemeket vette be, oldotta fel (ismeretek), de a gondolkozás bölcséleti módját nem. Az alárendelés kelet felé a Fekete-tenger hajdani műveltségének felhígultabb formájában, sokkal lassabban került át. Indiába például a jelen előtti 4. évezred közepén, amikor a Harappa műveltség összeomlott. A Távol-keleten pedig az első dinasztia kialakulásával érhetjük tetten a megjelenését. Így a hatásokat az ottani mellérendelésre is csak ekkortól kell eredeztetni.

Mindenesetre minthogy a Föld forgástengelyének az állócsillagokhoz viszonyított helyzete nem állandó keleten sem, ott is körbefordul a Földnek a Nap körüli pályájára merőleges tengely körül 26.920 év alatt, a tavaszi napéjegyenlőség – és vele a másik három jellegzetes pont – az állócsillagok között keleten is folyamatosan odébb mozdul és egy jóidő múltán már nem ad a mezőgazdasági munkákhoz tájékoztató időadatokat. Naptárreformot kellett végrehajtani, és például a bika mint szent állat elveszítette jelentőségét, mikor a tavaszi napéjegyenlőség a Bika csillagképből átveddött a Kos csillagképbe. Ezt a hatását olvashatjuk ki még a bibliai Törvény (Tóra) több szakaszában is.⁵⁰¹ Ugyanakkor érdekes, hogy az ég az isteni színtér szinte minden vallásban, kivéve a júdaít.⁵⁰² Drummond tételesen kimutatta több ószövetségi könyvről, hogy

⁴⁹⁷ A szkíták előtti, általuk legyőzött hatalmi csoport, az első lovas harcosok, bizonytalan szövetségben buktak el.

⁴⁹⁸ Íjhasználatlalt lesznek győztesek a harcban, Hérodotosz tudósítása róluk nem egyértelműen értelmezett, amint a kimmerekről sem. Szaka néven a magyarok elődeinek tartják őket, vagy a székelyekkel azonosítják.

⁴⁹⁹ Mivel a földművelő jazigokon uralkodtak, nem jöhettek messziről. A lengyel nemesek ősei is voltak.

⁵⁰⁰ Lásd Darai Lajos: Árpád Atila örökén – a magyarok őseik útján.

[Acta Historica Hungarica Turiciensia XXXIII/11.](#)

⁵⁰¹ Lásd például Józsué könyvét elemezve, Drummond (1996), William: *Oedipus Judaicus, Allegory in the Old Rütestament*. Bracken Books, London (Az 1811-es kiadás újranyomtatása). pp. 191-195.

⁵⁰² Jonas (1992) H.: *The Gnostic Religion*. Routledge, London. p. 255.

azok tulajdonképpeni mondandója asztrológiai.⁵⁰³ Ugyanez vonatkozik a többi csillagmítosra, ill. az ezekkel harmonizáló hittételekre is tehát. A sumér, az akkád, az egyiptomi, a görög, a nordikus, az indiai, a közép-amerikai, de a vogul és az osztják mítoszok, a Kalevala is végső soron ugyanazt mondja el, ugyanaz a tartalmuk.⁵⁰⁴ A Hamlet-malma, az időgép, Prométheusz és az égi tűz ellopása, az istenkirályok mind-mind a föld tengelyének precessziója miatt változó állatövi jegyekhez kapcsolt tavaszi napéjegyenlőség eltolódások tükröi.

A kozmosz görög szó, jelentése rend,⁵⁰⁵ a földi világban azonban ez a rend sorozatosan és állandóan megsérül, de a pontosabb mérésekkel egyidejűleg az is bebizonyosodott, hogy a rend az égi világban is megsérült. Hamlet, Amlodhi, Kullervo, Brutus, Kai Khuszrau, Dzsamsíd, Jáma, Huang-ti, Ptah, Kronosz történeteiben a Szaturnusz különböző időpontú helyzeteiről lehet tájékozódni. Az „Aranykorban” a tavaszi napéjegyenlőség idején a Nap a Bika és az Ikrek csillagkép határán volt – ez az időszak a Kr. e. 4,5-5. évezred. Ekkor az ‘ég ura’ a Szaturnusz volt.

Az ekliptika síkja jelentette régen a földet. Az e fölött, északra látható állatövi képek az égi világban, az ekliptika alá kerülők az alvilágban tartózkodtak. Az ‘idők kezdete’ óta az állatöv más és más szakasza válik láthatatlanná az északi féltekéről, azaz merül be az alvilágba, azaz a

Mítoszi azonosság

halál országába. A mítoszokban fellelhető történetek ezekről szólnak. Gilgames, Ozirisz, Odüsszeusz, Prométheusz, de a mitikus Nagy Sándor is a holtak országába kerül, annak királyává válnak, merthogy a nekik megfelelő csillag a földtengely elfordulásával a horizont alá kerül. Utnapistim is erről mesél Gilgamesnek. Orion, a nagy vadász és Nimród ugyanazt az égi képet jelentik: *nem földi lények*.

Mindezek eredete a Fekete-tó hajdani medencéjére vezet vissza, mert a csillagmítosz-változatokat éppen az innen szétmenekülő műveltségek nyomán találhatjuk meg. Ez csak erősíti azt a feltevést, hogy az eurázsiai ember már a fémkorszakokban eljuthatott az Atlanti-óceán túlsó partjára – Közép-Amerikába – és vihette magával nemcsak a piramisépítés ‘titkait’, hanem a csillagmítoszok alapelemeit is. Ezeket a helyben élő letelepedett és alárendelő szemléletűvé alakult népek (aztékok, maják) a hitvilágukba beépítették, és bár az eurázsiaiakétól eltérő nevekkel, de lényegét tekintve mítoszaikban megjelenítették.

A mitikus történetek valójában az Időről szólnak, és az „amint a mennyekben azonképp itt a földön is” elv alapján a várható égi jelenségeket lehet tükröztetni a várható földiekkel. A Szaturnusznak és a Jupiternek a Halak csillagkép-beli háromszoros együttállása pl. azt jelentette, hogy elkezdődött a földi események Halak csillagképéhez kapcsolt korszaka. Láttuk, hogy a tavaszi napéjegyenlőségnek a Bika csillagképből való kilépése és a Kosba való áttolódása a vallási rítus és a naptár megváltozását is igényelte: az aranyborjút meg kellett ölni, és a bárány került a figyelem középpontjába. Éppúgy két évezred múlva nem véletlen, hogy az akkor ébredő új vallás jelképét éppen a halak jelentik.

Az állatövi jelekben való tájékozódás és gondolkozási mód a világon meglehetősen elterjedt, jóllehet a csillagképeket a különböző műveltségek nem egységesen kezelik. A magyar népi emlékezet pl. egyáltalán nem használja az állatövi jeleket, jóllehet, csillagászati ismerete fejlett volt, és a letelepedett mezőgazdasági műveltségek időjegyeit képviseli.⁵⁰⁶ Ámde mint lélekhívő műveltség nem úgy tekint az égre, mint istenek lakóhelyére, és az égi jeleket nem azonosítja közvetlen hasonlóság alapján a földiekkel. Hasonló elképzeléssel találkozunk az ausztrál benn-

⁵⁰³ Drummond (1996).

⁵⁰⁴ Santillana (1995), pp. 306-309.

⁵⁰⁵ Jonas (1992), p. 241.

⁵⁰⁶ Kandra (1897) Kabos: *Magyar Mitológia. Az ősi magyar Hitvilág. A magyar néprajz klasszikusai.* Szerk. Diószegi Vilmos, Gondolat, 1987. pp. 373-420.

szülöttek hit- és regevilágában, ám ott a csillagokat a földről eredeztetik, és a földi lények lelkeinek a mennyekbe vonulásával népesítették be az eget.⁵⁰⁷ Az ausztrál bennszülöttek legendáiban viszont a föld adott létező, azt senki sem teremtette, míg a földet benépesítő növényi- és állatvilágot a fényt adó Nap, Yhi teremti, aki viszont nem férfi, hanem nő.⁵⁰⁸ A földön létező Hatalmas Lélek, Baiame sem teremt, jöllehet a teremtést magának könyveli el.⁵⁰⁹ A teremtő aztán a földről emelkedik fel az égboltra, mint ahogy az égboltot benépesítő csillagok is földi lények lelkei, akik feladatuk teljesítése után kerültek oda.⁵¹⁰

Az istenek világa a kezdetek után differenciálódott, finomodott. Az isteni világban kimutatható a földi világot jellemző rend, alárendeltség. Az egyes hitvilágok történetével párhuzamosan változott az isteni rend is, más időben más istenséget emeltek az isteni rend fejéül. Ez elsősorban a Folyamköz környéki hitvilágot jellemezte (Szíria, Irán), míg az egyiptomi istenségek általában területi istenségekként ismertek. Az őslétező fogalma elhalványodott, ám később mégis újra előtört és utóbb a panteista felfogás alapjait képezte. Először Ehnaton istenfelfogásában érhetjük tetten az őslétező egyedüliségének a fogalmát, majd sokkal későbbi iratokból ugyan, de nagyjából azonos korra keltezhetően a zoroasztrizmus formájában. A magyar mellérendelő hit és mondavilág elemzése – az alárendeltség és teremtés tekintetében – még ezt sem jelzi. Ugyanez vonható le a kelta hitvilág elemzéséből is.⁵¹¹ Ez utóbbiakban nem találunk ugyan sem teremtéslegendát, sem isteneket, ámde a lélek és az ember kapcsolata meghatározó jelentőségű.⁵¹² Ugyancsak hiányoznak az istenek és a teremtéslegenda a hindu és a távol-keleti (kínai, japán) mitológiák kezdeti szakaszából.⁵¹³ Minálunk a csillagvilág és az ember kapcsolata nem emelkedik oksági mértékre, jöllehet, a népi hitvilág használja az ‘X csillaga’ meghatározást, és gyakran az augusztusi ‘csillaghullást’ ismerősei halálának jeleként fogja fel (lehullott a csillaga).⁵¹⁴ Az eszkimók hitvilága fejezi ki a legszebben a mellérendelést: hitük szerint a környezet és az ember, a lét és a nemlét között rendkívül csekély a különbség és az emberi lét alapvetően függ a környezetétől. Ezért a környezettel összhangban kell élni.⁵¹⁵ Az amerikai indiánok hitvilágában pedig általában nem válik el a vallás és az élet. Itt találjuk meg a kimondott szó vallási értelmét: a lélegzettel formáljuk a szót, ezért amikor kimondunk valamit, az abban élő lesz, abban létezik is.⁵¹⁶ A szó teremtő ereje ebben gyökeredzik.

Az orosz sztyeppe lovas-nagyállattenyésztő műveltségeinél már meglehetősen korai időszakban – Kr. e. 6. évezred közepe – megjelent az emberölő kőkés. Az ú.n. kurgán – halomsíros – temetkezéssel párhuzamosan a kés, később a kard isteni szerepkörre tett szert.⁵¹⁷ Az északi legendákból, mítoszokból egyértelműen arról értesülünk, hogy nem csak a kard, hanem a kardkóvác is isteni ranggal rendelkezik. A Kalevala ennek az egyik közismert forrása. Az is közismert viszont, hogy a Kalevala a skandinávok, és nem az ún. finnugorok hitvilágát tükrözi, még akkor is, ha a szereplőknek finn nyelven adnak nevet. Az északi hitvilág elemei az orosz sztyep-

⁵⁰⁷ Read (2001), P. P.: *The Templars*. Phoenix, London. pp. 45-90.

⁵⁰⁸ Reed (2001), p. 11.

⁵⁰⁹ Reed (2001), pp. 17-21.

⁵¹⁰ Reed (2001), pp. 76-87.

⁵¹¹ Berresford Ellis (1994), Peter: *The Druids*. Constable, London. pp. 115-118. Minthogy a kelta hitvilágot keresztény szerzetesek írták le, óhatatlanul a saját, a héber teremtéslegendákat jellemző felfogásuk sűt át rajta.

⁵¹² Cser (2000), pp. 59-65. A kelta hitvilág 33 ún. istene csupán hősi ős, nem rendelkeznek isteni képességekkel. Lásd erről Ellis (1995), pp. 114-115.

⁵¹³ Grimal (1965), pp.: 271-293.

⁵¹⁴ A duális felfogásokban a földi léleknek megfelel egy mennyei lélek (transzcendens önmagunk), és a kettő önazonosságának a fölismerése az egyik legfontosabb kozmikus feladat. Lásd pl. a *Himnusz a gyöngyről* c. ezoterikus történet magyarázatát Jonas (1992), pp. 123-124.

⁵¹⁵ Brown (1991), Joseph Epes: *Religions in Primal Societies. Handbook of Living Religions*, Szerk. John Hinnells. Penguin Books, London. (Original: 1984). pp. 395-397.

⁵¹⁶ Brown (1991), p. 394.

⁵¹⁷ Gimbutas (1991), Marija: *The Civilization of the Goddess*, Harper, San Francisco. pp. 396-399

pén születtek, és a halomsíros temetkezést folytató népességtől származnak. Ezek utódai a kimerek, majd a szkíták, akik a sztyeppe európai lakóinak Eurázsia felé települése után váltak birodalmat alakító királyi népekké. A kard isteni tisztelete a szkíták után azok utódaira, az alánokra, majd a jelenkori oszétokra hagyományozódott. Ők azzal azonosnak mondott területen élnek, ahol hajdan a szkíták, így megvan a társadalmi és a kulturális folytonosság. Minthogy az

Északi mítoszok

oszétek nyelve nem a ragozó, hanem az ún. indoeurópai nyelvekhez áll közel, még ha az egyébként fennmaradt istennevektől és kulturális hagyománytól eltekintենek is, azt kell megállapítanunk, hogy a sztyeppeinek tartott szkíták maguk is ebbe a nép-családba tartoztak, és illúzió őket a ragozó nyelvű népek közé sorolni.⁵¹⁸

A kardkovács isteni tisztelete semmiképp sem tulajdonítható a mellérendelő szemléletű műveltségek termékének, ellenben harmonizált az istenkirályokéval. Minthogy a sztyeppe fában szegény, a kardkovácsot magát nem tekinthetjük a sztyeppe népek részének, azok életét a fában és ércekben gazdag, fémművességet felmutató műveltségekhez kell kötnünk. Ilyen műveltséget a Dnyepertől nyugatra, a Kárpátok keleti és nyugati hegy- és dombvidékén találunk, de ugyancsak az északi, erdős sztyeppe területén is, pl. az Urál-hegység déli, ércekben és fában egyaránt gazdag területein.⁵¹⁹ Igazi fémművesek működtek még a Kaukázus déli szakaszain is – pl. a mai Örményország területén lévő Mecamorban.

Az acél fegyverek – főleg kardok – elkészítése komoly fémtechnológiai ismereteket igényelt. Nyílhegyek még tömegével készülhettek viszonylag egyszerű eszközök igénybevételével, de a hadakozás későbbi legfontosabb eszköze, a kard már nem. A kardkovácsot éppen ezért megkülönböztetett tisztelet övezte a katonanépek rítusaiban. A 'honfoglalás' korában a Dnyeper nyugati oldalán, Kijevben épült ki egy kardkovács műhely, ahonnan látták el karddal a katonanépek igényeit. Éppen ezért ez a hely a katonanépek felfogásában ugyanolyan szent hellyé változott, mint amely rangot élvezett Mecamor is a bronzkorszakban.

Minthogy éppenséggel az időjárási övezetek szabályozó hatása miatt a kardkovácsok nem a kardot forgatók övezeteiben működtek, a fegyveres és a letelepedett társadalom műveltsége is elkülönült egymástól. A letelepedett társadalom felett felügyeletet alkotók és a felügyeltek, jóllehet azonos területen azonos társadalom részei, rájuk mégis a kifejezett kettősség jellemző. A fémkorszaki letelepedett társadalmak zöme kettős társadalomnak tekinthető. A társadalom kettős jellege nem természetes műveltségi elem – azaz nem állíthatjuk, hogy az emberiség egész történetére e jellemző. Megjelenését a temetkezések homogén jellegének megbomlása kíséri. Az ősemberi temetkezéseket egészen a jelenkor határáig egységesnek ismerjük, sehol nem voltak jellemzők a sírok a többiekhez képest sokkal gazdagabb temetkezési mellékletekkel. A legkorábbi jele a társadalom egyöntetűsége felbomlásának a fentebb említett, az orosz sztyeppén, a Volga kanyar környékén feltárt gyerek sírnál tapasztalható, akit Kr. e. a 8. évezred közepén temettek el. Ez időtől fogva – kezdetben csak ezen a műveltségi területen – találkozunk a társadalom kettős jellegével: a gazdag elit és az általánosan, egységesen szegény alárendeltek sírjaival. A mezőgazdaságot folytató letelepedett társadalmakban még egy évezredig nem jelenik meg ez a fajta kettősség.

Közben a ló szakrális állatból lovagolt állattá lett, és a ló befogásának birtokában a már alárendelő szemlélettel megáldott társadalom elindult a szomszédos letelepedett társadalmak meghódítására. Kr. e. az 5. évezredben előbb fölégeti azokat, később egyértelműen rátelepedik a földművesekre és kettős műveltséget alakít ki. A letelepedetteknek megmarad a saját műveltségük, mindössze annyi a változás, hogy a rátelepedett uraknak az istenfogalmát is átveszik. S ez a társadalom mind embertanilag, mind műveltségét tekintve is mutat kettősséget.

⁵¹⁸ Littleton (2005), Scott, Linda Malcor: *Szkítiától Camelotig. Az Arthur királyról, a Kerekasztal Lovagjairól és a Szent Grálról szóló legendák eredetének radikális újraértelmezése*. Szkíta-Szarvas Könyvkiadó, Nyíregyháza. pp. 35-43.

⁵¹⁹ Időben messze megelőzve mindezt,

Számukat tekintve a letelepedett őslakók általában messze meghaladják a rátelepedőket, ám a kettős társadalomban feltárt sírok gazdagsága ehhez fordítottan viszonyul. A társadalom kettőssége már a Kr. e. 5. évezredet követően fokozatosan csaknem egész Euráziában elterjed. A rátelepedők általában a halomsíros műveltség emberei voltak. Velük terjedtek a csillagmítoszok, az isteni eredetű királyok rendszere – de az A vércsoport is.⁵²⁰ Ezt a folyamatot – mint természetes következmény – kíséri Európában, majd Ázsiában is az ún. indoeurópai nyelv terjedése. Valójában az indoeurópai nyelveknél nem alapnyelvi osztódás történt, hanem különböző más, általában ragozó nyelvű letelepedettek fölé rétegződéssel való nyelvi átalakulása, és a két nyelv ötvöződése. Ez a folyamat leghelyesebben talán a helyi nyelvi kiegyenlítődés fogalmával írható le.

A Kr. e. 1. évezred elejéig a rátelepedő népmozgásokkal párhuzamosan terjedt egy-egy újabb katonai eszköz, harci technika is. Kezdetben a harci balta, majd a harci szekér terjedt a hódítókkal. Az első három kurgán invázióval Európa letelepedett műveltségei váltak kettős jellegűvé. A Kr. e. 2. évezred elején – a harmadik kurgán invázióval párhuzamosan – a lovas pásztorok immár kelet felé terjeszkedtek. A sztyeppe déli területein csak maguk előtt üldözték a későbbi turk népeket, akik előlük Mongólia felé ‘menekültek’, majd egy részük betelepedett a Tarim-medencébe, más részük a sztyeppe déli oldalán folytatta pásztor tevékenységét. Minthogy a Tarim-medence ekkor gyakorlatilag üres volt, ott nem alakult ki a hatásukra kettős társadalom. További déli mozgások a harci szekérrel, így a lovas harci technikával ismertették meg a Kaukázustól délre települt népeket, és hoztak létre ott átmeneti birodalmakat. Ezek társadalmi egyértelműen kettős jellegű volt: a rátelepedő katonanépek a társadalom uralkodó elitjét alkották. Az addig ragozó nyelvű műveltségek nyelvi sajátosságaikból sokat veszítettek, és maguk is indoeurópaizálódtak. A Kr. e. 1. évezred elejére tehát az Eurázsia nagy részén élő társadalmak kettős jellege meghatározóvá lett. Kelet-Ázsiában azonban nem történt hódítás, a társadalmak kettőssége sokáig nem látszik. Később – de már a Kr. u. évszázadokban – Japánban jelenik meg közép-ázsiai eredetű hódító katonanép – és vele a kettős társadalom, annak misztériumával és hitvilágával egyetemben.⁵²¹

Európában egyedül a Kárpát-medence északi és keleti hegyes területein – ide értve a mai Erdélyt is – nem találkozunk a kettős társadalom jegyeivel egészen a római időkig. A kettős társadalom jellemzője a társadalom hármasságú rétegzettsége, az ún. tripartitum, azaz, hogy van egy vezető, előkelő réteg, amelyhez tartozik az azt közvetlenül kiszolgáló és védő csoport, mint második réteg, akiket együtt a terület korábbi letelepedett, meghódított lakossága, mint harmadik réteg tart el. Az „uraság” védett otthonokat alakít ki – gyakran hegycsúcsokon, dombtetőkön – és a lakóhelyét körbeveszi a védő-őrző csoport telepe, majd van a dolgozók tömegének a telepe. A telep sírjai eleve így erős kettősséget mutatnak. A sírok térbélieg is gyakran elkülönülnek és a sírmellékletek nem feltétlenül tükröznek azonos hitvilágot. Az uraság hitvilágára általában a fegyverimádat, a fegyver isteni rangja a jellemző. Ahol Európában ez a kettősség kialakult, ott a korábbi lélekhit istenhitté változott és ezeken a területeken található meg a csillagmítoszok valamiféle változata is.

Ha a magyar mellérendelő jellegű műveltség ezer éve ellentétes szemléletű környezetben él, honnan ered a magyar műveltség mellérendelő jellege? A „honfoglalók” hozták-e, vagy a „honfoglalást” megelőző időben is ez jellemezte a magyarságot? Mindezekre a kérdésekre egyértelmű választ ad, hogy ezek a magyar műveltség ősi gyökereiből származó sajátosságok, minden alárendelő szemléletű hatás ellenére a magyarságnál megmaradnak. A mellérendelés ugyanis nem vezethető le a környezetben élők, a magyarság feltételezett eredetét jelentő alárendelő műveltségekből. Így a kettős műveltségek sorából sokáig kiemelkedik a magyar

⁵²⁰ Nagy (2006) Ákos: *A kor halad, a vér marad. A vércsoport jelentősége a magyar őstörténet kutatásában*. Második, bővített kiadás, Magyar Őstörténeti Kutató és Kiadó, Budapest.

⁵²¹ Kazár (1982) Lajos: *Ko-Dzsi-Ki. 'Régi történetek feljegyzései'*. Magyar Történeti Társulat, Sydney.

műveltség mellérendelő túlsúllyal, amibe nem fér bele sem a Grál legenda, sem semmilyen egyéb heroikus történet, ideértve a csillagmítoszokat is. Ezért nincs magyar teremtéstörténet, van ellenben mellérendelő lélekhit. És a magyar népi műveltség elemei – nyelv, zene, regék, mesék, dalok, táncok, a képzőművészet és a díszítő művészet, a térszemlélet, az időszemlélet, stb – ellentmondásmentesen értelmezhetők, ha feltételezzük, hogy a magyar nyelven beszélő népesség a Kárpát-medencében született, itt élt, és innen története során sohasem távozott el.

Lükő Gábor szerint a magyar népi bölcsélet, emlékezés alapvetően mellérendelő: „Két különböző szempontot érvényesítenek egy időben a magyar alkotások a mellérendelés értelmében... A magyar művész a közeli dolgokat lenyomta a látóhatár alá, a távoliakat meg

Népi bölcsesség

fölébe emelte és felrajzolta az égre... A tér, ill. a sík ilyenforma kitöltése is a keleti ember mellérendelő észjárásából következik.”⁵²²

Munkájában Lükő ezt számos példával alá is támasztotta.

Ugyanerről a mellérendelésről Kocsis István így nyilatkozik: „Ne feledjük: a régi korokban azért volt sok a törvénytisztelő ember, mert a Szent Korona-tan nem az alattvalói tudatot, hanem a Szentkorona-tagság közjogi fogalma meghatározta felelősségérzetet, valamint az egyenrangúság és a méltóságteljes magatartás kultuszát erősítette; mert az országlakosi magatartásban a mellérendelés, és nem az alárendelés elvének az érvényesülését segítette elő.”⁵²³ Ez a mellérendelés azonban nemcsak a magyar népművészetben, a tágabb értelemben vett társadalompolitikai felfogásban és gyakorlatban, hanem a magyar nyelvben is ugyanúgy felismerhető. Mondatszerkezetünk, a ragozás hihetetlen mértékű változatossága, valamint szóképzésünk gazdagsága mind-mind erősíti nyelvünk mellérendelő szellemét.⁵²⁴

Láttuk azt is, hogy a magyar népi ábrázoló művészetet a növényi elemek jellemzik.⁵²⁵ Állatokat ritkán ábrázolnak, azok is inkább madarak, vagy legelésző állatok, mint pl. a szarvas. Ragadozó állatokat a magyar népművészet szinte sehol sem ábrázol. Ha szembeállítjuk vele az eredetkezési elmélet forrásait, akkor azt találjuk, hogy mind az obi-ugor népek, mind a sztyeppei lovas nagyállattenyésztők nagyon nagy mértékben ábrázolják a ragadozó állatokat. Köztük is a ragadozó madarakat. Pl. az Árpád-házi legenda szerint a turulmadár (sasszerű nagymadár) a törzs totemállata. Mégis, már a honfoglalás kori temetőkből sem találunk ragadozó állatot ábrázoló sírmellékleteket, a ritkán előfordulókat is zömmel a sztyeppei területeken.

Ha pedig a magyar népmese és regevilághoz fordulunk, meglepetéssel kell tapasztalnunk, hogy a magyarságnak nincs teremtéslegendája. És néven nevezett istenei sincsenek. Az

A jóság erkölcsse

ugoroknak ellenben jól kifejlett származási legendáik és istentől eredeztetett királyaik voltak, amit Kazár Lajos a japán eredetmondákkal talált hasonlónak.⁵²⁶ A magyar népi

hiedelemvilág kutatói ezt a kínos kérdést úgy próbálták meg megoldani, hogy „bizonyára ilyenek a magyar hiedelemvilágban is voltak, csak a magyarság ezt már elfelejtette”.⁵²⁷ Ha viszont azt nézzük, hogy mit tartalmaz ez a mi saját „hiedelemvilágunk”, és milyen erkölcsi

⁵²² Lükő (1942), p. 194. és 189.

⁵²³ Kocsis (1996) István: *A Szent korona tana. Múltja, jelene, jövője*. Püski Kiadó, Budapest. p. 288. Vö. Kocsis (2005) István: *Magyarország Szent Koronája. A Szent Korona Misztériuma és Tana*. Püski, Budapest. p. 25. Zétényi (1997).

⁵²⁴ Karácsony (1985) Sándor: *A magyar észjárás*. Sajtó alá rendezte, az utószót és a jegyzeteket írta: Lendvai L. Ferenc. Magvető Könyvkiadó, Budapest.

⁵²⁵ Viski (1928) Károly, Bátky Zsigmond és Györffy István: *Magyar Népművészet*. A Magyar Nemzeti Múzeum Néprajzi Tára megbízásából és anyagi támogatásával kiadja a Kir. Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest. Domanovszky (1981), vgy Lükő (1942).

⁵²⁶ Kazár (1996) Lajos: Északi Belső-Azsia: a japánok, urálik és altájiak valószínű egykori hazája. *Nemzeti Történelmünk III. Tanulmánykötet a honfoglalásunk 1100. évfordulója tiszteletére*. Szerk. Magyar Kálmán. Kaposvár. p. 224, a 14. lábjegezet.

⁵²⁷ Példának okáért Komjáthy (1955), István: *Mondák könyve*, Móra, Budapest. p. 387. Lásd VII. A Föld teremtésének mondája és Utószó: „A világ teremtéséről szóló monda alapja – a manysi (vogul) népköltési gyűjtésben megtalálható teremtésmonda.” [Hetedik kiadás](#) pp. 35-40. és p. 377.

alapfelfogás jellemzi, akkor azonnal el kell ezt a vélekedést vetnünk. Ugyanis a magyar népmesék alapfelfogása az, hogy a hős akkor ér cél, ha önmaga jó. Ezt tapasztaltuk a fentebb elemzett Világot látó királylány mesénél is. A belső jóság nem külső, isteni parancsra történik, nem a megtorlástól való félelem váltja ki, hanem a jóra való törekvést fejezi ki, célként. Ezért adódik egy érdekes, és további tudományos vizsgálatok tárgyát jelenthető összefüggés is, hogy a magyar népmesék mondanivalója mélyebb eszmei rétegből jön, mint a mítosz, mert a mítosztörténetek már hatalmi jellegű beállítottsággal és céllal bírnak az erkölcsi és eszmei mondanivalón túl, míg népmeséink az eredeti egyenrangú emberi mellérendelő együttműködés szép példázatai.

A magyar népi hitvilágot a léleknek, és nem annak megszemélyesített formájának, az isteneknek a tisztelete jellemzi. Lükő Gábor elemezte ezt a gondolkört és kijelentette, hogy a magyar népi hitvilágot elsősorban a lélek érdekelte, és az is főleg akkor, amikor a testből távozik.⁵²⁸ A képi ábrázolásban is a lélek jelképeit foghatjuk meg, mint ami pl. a madár, a kígyó, a béka, a szikra és a föld (levegő, víz, tűz, föld). Ezeket a lélekelemeket a magyar műveltség nem személyesítette meg, hanem velük együtt, azokkal egyenrangú kapcsolatban élt. De lélekelemként foghatók fel a mesék hőst segítő és átváltozásra hajlamos állatok is (bukát vető és mássá alakuló róka, kakas, légy, darázs, méh, stb).⁵²⁹ A népi hiedelemvilágban ugyancsak ezt tapasztalhatjuk: nincs ott nyoma Istennek, még kevésbé isteneknek.⁵³⁰ Sámánisztikus felfogásra utaló elemeket pedig csupán a sztyeppei részekben lehet elvétve találni,⁵³¹ s egyáltalán nem jellemzik népi mese, rege és hiedelemvilágunkat az elrédő, látomásokkal manipuláló sámánok. A magyar hiedelemvilág táltosai sem sámánok, ők sokkal inkább tudós tanítók, közösségi orvosok, esetleg papok.⁵³² És a feltételezhető ősi magyar hitvilághoz kapcsolható a székely-magyar rovásírás egyik kiemelkedő jelentőségű jele, a gy 𐞆. Olvasata EGY. A három vonásával kifejezi azt is, hogy két nem azonos jelenség (pl. az emberi test és lélek) együtt EGY. A kettő egy! Határozottan mellérendelő felfogást jelent.

Magyarországon a tripartitumot, azaz a jobbágyoknak rabszolgaként való birtoklását nem tudták bevezetni egészen a török kiűzése utáni időkig. Jogi alapot arra Werbőczy Hármaskönyve teremtett. Azonban nagy volt az ellenállás vele szemben, és kivándorlással kitértek előle, különösen székelyek. A falusi élet még a XVIII. században is az ország tekintélyes területén (kb. 30%-án) faluközösségekben zajlott.⁵³³ Nem jellemezte a közösségeket a föld magántulajdona, azon a faluközösség együttesen gazdálkodott.

Szabadságszeretet

Ez nagymértékben mellérendelő szemléletet tükröz. Innét eredhet a magyarokat olyannyira jellemző elvakult szabadságszeretet népi hagyománya. Mert addig a magyarok faluközösségekben közösen birtokolták a földet, és egymást egyenértékűnek tartották. Az őket ért sérelmet bármi áron megtorolták. A Korona-tan és -tagság szintén az egyenrangúság mellérendelő tudatát erősítette. A társadalmi egyenértékűséget mutatja a kiemelkedő elsőszülött jog hiánya. Az emberek nem voltak egymásnak alárendelve és egymásnak kiszolgáltatva. Ez csakis II. József korában szűnt meg, amikor a maradék faluközösségeket is sikerült a Habsburg uralomnak fölszámolnia, és létrehozni a föld magántulajdonának a teljességét.

⁵²⁸ Lükő (1942), p. 30.

⁵²⁹ Burány (1999) Béla: Vadhúsocska névkeresése. *Turán XXIX* (új II), #4, p. 48. Vö. Kovács (1994) és Illyés (1966) Gyula: *Hetvenhét magyar népmese*. Móra Ferenc könyvkiadó, Budapest.

⁵³⁰ Dömötör (1981) Tekla: *A magyar nép hiedelemvilága*, Corvina, Budapest.

⁵³¹ Diószegi (1973) Vilmos: *A pogány magyarok hitvilága*. Akadémia Kiadó, Budapest. pp. 104. Diószegi (1978) Vilmos: *Az ősi magyar hitvilág. Szerkesztői megjegyzések*. Gondolat, Budapest pp. 287-288.

⁵³² László (1967), p.: 35. és Kiszely (1996) p. 467.

⁵³³ Tagányi (1878), Károly: A faluközösségek története Magyarországon. *A magyar néprajz klasszikusai. Az ősi társadalom magyar kutatói*. Szerk. Ortutay Gyula. Gondolat, Budapest, 1977. pp. 347-351.

A mellérendelő szemléletet fejezik ki a műveltségi jellemzők is (lélekhit, ragadozó állatábrázolások hiánya), de ezt fejezi ki a magyarság találmánya, a Koronatan is.⁵³⁴ Ennek eredete a XI. századig visszanyúlik, amikor I. László királyunkat már nem az addig királynak nevezett, hanem az országhoz rendelt koronával koronázták királlyá. Ezért a Képes Krónika Salamonig következetesen királyi koronát említ, I. Géza és László korától kezdve pedig ország koronát.⁵³⁵ A magyar korona latin neve is ezt jelenti: Sacra Regni Hungarici Corona, azaz Hunország Megszentelt Országkoronája.⁵³⁶ Az ország, és nem a király koronája! A Koronatan sajátja, hogy a Megszentelt Korona az ország birtokosa, tulajdonosa, és a Korona alá tartozik valamennyi magyarországi ember, beleértve az egyszerű parasztot és a királyt is.⁵³⁷ A király a kormányzásra, az uralkodásra a Koronától kapott jogosítványt, és nem a király birtokolja az országot, mint ahogy ez volt a szabály az egész hűbérúri Európában. A Koronatan mellérendelő szemléletét később az a Werbőczy-törvény támadta meg, amelyet ugyan az országgyűlés elfogadott, de a király sosem szentesítette, csak puccsszerűen, „szokásjogként” terjedt. Ez kiemeli a nemességet a jobbágyokkal szemben, akik addig nem voltak rabszolgák, mint a többi európai hasonló helyzetű ember.

Az alárendelő szemlélet vált uralkodóvá a Kárpát-medencén kívüli Európában már a Kr. e 4. évezredtől kezdődően. Az istenek és azok földi helytartói, a királyok, a rabszolgaság, az uralkodó nemesek és uralom alá vetett szolgák kifejezetten az alárendelő szemléleti mód megnyilvánulásai. Általában azt láthatjuk, hogy a leíró történelem, a regék az uralkodó előkelők történetét, mozgását, változásait közlik, az alattuk élő letelepedettek, szolgák műveltségét legfeljebb az uralkodókéba beolvasztják. A régész is szívesebben dolgozza fel a néhány gazdag sír tartalmát, mint vesződne szegény emberek sírjai tömegével. Magyarországon László Gyula volt az első, aki a szegény ember régészének tartva magát, komolyan foglalkozott a népi települések sírjaival, és maga is kimutatta: nem szabad a gazdagok sírjaiból az alattuk élő nép műveltségére, jellemzőire következtetni.⁵³⁸ A letelepedett népességre már az ún. honfoglalás idején is a növényeket ábrázoló, mellérendelő szemlélet volt a jellemző, ezért a mai műveltség elemei visszavezethetők a „honfoglalás” előtti népre. E jellemzőjük élesen megkülönbözteti a magyarságot mind hamisan föltételezett elődeitől, mind Árpád „honfoglaló” katonanépétől. Ez utóbbiak tehát csak az uralkodó előkelőket és nem a magyar népi tömegeket jelentették.

Ehhez képest kell végül tekintenünk a Magyar Adorján által feltárt és leginkább költőileg – s nem tudományos szárazságú nyelven – összefoglalt, magyar hagyományokon, ősműveltségi maradványokon, amelyeket népmeséinkkel és a tőlünk idegen csillagmítoszokkal is egybe lehet

A magyar lélek

vetni, mert utóbbiak hatása krónikáinkból a középkor óta adott volt.⁵³⁹ Feltárul, hogy a lélek – azaz a lelkiismeret – a magyar ősnépek legfőbb erkölcsi törvénye volt, amely, felfogásuk szerint, amikor hallgattak a hangjára, azaz ha nem hallgattatták el szavát, a legbiztosabban és a legjobban vezette őket az igaz úton.⁵⁴⁰ Az újabb keletű lelkiismeret szó helyett őseink a lélek kifejezést használták. Ahogy még a mai szólásokban is: Nem vitte rá a lélek. Nem engedte a

⁵³⁴ Zétényi (1997), p. 17.

⁵³⁵ Kálti (1978) Márk: *Képes Krónika*. Geréb László fordítása. Szépirodalmi Kiadó, Budapest.

⁵³⁶ Csihák (1999) György: *Sacra Regni Hungarici Corona és a magyar közjogi rendezés kérdései ma*. Zürichi Magyar Történelmi Egyesület, Budapest–Zürich. pp. 51-54. Eseteleg így is fordítható: Hun Nemzet Országá Megszentelt Koronája vagy Magyar Királyi Birodalom Megszentelt Koronája.

⁵³⁷ Ezért Szent Korona.

⁵³⁸ László (1967), pp. 5-9.

⁵³⁹ Magyar (1995) Adorján: *Az ősműveltség*. 1948–1955. <http://www.osnyelv.hu/maadorjan/smveltsig> és <http://magyaradorjan.com/html>. Magyar (1997) Adorján: *A Csodaszarvas*. http://www.osnyelv.hu/maadorjan/csoda_szarvas.html. Magyar (1969) Adorján: *Elméletem ősműveltségünkről*. <http://magyaradorjan.com/007/elm/001.html>.

⁵⁴⁰ Magyar (1975) Adorján: *A lelkiismeret aranytükre. Adatok a magyar ősvallás erkölcsstanából*. http://www.osnyelv.hu/maadorjan/lelki_01.html és <http://magyaradorjan.com/007/lel/001.html>. Magyar Adorján gondolatait tömörítve, ezért nem idézőjelben, de dőlt betűvel adjuk itt vissza.

*lélek (azaz a lelkiismeret). A lelkiismeretről vallott bölcséletük alapja egész világfelfogásuk volt. Ezt pedig népmeséinkből, népregéinkből, népdalainkból és népszokásainkból következteti ki Magyar Adorján, összehasonlítva innét elszármazott közeli és távoli változataikkal. Kiinduló álláspontja szerint az igazi magyarság sosem volt nomád, hanem földművelő és sosem járt Ázsiában, hanem őshazája az Európa közepi Magyarország. Az ősmagyarság őszintén Európa legrégibb, 30.000 évet is meghaladó korú, igen magas szellemi műveltséget alapító ősnépe. A többi rokonnép éppúgy tőlünk, magyaroktól származik, mint a többi európai műveltség a mi műveltségünkől ered. Árpád honfoglalói csupán innen ősidőkben kivándorolt és ide visszatért törzsek. Az ázsiai és nomád eredet tanát a külső és belső ellenség kárunkra találta ki és terjesztette el, önérzetünk aláásása, tekintélyünk rontása és létjogosultságunk elvitatása céljából. Ezért a cáfolat és az igazság feltárása létérdeünk.*⁵⁴¹

Világfelfogásukban minden földi élet – ide értve természetesen az embereket is – regebeli édesapja a Nap, amit költőileg megszemélyesítve a Napkirály vagy az Aranyfejedelem fejez ki, fogalmazza Magyar Adorján. De tudjuk, a magyar nyelvben a király fogalma nagyon későn, föltehetően a Karoling korszakot követően jelenhetett meg, nyert értelmet. A jelenkori szóhasználatban a király fölkent, vagy fölszentelt uralkodó, ami a Napkirályra nem vonatkoztatható. A magyar népmesék jelenkori változataiban megjelenő királyok sem rendelkeznek a király fogalmához egyébként szervesen hozzátartozó jogosítványokkal, jellemzőkkel. Mindez a kevertség látszik a továbbiakból is, mert a „Napkirály” más nevei a fény és erő kettősség azonossága szerint: egyrészt Napfejedelem, Napisten, Aranyisten, Szép Isten, Szép Palkó, Szép Miklós, Gyönyörű, Világszép Úrfi, másrészt Toldi Miklós, Erős János, Magyar Miska. És még a tulajdonképpen magyaroknál Magyar, Mag, Magor, Megyer, Magar, Makar, míg a magyar leszármazók: kun Kún, Hunor, besenyő Beszer, Peter, jász Jáz, Jászon, Jázzú, székely Szikel, Zakur, kazár Kus, Kazár, kabar Bag, Bog, Bakar, palóc Pál, Bál, Balota, Bél, avar Bar, Barata, szemere Szem, Szam, Somota. Továbbá szumer Samás, itáliai samnita Sam, héber Sámson, Szimszon, görög vagy Apollón, vagy Héraklész (római Herkules). Vogul Világügyelő férfi, Népetgondozó fejedelem, Asszonyfia, Fiúcska, akinek Aranyhaja, haj-nyila (hajnal) a Nap sugara az egész Földet besugározza, betakarja, s ő a Nagy Világanya, – az Ősanyag, a Tejút megszemélyesítése – azaz az Istenszülő Nagyasszony jelképes fia (azaz csillaga). A kőkorszaki szintű vogulok egyébként az aranykori ősi hagyományból tudták, hogy a Föld gömbölyű és forog. S ha hagyományuk szerint a messzi nyugatról érkeztek mai hazájukba, azaz származhattak egy kivándorolt törzsüinktől, akkor velünk rokon nyelvük és műveltségük a mi mainál sokkal tökéletesebb ősnyelvünkől és csodálatos szellemi ősműveltségünkől származik.

Napkirály és Földanya

A földi élet és az ember regebeli édesanyja a Föld – megszemélyesítve a Földanya vagy Tündér Ilona. Más neve: az Élet Anyja, Magyar Ilona, a görögöknél vagy Artemisz, vagy Echidna, a rómaiaknál Vénusz. Az Ilona név a magyarban sokkal későbbi, a görög Heléna változata. A továbbiakban mégis megtartjuk, mondja Magyar Adorján, de az Élet Anyja jelentésében.

Egyikük tehát a magyarság regebeli vagy jelképes ősatya, másikuk az ősanja – folytatja. – Ám a magyar népi műveltségben nem használható az ősatya és ősanja fogalom, mert a magyar regék, mesék nem származtatják a magyarságot sehonnan. Nem foglalkoznak vele. Ezek utóbbi idők rárakódott alakjai. Ezek a fogalmak sokkal inkább az állammegújító Árpád legendáihoz köthetők. – Kettejük tavaszi megnyilvánulása a szerelemisten és a szerelemistennő, s a nászük ünnepe a tavaszi napéjegyenlőség idején volt. Az előbbi jelkép a fény és az erő, a Napnak a Földre áradó energiáját, utóbbi az azt befogadó földi anyagot személyesíti meg. Ezért aztán az egész testünk anyai örökség, Magyar Ilona édesanya adománya; a lélek, a gondolat és a szellem pedig apai örökség, Magyar Napatya adománya, amint a testnélküli lelkiismeret, a lélek

⁵⁴¹ Magyar (1975).

egyik szellemi megnyilvánulása is – amint a törvény is. A Nap ereje hozza létre a földi életet, s a belőle származó lélek az a jelképes isteni szikra, ami emberré tesz és soha el nem enyészik. Jelképes édesatyaként oktat, tanít erkölcsösségre, s gyermekei tisztelettel figyelnek rá. Így Hamurábi törvényeit Samás diktálta, Lykurgusz törvényeit Apollóntól kapta. Amint Szent István király is fia számára írásban hagyott atyai tanácsokat.

Ha elvonatkoztatunk Magyar Adorján megszemélyesítő szóhasználatától, akkor ennek alapján adódik az a tétel, hogy az ember maga a lélek és a test egysége, a kettő együtt teszi az embert emberré, azaz az ember és a lelke ugyan kettő, de mégis egy, egységben vannak, egységet alkotnak: a kettő egy.

A szerelemistennek a palócoknál Magyar Napistennek a hattyú jelentésű *Lebéd*, *Libéd* név alatt nagy tisztelete volt. Ábrázolása hattyúszárnyakkal történt, a szerelemvágy költői jelképével. A *lebéd*, *libéd* szó *lebeg*, *libeg* szóból származik. A latin *libratio* jelentése *lebegés*, míg a *libidóé* szerelmi vágy. A német *szeralem* pedig *Liebe*, régebben *Liebde*. *Vesd össze még a görög-római hattyúszárnyú Szerelemistennel, Léda és a hattyúval, Lohengrin és Lemminkäinen regéjével.* De – mint állandóan hangoztatjuk – a magyar felfogásban az isten, a királyhoz hasonlóan nem fedi az eredeti isteni fogalmat!

A *tündér* szónak régi nyelvünkben *leány* és *szűz* értelme is volt, a magyar névnek pedig *ember* és *boldog*, ezért Magyar *Ilona Boldog Ilona*, Magyar *Napisten Boldog Isten*. E *boldogság szerelmi boldogság, anyaság, apaság is, és békés földműves élet.* És volt *Venus Felix* név is, azaz *Boldog Vénusz*. A magyar *tündér* szó rezonál a sumérok csillagot és egyben istent jelentő szavára, ami *dingir*. Zakar András következetesen tündérnek fordította a sumér *dingir* szót.

A *jelképes ősatya és ősanja násza miatt Magyar Napkirály feleségének neve Magyar Ilona*, aki *jelképes szülőanyánk, testi gondviselő táplálónk.* Kettejük násza idején, a tavaszi napéjegyenlőségnél, a fiatal párok kizárólag ezen a napon és éjszakán – gyöngyvirág nyíláskor, mely *Tündér Ilona* szent virága – tartották nászukat.

A magyar nép és az ú.n. rokonnépei a valóságnak megfelelően a Napot gömb alakúnak képzeltek el, – folytatja Magyar Adorján – és aranygömbökből laposra kalapált aranytükörrel jelképezték. A kerek sárga, vörös fém (arany, réz, bronz) tükör, minthogy a Napra hasonlít, a

A lélek tükre

Nap jelképe; a fehér fém (ezüst) tükör pedig hasonló okok miatt a Hold jelképe lett.⁵⁴² Legrégibb a Nap aranytükre, mely kissé domborúként szórta a sugarakat, s ez a magvetés, fogyasztás, csökkenés férfias cselekedetét jelképezi, míg Ilona ezüsttükre homorúként gyűjtve a sugarakat a befogadás, szedés, gyarapítás női cselekedetét. Horger Antal: Csángó népmesék c. gyűjteményében 'A magas fa gyümölcse' népmese hőse tükröt kap Tündér Ilonától, hogy az őt vezérelje. Használja is, hogy ne térjen le az igaz útról az élet erdejében. Ugyancsak japán hitregében Amateraszu Napistennő tükröt ad Niniginek, hogy legyen az első japán császárnak és császár utódainak sugalmazó vezetője, hogy a lelkiismeret szava szerint uralkodjanak.

Aranytükörbe beletekinteni olyan, mintha 'Napisten' szemébe néznénk, s így a testetlen tükörkép a lélek hasonmása, a testnél nemesebb szellemi én. A mai szóhasználatban ezeket az égi fogalmakat az isten szóval fejezzük ki. Ez az isten azonban nem azonos a vallások mindenható istenével, ha élőlényként tekintjük, sokkal inkább a tündér fogalom illik rá. Amikor Napistent, vagy Holdistennőt írunk ebben a munkában, azoknak nincs az a jogosítványuk, amit az istenségetől megkövetelnek, elvárnak, ez csupán az égi jelleget fejezi ki és nem föltétlenül egy személyiséget. A környező népek kultúrájában az isten elsődlegesen személyiség és személyiségjegyeket visel. A mi fogalmi rendszerünkben azonban nem. Valójában a magyar hitvilágban nincsenek istenek, ahogy az ausztrál bennszülöttekben sincsenek, csak bizonyos jelenségeket,

⁵⁴² Lásd Mészáros (1914) Gyula: A magyar kerek tükör. Néprajzi Értesítő Budapest.

fogalmakat a mai felfogással nevezik annak. A Nap, mint Teremtő Erő nem föltétlenül személyes, mint ahogy valóban nem is az. A Nap nem cselekszik! A Nap van, csak létezik és a sugarai az éltető elemei. Nem köthető hozzá személy. Ettől még szeme lehet, de az nem lát, annak érzékelése nem jelent ítéletet. Az csupán tükör és így helyes a látvány. Ennek jelképe tehát lelkiismeretként a tükör, azaz a mesékben az igazmondó tükör, amely megszólalván mintegy mennyei szózatot jelent. De a lelkiismeret szavát mint természetvallást az utóbbi időkben elhomályosítja a keresztény felfogás, amely egyedül a Szentírás változhatatlan törvényeit, parancsolatait tekinti erkölcsi alapjának. És az eredeti felfogás elhomályosulásával az egykori jelképezések üres babonává váltak, miszerint a tükör eltörése szerencsétlenség bekövetkeztét jelenti, sőt ha a tükör a falon megreped, valaki meghal. (De fémtükör nem reped!) Ugyanílyen babona a tükör a viseleten vagy az ajtón, kapun a gonosz szellemek távoltartására, hiszen eredetileg maga a gonosz, ártó szellem is csak jelkép, amit bennünk a lelkiismeret nem hagy elhatalmasodni. Ezért *a tükör az örök Természet rendjét, az Áldott Nap mindnyájunkért való éltető világosságát, a sötét és hideg halálos erőkkel folytatott küzdelmét közvetíti felénk, amiért őseinktől nagy tiszteletet és hálát kapott.*

Am a Napot is az örök Természet hozta létre, ezért a Napisten – költőileg kifejezve – az Ég Istenének a fia, aki végső soron a lelkiismeret forrása is. A voguloknál ez Numi-Torem Isten. Mi magyarok ezt a fogalmat nem használjuk. S így bennünk mindhárom, az Égisten, a Napisten és a lelkiismeret szava azonos, egyazon jelenség különböző oldalai, egységet alkotnak. Tehát mivel minden létező ősoka, eredete az Ég, azaz mai felfogásunk szerint az Isten, pontosabban megfogalmazva a mindent létrehozó Természet örök, de emberi ésszel felfoghatatlan egysége, költőileg kifejezve a fenséges öreg férfi Nagy Isten, őseink igen tisztelték, amint az őket tanító jelképes Napistent is, de tehát nem imádták sem a Napot, sem semmi mást. Nem tekintették személynek, jóllehet fölöttük állónak elfogadták. Ezért az ‘isten’ szó nem azt az istenséget fejezi ki, amit a mai felfogásunk tükröz.

Ez a jelképezés az erkölcsi nevelést szolgálta, mert a felfoghatatlan, ábrázolhatatlan Mindenség összes örök törvényét egyetlen fenséges Egységbe foglalta. A Napban ilyenformán a maguk megalkotta eszményi édesapa mintaképet tisztelték. Ez az *Öreg (azaz örök) Isten olyan Ősok, – Okkán vagy Okkún, ok-lény, ok-ember és ok-király jelentéssel –* amit ha a lelkiismeret az egész létező Mindenség egyetlen nagy Egységeként fog fel, ez a felfogás igaz lesz. Ekkor a jelképesen a mennyekből kapott felvilágosítás – a lelkiismeretet – a saját elme felfedezése, a lélek eszméje lesz. Ezért mondták őseink regeileg, hogy nekik a törvényeiket Napisten, a Magyarok Istene adta. S itt ismét csak fel kell hívnunk a figyelmet arra a tényre, hogy ezek a manapság megismerhető regék immár a többszörösen ötvöződött műveltség tükrői, az ősiséget tükröző népmesevilág után születettek, ugyanis a népmesevilágunkat az ég megszemélyesítése még nem jellemzi. Ez a továbbiakra is vonatkozik. A teljesség kedvéért azonban mindezeket a regékben megjelenő nézeteket idézzük itt.

A két jelképes mennyei alak tehát férfiként Napisten, nőként vagy a Föld vagy a Hold azonos Istennője. Holdistennőként a Nap testvére, Földanyaként a felesége. *A görög hitregék szerint a hyperboreusok földjén, tehát nálunk Héraklész Artemisz Holdistennővel kezdett szerelmi viszonyt. Az egymásnak testvére Apollón és Artemisz más, árulkodó neve Déliosz és Délia,*

Magyar és Ilona

hiszen a görög délosz értelme fényes, világos (mint a Nap és a Hold). De a magyar dél, del, deli régi nyelvünkben szintén fényes értelmű volt, s a dél, déltáj az árja nyelvekben szüd, amely azonos a süt (fényt, meleget a Nap) szavunkkal, s megfordítása a tűz. A magyar nyelv azonban nem különbözteti meg a férfi és női jelleget oly mértékben, mint a szomszéd műveltségek nyelvei. Nyelvtani nemet nem használunk és mind az állatoknál, mind az embernél a férfi és a nő nincs egymásnak alárendelve, nem jelentenek egy irányban alárendelt minőséget. Így az Atya teremtő erejével szemben sokkal inkább az Anyáét láthatjuk.

Magyar és Ilona első emberpárként testvérek voltak, mert a regei Égisten a teremtőjük, úgy, hogy Ilona, a Föld, Magyarnek, a Napnak az oldalából szakadt ki. *Ádám és Éva azonosak Magyarral és Ilonával, azaz a Nappal és a Földdel, de e későbbi átvételben már nem ismerték ősrégénk jelképes értelmét és szószerint vették például Éva teremtését Ádám oldalából, bordájából. És hogy ez eredetileg a lencse vagy korong alakú Nap oldalát, szélét jelenti, mutatja borda szavunknak ősnyelviünkől az olasz, francia és német nyelvbe átvett oldal és szél jelentésű bord, bordure alakja, és a megfordított német Rippe és szláv rebro, rub alak.* Ez a gondolat emlékeztet a Bibliából ismert első emberpárra. És Lucas Cranach Ádám és Éva c. festményén még a színekben is visszatükröződik az, hogy Ádám a Nap, Éva meg a Hold. A Nap és a Föld férj és feleségként összüllők, hiszen a Nap megtermékenyíti a Földet. A fényes, kerek arany-, illetve ezüsttükör, mint ábrázolás a Nap és a Hold természetes megjelenését képezi le, s későbbi istenbálványként az arc a tükör nyeléből kifejlődött testhez képest aránytalanul nagy maradt. Mely arc tehát fémtükör volt, amelyben mindenki saját magát, illetve istenét láthatta meg. *Ezért áll a japán sinto templomokban oltárkép gyanánt a Napot ábrázoló kerek fémtükör.* Az időszámításban az ünnepek megállapítását elősegítendő a főbb naptári pontokon – téli és nyári napforduló, tavaszi és őszi napéjegyenlőség – állított ősmagyar Napkapuk (két szálfából, kőoszlopból, majd kötötővel és fából ívelten faragva, a később diadalívek ősei) közepén tündöklő Nap a kapuk tükrét jelentette. E kapuk körét körbekerítve Szent Kertek keletkeztek (kert, kart, gart, garád avagy kőkör, körkű, kürkű vagy kerké néven), a későbbi templomok elődjei (innét a templom jelentésű germán kerke, Kirche, s innét a görög kertet gondozó Kirke Földistennő neve). A székelykapuk tükre és felirata hasonlatos értelmű, mint az ismert felirat a delphoi Apollón-templomon: *Ismerd meg tenmagad! Csak hát a templomban álló aranytükör tükörcarcú bálványnyá "fejlődött", majd aranyszoborrá, végül márványszoborrá.*

Idősebb Lucas Cranach: Ádám és Éva.⁵⁴³

A buddhista rege szerint Buddha anyja, Maja fiát az oldalából szülte, csakhogy később nem az anyja, hanem maga Buddha lett a Nappal azonosítva. Azaz a jelképes megszemélyesítés a Napot nemcsak férfinek, hanem hajnalként vagy a bolygók szülőjeként nőnek is tekintette, sőt a két nem összefolyásaként kétneműnek is. Ez a fajta kétneműség azonban más, mint a görög

⁵⁴³ <https://www.kunst-fuer-alle.de/english/fine-art/artist/image/lucas-cranach-der-aeltere/1234/1/570414/adam-und-eva/index.htm>.

mitológiából ismert Merkúr kétneműsége. A görög felfogásban Merkúr változhat a nemét, a mellérendelő magyar felfogásban a neműség nem jelent értékítéletet, csak szerepkört. *A Holdat fehér ménnel jelképezve férfiként is felfogták. Men (Menesz) és Min (Minosz) volt a Holdisten neve az egyiptomi és a krétai–műkénéi műveltségben. A szó görögül holdat jelent, a germán man, men férfit. A Hold németül Mond (tájszói Moon), angolul moon (kiejtve mun). A Hold férfi jellege korábbi tüzes mivoltára utal, amely kihűlt, holt lett, ahonnan a Hold név jön, mialatt a germán nyelvekben is a hideg kolt, kalt, kühl.*

A mindig maguknál hordott tükör helyére később könyv került, amikor is az újabb vallások a lelki vezetést már nem a lelkiismeretre, hanem a szent és imádságos könyvekre bízta. *Az eredeti tükörről és a későbbi könyvre több mese is utal: Orbán Balázs nyomán Solymossy Sándor közöl ilyen tükrös székely népmesét (Ethnographia 1916. évf. 257. o.), de az ilyen keleti (kínai mese és az Ezeregyéjszaka keretmeséje) és nyugati mesében (Ariosto) már könyv szerepel. S itt a szépség (eredetileg Napistené) a fő téma, ami csak a tükörhöz kapcsolható, a modern könyvhöz nem (bár voltak könyvként nyíló födeles tükrök, a lelkiismeret szavának lejegyzésére szolgáló elefántcsont lapocskákkal).*

A lélek szava tehát a Napé, akinek a Földünk mindent köszönhet, és akinek adományából legtöbbet a táltos kapott, ezért ő tudta a legjobban kimondani – *a Szent Berek egyik Szent Fája ágai közé bújva* – mintegy rejtett szózatként. *Ez a lombkorona alá, az ágak közé erősített palólóról történt, ahová létra vezetett fel, s mindebből erednek az ugyancsak oszlopra erősített későbbi templomi fedett szószékek. (Odvas fa, beépített lépcsővel, a minaretek elődje.)* Ezt a szózatot őseink azért is nagyon

Égigérő fa

megfogadták, mert *a Földet és lakóinak az életét a homlokán egyetlen kerek szemet viselő Nagy Égisten az ég és a lakók ógján át 'látja', s tévedhetetlen igazságossággal intézi az emberek megérdemelt sorsát, tartja fenn a világot. Az óg (kun kiejtéssel ók) nemcsak az ég tetején lévő kerek nyílás, hanem a félgömb alakú Napház hupolaga (kupolája) és a hasonló formájú emberi lakások tetején lévő egyetlen ablak. (A római Pantheon egyetlen ablaka szintén a nagy kupola tetején lévő kerek, befödetlen óg.) A Napisten ezen az égi nyíláson száll fel Aranymadár képében minden nyár derekán atyjához, a Nagy Istenhez, annak tanácsaiért. A palócok regéiben aranyhajú ifjú képében kapaszkodik fel a Világ Égigérő Jegenyéjén oda: tavasszal indul, nyáron felér, őszre, télre visszaér. (S valóban a két Sarkon a Nap spirál vonalban emelkedik a Delelőig, majd ugyanúgy kacskaringózik lefelé.) A későbbi keleti rokonnépek sámánjai éjjeli titokzatos összejövetelen – miután dobszóval és tánccal révületbe hozták magukat – az e fa helyett a kunyhó közepén felállított fiatal fa törzséből készített ágas fokain fölmásznak, hogy testiük az ógon át fönt kiérjen a szabadba és Istentől választ hoznak (esetenként lúdként az égbe repülve) a bentiek kérdéseire. Hasonló ezen ágasfához az alföldi pásztorok hétágú őrfája vagy messzelátója, amelyre az Aranymadár helyett szalmakévéket kötnek, a parancsnoki lobogó elődjét. Ez a keleti népeknél lófarok, mongol és török nyelven boncsok, de a magyar boncs is szalmacsóva (vö. Ballagi Mór: A Magyar nyelv szótára). Az óg mai tájnyelvben lyuk, a szem az árja nyelvekben: oculus, occhio, Auge, oko – lyuk mellékjelentéssel, míg a szláv okno ablakot jelent, s a magyar akna eredetileg lyukat, a lak pedig lyukat és barlangot. A szó régebbi nyelvünkben ugy, ügy, igi, ige alakban is megvolt, s jelentése kiejtéstől függően szem, ablak, lyuk és Csillag. Utóbbi kettő kapcsolatának magyarázata, hogy a nagyobb istenházak kupoláján ógon kívül kisebb lyukak voltak színes csillámmal fedve, csillagokat jelképezve. Luk, lik, lék szavaink párhuzamai az árja nyelvekben lukat jelentő Loch, Lucke, Leck, és világosságot jelentő lux, lük, Licht.*

Azaz a „Nagy Égisten” szózata az örök Természet nagy és egyetlen Törvénye, és ezért a Mindenség Egységét jeleníti meg. Regeileg megszemélyesítve ő a Fő- vagy Egy (mai felfogásunkban az Isten), a létező Mindenség bölcséletileg egyetlen egységbe való egyesítése. És Ok, a létező Mindenség eredetének, létének és életének felfoghatatlan, titokzatos ősoka. A nordikus hitvilágban a főisten neve Odin, Odan és Ig (Grueber (1992) (a Wotan csak vésített rontás), s ez ősnyelvünkben egy, egyetlen értelemmel bírt (a magyar gy helyén d hangzik az

északi területeken, ahol a gy hangot nem ejtik. Ugyanígy az eredeti lágy hangzóikat pl. a szlávok délre költözött törzsei kemény hangokra váltották). A szláv egy ezért odin, agyin, edan, eden, jedan, jeden.

Eme minden természeti erőt és létezőt egyetlen ős-okra visszavezető eszme Magyar Adorján szerint őseinktől származik, és a magyar nyelvben minden ezzel összefüggő dolog hangtanilag azonos lényegű szóval megnevezett, ami csak nálunk van így. *Az Ukko (finn ősválási főisten, s nálunk is így hangozhatott), az ók, óg kerek luk vagy lyuk, az ugy, ugy szem és Csillag, az Ég (latin coelum), az egy, ig (latin unus), az ük, uk (ős, ősapa), az agg (öreg), az egész (integer, minden) és az egyetlen (unicus).* Ezért mondhatta Justinus Trogus Pompeiust idézve, és bizonyára ránk értve, hogy a szkíták a világ legrégebbi népe, régebbi az egyiptomiaknál, s ősrégi időkben egész Európa, Ázsia és Afrika fölött – uralkodott. De amikor egy népet hajdanában nevével neveztek meg, az általában az adott területet akkoriban uraló nép nevét jelentette, de nem azt, hogy az uralmi területükön élő valamennyi törzs, nép velük azonos lett volna. A nagy sztyeppei lovas birodalmak képződtek és összeomlottak, de főnállásuk idején valamennyi a névadó vezértörzshöz tartozó szövetséges, vagy meghódított törzset, népet a vezértörzs nevével neveztek meg. A szkíta itt azt jelenti, hogy a szkíta területen élő népről, törzsről van szó, de ez nem feltétlenül azonos a névadó vezértörzssel, a szkítával. A Justinus-idézetet pedig ma úgy értelmezhetjük, hogy az ottani szellemi felfogásra alapvetően hatott, azaz mindazokon a területeken, ahová ennek a műveltségnek a hatása eljutott, az ott élő népek részben, vagy egészben átvették azt, s a számos néprajzi és nyelvi bizonyíték szerint erősen át is alakították, lerontották. Az átalakítást, a lerontást ezeknek az öreg férfialakkal való megszemélyesítése tükrözi. A megszemélyesítés ugyanis éppen a magyar népi felfogásból hiányzik, ez a szomszédos műveltségek hatása már. Az ősi műveltség terjedése Európában párhuzamosan folyt az alárendelő felfogás terjedésével, aminek lényege a lélekjelképek megszemélyesítése és az ötvöződő műveltségekben ezért már ez a módosulás a jellemző.

Összegzésként ideillik Varga Csaba szintén „költői” megállapítása: „E világszemléletből, látásmódból adódik, hogy a világ: EGY. Minden ebből keletkezik. A rossz az EGY széthullásával, a jó az EGY MÁSAinak szaporodásával jön létre. Az EGY (az anyagi világ) és a MÁS (a szellemi világ) a HÁROMban, a teremtő lélekben, az Istenanyában nyeri el értelmét. (ŐS–TEN: ősvégtelen, teremtő ős.)”⁵⁴⁴

A XX. század második felére megváltozott világban a mesék feldolgozásában ez a „költői” megközelítés háttérbe szorult. A mese egykor szájról-szájra járt, szórakoztatva tanított élni. Aztán, amikor az ember kezdett elszakadni a természettől, a közösségtől, a mesemondás megszűnt, és a mese majdnem az eltűnés sorsára jutott. Mindig maradtak azonban olyan tudós elmék, kitaró gyűjtők és lelkes mesemondók, akik szívükön viselték a magyar népmese sorsát.

A mese bővölete Felismerték értékeit és nem hagyták azokat feledésbe merülni. Olyanokat említhetünk erre, mint Kriza János néprajzkutató, népmese gyűjtő, Arany László népmese gyűjtő, Benedek Elek „a nagy mesemondó”, Nagy Olga néprajzkutató, Ortutay Gyula néprajzkutató, Katona Lajos néprajzkutató, Honti János népmese kutató és végül kiváló néprajzkutatónk, Berze Nagy János.

Később a pszichológus Bruno Bettelheim is felfedezi, ha nem is a mi népmeséinkben, hogy a mese bővületében a bontakozó gyermeki lélek sajátosan birkózik meg a mesés helyzetekkel, azokban a sajátját életét felfedezve.⁵⁴⁵ És közben már a nemzetközi tudományos igény is rátalált

⁵⁴⁴ Varga (2003) Csaba: *A kőkor élő nyelve*. Frig Kiadó. p. 62.

⁵⁴⁵ Bettelheim (1985), Bruno: *A mese bővölete és a bontakozó gyermeki lélek*. Gondolat, Budapest. V. ö. Fischer Eszter: *A népmese és a gyermeki tudattalan – Bruno Bettelheim meseértelmezése*. <http://www.nep-mese.hu/irasok/lelektan/-a-nese-a-gyermeki-tudattalan>. Orosz Katalin: *A népmesék lélektani elemzése*. http://www.tanszertar.hu/eken/2005_04/orosz.htm. Kádár (2012) Annamária: *Mesepszichológia – Az érzelmi intelligencia fejlesztése gyermekkorban*. Kulcslyuk Kiadó, 2012.

„a mese morfológiájára”.⁵⁴⁶ De nálunk a szocialista világszellem diktatúrák kísérlete nem igen engedte a tudományos feldolgozást az igazi néphagyományok közelébe, ezért is volt nagy tett Berze Nagy János részéről, hogy a magyar népmesetípusok összegyűjtésével és kiadásával járult hozzá a tárgykör felkarolásához, későbbi és mai diadalmenetéhez. Utóbbin olyanok munkásságának nagy-nagy sikerét értve, mint Molnár V. József,⁵⁴⁷ Jankovich Marcell⁵⁴⁸ és Pap Gábor.⁵⁴⁹ Berze Nagy szerint „népek enyészhetnek és támadhatnak, az emberi lélekbe fektetett hagyomány olyan örök marad, mint maga az ember, habár idők folyamán maga is új formát ölt, de lényegében meg nem romlik.”⁵⁵⁰ A magyar meseanyagból közel ötszáz népmesét sikerült feldolgoznia. Katona Lajos módszertani örökségét folytatva a meséket kisebb egységekre, indítékokra (motívumokra) bontotta, elkülönítve egymástól az egyszerűbb, egy motívumú és a bonyolultabb, több motívumú meséket. Bemutatva az egyes magyar mesetípusokat, pontos képet ad a típus változatairól is, s hogy a típus motívumai melyik mesékben szerepelnek. Az eredmény 612 típus (339 változattal kiegészítve). 1. állatmesék: 61 (28), 2. tündérmesék: 224 (122), novellaszerű mesék: 97 (42) 4. tréfák: 230 (147).

Berze Nagy a csodás vagy tündérmeséinket nagy részben – az általunk itt módosításra szorulóknak tartott felfogásnak megfelelően – a planétaisten- és anyaistennőhit egyesüléséből eredezteti, amit szerinte őseink részben keleti hazájukból hoztak magukkal, részben Európa más népeitől vették át. Ennyiben tehát, mondhatnánk, nem magyar eredetűek, de én – e tanulmány írója – éppen ezt az értelmezést tartom elkerülendőnek. Hiszen a kőkor végén kirajzó földműves nép az eredeti alakban vitte a szellemi tartalmakat is, és az alárendelő szemlélet hatására változtak e mesék a ma ismert késői alakúvá. Éppen állatmeséink többsége is Berze Nagy szerint csak a középkorban keletkezett, a németiségtől és a hazai és balkáni szlávoktól átvett. A legendaszerű meséink egy része is a keleti hazából jött szerinte, másik részét az európai keresztény népektől vettük át. Tréfaszerű meséink egy része szintén Európából származtatható, nagyobb része azonban már itt, magyar földön keletkezett. Novellaszerű meséinket teljes egészében európai népektől vettük át.⁵⁵¹ Ugyanakkor már László Gyula szerint az őslakos magyarság a Kárpát-medencéhez köthető, így feltételezett átadó szerepben is neki kellett lenni a később itt megfordult és eltávozott,

Tündérmesék

⁵⁴⁶ Propp (1975), Vlagyimir Jakovlevics: *A mese morfológiája*. Gondolat, Budapest. V. ö. Vas Kinga: Fehérlófia és a mese morfológiája. *Acta Ethnologica Danubiana*. Fórum. <http://ethnodanubia.eu/2017/06/29/feherlofia-es-a-mese-morfologijaja/>.

⁵⁴⁷ Molnár (1998) V. József: *Kalendárium: Az esztendő körének szokásrendszere*. Örökség Könyvműhely, Debrecen. Molnár (2005) V. József: *Világ-virág. A természetes műveltség alapjelei, és azok rendszere*. Örökség Könyvműhely, Budapest.

⁵⁴⁸ Jankovich Marcell: *Titokzatos mesék*. <https://www.youtube.com/watch?v=V86iRmAfWfY>. Jankovich Marcell: *Ahol a madár se jár – Tizenkét év hét tanulmánya*. <http://mek.niif.hu/05000/05094/05094.pdf>.

⁵⁴⁹ Pap (1987) Gábor: „A népköltészet és az évkör.” *Magyarság és műveltség. Nyelvében él?* *Az INTART Társaság I. Szimpóziumának előadásai*. Művelődéskutató Intézet és INTART, Budapest. Pap (1990) Gábor: *Csak tiszta forrásból*. Koós Károly Egyesülés—Mandátum, Budapest. Pap Gábor: Pap (1994) Gábor (szerk.): *Csodakút. Népmese, beavatás, álmefejtés, napút, mélylélektan, ezotéria*. Pontifex Kiadó, Budapest. Pap (1994) Gábor (szerk.): *Csodakút. Népmese, beavatás, álmefejtés, napút, mélylélektan, ezotéria. Tanulmányok a népmeséről*. Pontifex Kiadó, h. n. Pap (1996) Gábor: *Hazatalálás*, Pódium Műhelyegyesület, Debrecen. Pap (1998) Gábor: *A fehér ló és a fekete bárány fiai. Kis és dekanátusi rend a magyar népmesék egy csoportjában*. Főnix Könyvműhely, Hajdúböszörmény. Pap (2009) Gábor: *Emberséget járunk tanulni. Mesék tanulságokkal*. Két Hollós kiadó, Budapest. Pap (2014) Gábor: *Tündérszép Ilona vár. Barangolás a Napúton Argyélus királyfival és Csongor úrfival*. Két Hollós kiadó, Budapest.

⁵⁵⁰ Berze Nagy (1957) János: *Magyar népmesetípusok I-II*. Baranya Megye Tanácsa, Pécs. Berze Nagy (1958) János: *Égigérő fa – Magyar mitológiai tanulmányok*. Tudományos Ismeretterjesztő Társulat Baranya megyei Szervezete, Pécs. Banó (1961) István, Dömötör Sándor (szerk.): *Régi magyar népmesék - Berze nagy János hagyatékából*. Tudományos Ismeretterjesztő Társulat Baranya megyei Szervezete, Pécs. Berze Nagy (2004) János: *Szőlőszem királyfi - Magyar népmesék*. Szerk.: Ifj. Berze Nagy János, Pákolitz István, Szöllősy Kálmán. Osiris, Budapest, 2004.

⁵⁵¹ Berze Nagy (1957), pp. 645-646.

vagy idejött és itt maradt, sőt itt keletkezett többi Kárpát-medencei nép felé, sőt Európa távolabbi részei felé is. Így például az erdélyi románság gyökértelensége nem egyedüli a térségben, mert a regáti, előnyösebb helyzetű úgynevezett románok is inkább görögök és szlávok voltak, és uralik kapcsán a kunok emlegetése őket inkább a magyarokhoz kapcsolja, mint önálló műveltséghez vagy történehez, de ez a történeti vonal még egészében tisztázásra vár. A pásztorok is oda betérők. A sodródás, elvándorlás mellett a telepítés is nagy szerepet játszott a későbbi románság elődeinek erdélyi felbukkanásában, és ez az odatelepítés aztán végig folytatódott, még a XX. században is. A katonai kötelezettségek hiányában pedig a szaporodásuk is jóval meghaladhatta a háborúkban megtizedelt magyar lakosságét. A gyökértelenség másként mondva szervetlenség, a beágyazódás, otthonosság hiánya, nélkülözte a műveltségi és eposzi hagyományokat, a területhez kötött szokásokat, emlékeket. Nem véletlen a regáti görög és francia hatás erőssége, valójában kultúra közvetítő mivolta miatt. Így aztán a XIX. század végi néprajzi feltárók Erdélyben a korai, eredeti magyart tanulmányozhatták a románságnál, például Bartók a kolindák esetében.⁵⁵² Másik gyökértelenségi jelenség a társadalmi tagozódás szervetlensége, a megfelelő társadalmi szervezettség hiánya, ami ahhoz a később tragikusnak bizonyult fejleményhez vezetett, hogy a románság nem alkotván külön rendet, nem vívhatta ki szabadságjogait, nem szervesült negyediknek a három nemzet mellé.⁵⁵³

Mint láttuk, a magyar mitológiai kutatások nem hoztak eredményt, mert a mellérendelő világ nem szükségel teremtésmítoszt. Aztán ennek feltárása és belátása hiányában, amihez már korábban el kellett volna fogadni a magyarság Kárpát-medencei eredetét, mégis a mitológiai és istenvilági elemzést erőltették rá népmeséinkre. Még ha például Berze Nagy mitológiai tanulmányai, elképzelései a maguk korában újszerűek, logikusak voltak is. De amikor a magyar népmesék „hiedelemvilágát” tanulmányozva „magyar ősvallást” tár fel, azzal tévútra tereli a mesék megítélését. Azért, mert ugyan az egyes történetek hordozhatnak magukban „mitológiai elemeket”, mivel azok az eredetihez képest már romlott tartalommal terheltek lehetnek, de ettől éppen a mese lényege, a tanító jellege elveszhet. Ugyanakkor éppen népmeséink ősi gazdagsága miatt tudta Berze Nagy összevetni őket a környező népek hagyományával, mesekincsével és az ókori kelet népeinek csillagisten hitével.⁵⁵⁴

Érdekes felismerése a „keleti asztrológiai tanítások erőteljes hatása” mellett, hogy a Nap, a Hold és a Szél szerepét a mesékben a Nap, a Hold és az Esthajnalcsillag veszi át. Az ókori csillaghit szerinti, az egész természetnek a csillagok közötti felosztásánál észreveszi, hogy míg ott a fémek felosztásánál a hét planéta között a Napé az arany, a Holdé az ezüst, a Vénuszé a réz, a mi meséinkben sokszor az ezüst, az arany és a gyémánt hármassága jelenik meg, amit csupán felesleges változtatásnak, fokozásnak tart a mesemondók részéről.⁵⁵⁵ De még ha így is van, és nem eredeti, régi eltérésről van szó, akkor is figyelemre méltó ez az eltérés, ami sosem fordulhatna elő, ha mitológiáról lenne szó, annak szigorú kötöttségével. A fordított logika szerinti további Berze Nagy-féle magyarázat szerint a két nagy ősmítosz, a planétaistenek mítosza és az anyaistennő mítosza egybeolvadása miatt planétaistenek női alakot vettek fel. És ennek eredményeként jönnek létre a Szél-, Hold- és Napanya-szerű alakok, és meséinkben a planétaisteneket öreg asszonyok vagy leányok képviselik.⁵⁵⁶

⁵⁵² V. ö. Vargyas Lajos: Román-magyar kapcsolatok a népzeneben és Gunda Béla: Magyar hatás az erdélyi román népi műveltségre. *Magyarok és románok II.* Szerk. Deér József, Gáldi László. A Magyar Történettudományi Intézet Évkönyve. Budapest, 1943. http://adatbank.transindex.ro/html/alcim_pdf3492.pdf.

⁵⁵³ V. ö. Makkai (1941) László: „Balkáni és magyar elemek a magyarországi román társadalomfejlődésben.” *Hitel* 1941. 2. szám. http://hitellapszamok.adatbank.transindex.ro/1940-41_2/005MakkaiLaszlo_ketretregeu.pdf.

⁵⁵⁴ Berze Nagy (1958), p. 8.

⁵⁵⁵ Berze Nagy (1958), p. 157.

⁵⁵⁶ Berze Nagy (1958), p. 19.

És a következő idézetben szintén nem a mai istenfogalom szerepel, de mégcsak nem is egy valódi mitológiáé, hanem ahogy a posztumusz Berze Nagy-kötet szerkesztője, Dömötör Sándor látja (és sámán szerepel ráadásul táltos helyett) és összegezi „ösvallásunk lényegét”: „A világ közepe az ég és a föld köldöke. Ezeken áll a főisten sasképével ellátott világoszlop, mely az eget tartja. Ennek neve sasfa. Itt áll hasonló szereppel a világhegy és a világfa, melyen székel a sas képében élő főisten az égitestek isteneivel, illetve az anyaistennő és a hét égben lakó, hét istennő. ... Ezek határozzák meg előre az emberek sorsát és azt a csillagok állásával jelzik. A

Hét ég

földi életet a világfa gyümölcséből és az életvize forrásából biztosítják. Az istenek a földiekkel közvetlenül vagy a sámán útján érintkeznek.”⁵⁵⁷ Anonymus⁵⁵⁸ hét fejedelem vérszerződéses szövetségéről, a Képes Krónika⁵⁵⁹ hét kapitányról ír. Amikor a hetes szám jelenik meg valahol a korai hagyományokban, akkor a hétbolygó (hét planéta) gyanúja kézenfekvően jelentkezik, ahogy ezt Pap Gábor elő is vezeti.⁵⁶⁰ Anonymus⁵⁶¹ szerint azonban Kijev ostroma után hét „kun” kapitány is csatlakozott a honfoglalókhoz, sőt, mi több, a Pannóniába költözés gondolata éppen hogy tőlük származik. Padányi szerint⁵⁶² ezek a „kunok” tulajdonképpen avarok voltak, merthogy a ‘kun’ nép még egy évszázadig nem jelenik meg Európa színpadán (a Kárpát-medencét elfoglaló avarokat egyébként alavároknak, más néven vár-kunoknak nevezték).⁵⁶³

De az égitest- vagy másképp „lélekfa” motívuma népmeséink legrégebbi elemei közül való, nem a sámánavató szertartás emléke, ahogy korábban értékelni szokták. Életfáról van szó, nem sámánlétráról, mint a szibériai népeknél, amikor még a sámánnak az erre a célra készített, rovátkolt fán kellett felmásznia, hogy képzeletben az égbe juthasson. Ehhez jellegzetes adalék az analitikus lélektan megközelítése, amely szintén metaforikus. Eszerint a fa gyökere behatol az alvilágba, a tudattalanba, törzse az életút maga, és lombja a tudat jelölője. A hős, miközben megmássza a fát, belső utazást tesz és szembesül saját lelke mélységeivel. Hasonló felfogásban fogalmaz sokkal későbbi időben Jankovich Marcell is: „A Rendet a Világosság szüli, a Világosságot a Nap, így a meseszó nyíltan vagy burkoltan mindig a Nap körül forog, mert hát az igazán nagy lélegzetű tündér- vagy hősmesék miről is szólnak? Az elrabolt, elveszített Fény visszaszerzéséről, az éjszaka lenti birodalmában (a tudatalattiban) tett rémálomszerű utazásról, ahonnan a Naphoz hasonló hős mindig visszatér, miután legyőzte a sötétségnek (lelkünk titkos mélyének) szörnyalakjait.”⁵⁶⁴

Amikor egy-egy mesében a lélekelemről van szó, akkor az asztrológia jeleit is rá lehet a mese részletére húzni, és úgy jelenhet meg, mintha a mese az asztrológiai világkép jegyében született volna – ahogy ezt Pap Gábor a magyar mesevilágra vetítve alkalmazza is.⁵⁶⁵ Az azonosság ellenben csak látszólagos, hiszen a két eszmekört csupán a lélekelemek kötik össze, az alapjuk azonos, ámde a kifejezőmódjuk nem. Pap igen részletesen kimutatja a csillagászati vonatkozásokat, azaz még a csillagképi szakaszok harmadolt (dekanátusi) hatásait és egyéb bonyolult összefüggéseket ismeretét is kiolvassa a népmeséinkből s más művekből.⁵⁶⁶ Ami a tényleg régen meglévő „csillagismeretre” és egyúttal az eposzi, mítoszi keret beépülésére utal.

⁵⁵⁷ Berze Nagy (1958), p. 22.

⁵⁵⁸ Anonymus (1977): *Gesta Hungarorum*, Hasonmás Kiadás. Pais Dezső ford. Magyar Helikon, Budapest. pp. 83-84.

⁵⁵⁹ Kálti (1978). pp. 56-62.

⁵⁶⁰ Pap (1997), Gábor: *Angyali korona, szent csillag. Beszélgetések a magyar szent koronáról*. Jászszági Művésztelep – Tötevény, Jászberény. pp. 121-128.

⁵⁶¹ Anonymus (1977), pp. 87-88.

⁵⁶² Padányi (1989) Viktor: *Dentu-Magyarica*. Turul Kiadó, Veszprém. p. 347.

⁵⁶³ *uar-chun*, azaz török törzs.

⁵⁶⁴ Jankovich Marcell: Az aranyhajú kertészbojtár. *Idézett mű*.

⁵⁶⁵ Pap (1999), Gábor: *Hazatalálás*, Püski, Budapest

⁵⁶⁶ Pap Gábor: *Vizi Péter és Vizi Pál. Egy magyar népmese asztrálmítoszi dimenziói*. https://maghon.weebly.com/uploads/2/0/0/3/20035969/pap_gabor_-_vizi_peter_es_vizi_pal.pdf.

Ezeket azonban ő nem tanító vagy erkölcsi mesetartalmakként emeli ki, hanem szerkezetük eredetét vizsgálva, lényegüket kifejezetten asztrálmítoszi összefüggéseknek mondja, kizárólag égi hierarchia irányításának magát alávett tartalmakat tételez fel, vagy erre teszi a hangsúlyt. Ebben tehát csak annyi igazítást kell végrehajtanunk, hogy teljessé tegyük az elemzést, hogy őseink és néphitünk megőrzői sokáig fordítottan: a csillagokra irányított figyelem és vizsgálat eredményeit használták fel a földi élet csillagjegyei, jellegzetességei, fordulatai rögzítésére, akár még több nemzedék múltán is, a mesébe írtan, hű visszaadására az emberi tapasztalatnak.

Molnár V. József éppen ezen az úton haladva a megélt összefüggést a Mindenséggel a régi népelet maradványaiban kutatja és mutatja fel: „A régi ember a kerek világ kellős közepében a

„A mindenséggel mérd magad!”

teremtő és törvényt adó Urat, a személyes Istent találta meg, akivel mindenkor beszédes viszonya adódott. Hitt mindenható erejében,

s abban, hogy látható és láthatatlan (csak sejthető, csak hatásában észlelhető) csillagnyi más-ságban, egyazon ige működik; ezért a minden porcikájában összefüggő tér-idő rendszer része, részese, s egyben egésze lehetett. A dolgok egybetartozását a veleszületett ősképekkel, analó-giás kapcsolatokban érzékelték. A Mindenségben megtalált egybecsengéseket szűkebb emberi környezetére is érvényesnek tartotta. Nem másolta a természet adta mintákat, amelyek az őské-pekkel és a nemzedékről-nemzedékre öröklődő szokásokat 'igazolták vissza';” hanem „emberi különvalóságát megtartva, azt erősítve igazította életét a 'nagy-egész' működésrendjéhez. A hajdan volt embert a tér tartotta, fogta s az idő nevelte, növelte, adta erejét, egészségét. A tér, amelynek fészkeiben élt – szakrális volt (áldott és átkozott része, helye egyaránt, hiszen az idő-hozta törvény tagoltan tájolta heterogén, s hierarchikus rendszerét), s cselekvése, amelyet mítosz⁵⁶⁷ és rítus igazított – csakúgy. Az esztendőkörös változásrend, amelyet 'kerek istenfának' mondott és tartott, adta kerek életének fordulóit, s adta léte ízét, tartalmát is. A születés, amely-lyel csillagocska, napocska jött mind ahányszor a világra, a Nap esztendőkörös újjászületésével volt azonos. Gyermekszületéskor a karácsonyi abrosszal terítették le az asztalt! (A Galga-men-tiek azt tartják: ha valaki meghal, új csillag születik az égen.⁵⁶⁸ Régi hitükben az élet fénytől fényig tartott.)”⁵⁶⁹ Ezzel pedig nemcsak az asztrológiától kerülünk távol, hanem valójában a keresztény istenfogalomtól is. Vagy éppen ahhoz közel?

S bár Molnár nem távozik el véglegesen az asztrológiától és az egyes népszokások taglalása végén az állatövi csillagjegyekkel is összefüggésbe hozza az emberi élet fordulóinak kezelését néphagyományunkban, mindazonáltal azokban érzékelteti „a népi gondolat egyetemességét”, megalapozza „a magyarság belső, lélekképének tudományát”, amely a fogamzástól az őslélekig megy és vissza, és „az ősképet helyezte kutatása középpontjába, amely, mint tanítja, kegyelmi

A magsors

ajándék, s ennek felismerése teszi a magyarságot a szerves Mindenség magjává. Magvontunkat váltja át munkásságában kezelhetővé, felismerve a vele járó magsorsot, a világ világosságának fényében”.⁵⁷⁰

Menjünk hát vele körbe az általa felvázolt népi évkörön: Születés után „a csecsemőkor szoros pólyakötése (6-9 hétig hajdan csak akkor vették ki a pólyából a gyermeket, ha tisztába kellett tenniük: hogy 'ki ne mozogja magából a lelket'; a halottat is lekötötték, hogy 'ne kapkodhasson a távozó lélek után') a Bak territóriumának tulajdonságát valósította. A kisgyermek háromesztendő koráig a 'Vízöntőben élt', annak alig-alakja, személytelensége, majomkodása határozta meg életét, hogy a föld alatt feszülő csíra, s a pattanni készülő rügy adhassa hetedik évéig annak tartalmát: a Halakban áldozat okán újulni készülő mindenek. Ilyenkor a lelkében

⁵⁶⁷ Ez a mítosz nem eposzi, hőszi, hanem evilági, mindennapi, a szentség fogalmunkhoz közeli.

⁵⁶⁸ Azonosan az ausztrál bennszülöttek elképzelésével (amit a nagy régiségben volt azonosság helyett, talán jobban magyaráz a mindkét nép mellérendelő felfogását tükröző elképzelés).

⁵⁶⁹ Molnár (2010) V. József: Az emberélet fordulói. *A magyar lélek képe*. Magyarságtudományi füzetek 5. Hun-Idea Kiadó, Budapest. p. 9.

⁵⁷⁰ Ahogy Gyárfás Ágnes az előszóban fogalmaz. Lásd Molnár (2010), p. 7.

feszülő csíra s rügy, a vele játszó 'nagyok' (Nagyböjt szigora multság helyett 'játzóba' terelte a legényeket és a leányokat) miatt, hatalmasan „követelte” az átváltozást, az újulást, amelyet húsvét hozott, adott, a Kos ideje. A Kos tízesztendő korig 'látta vendégül' a gyermeket: neki-lódulást, szelet, szaladást adott neki, a mindenk hirtelen nagyot változó kedvét, erejét. Április 1-jén, a régi faluban fűzfavesszővel fenekeltek el minden hét és tíz év közötti férfigyermekek, hogy növekedésének rakoncátlansága múljk, s vele a határ zöldarany vegetációja is. Valahány gyermek tizennégy éves koráig gyűjtött, töltekezett, 'tövében erősödött', miképpen a Bika jegy-korszakában a mérges-zöldre váltó nő-növény; hogy a következő jegyben, az Ikrekben szárba szökkenhessen, ezüst-zölddé változva át. A kamaszkor idejét hozta, adta ez, a 'csodalátás' esztendeit (Áldozócsütörtökön a hitese ember egy villanásra megláthatta a Mennyeket, amikor annak kapuja kinyílt az oda távozó Jézus nyomán) s a 'birkózását' (a kamaszlelekben a gyermek és a felnőtt viaskodik egymással, de a 'csatát' minden kamasznak a környezetével is meg kell vívnia). A Rák, amely minden esztendőben a határ terített asztalát adta, amelyet mindenki 'körbeülhetett' – az emberélet érettségét hozta, alkalmát annak, hogy a két különemű eggyé legyen; családot alapítson – s tette is. Bár az emberélet Rák korszaka hozta az egybekelést, az esküvők mégis farsang végén voltak, s az ekkor összeházasodók, akik a padláson (Istenhez közel!) elkészített nászágyon izlelték meg először egymást negyvenhét napig, húsvéthétfőig nem ölelkezhettek. A halálba avatódta így be, amely a nagyböjt, a Halak időszakában kozmikus jelenlét; a földbevetett mag szerepét 'játzótták' el, hiszen a házasságban nekik is maggá kellett változniuk, maggá, aki koratavaszon halálra adja magát, 'áldozatra megy', az újulásért, a fészeknyi gyermekért. Hajdan az esküvőt a halál első grádicsának tartották; Sióagárdon a gyászruhát jegyajándékként kapta a menyasszony. Az emberélet dereka (a 'java kor') az Oroszlán adta tulajdonsággal volt rokon: az ember ekkor méltóvá vált a nemét, nemzetségét jelölő kalapjára (a csecsemőgyermeket a férfi ezzel áldotta be a családba!) – megkoronáztatott; s az asszony érdemet kapott a 'mindenség jeleivel öltöztetett' főkörtőre, hogy 'királyi' embere oldalán nagyasszony lehessen. A Szűz a halál második grádicsát mutatta meg, ilyenkorra a látványosan teret-időt szervező nő-növények (mindahánynak!) töve szakad, szétesik az 'egy' magba, gumóba sűrűsödik a lét, alig moccanó, 'tétlen' potenciává változik. Ilyen az ember öregkora: már mindenből kevesebb beéri, a lélekben ideje érkezik, az összegzésé, a rendszerezésé, mert valahányunknak mérlegre kell majd állnunk, megvénülve, s a régiek erre életük Mérleg időszakára penitenciával készültek. Sokan közülük, külön zarándoklatokat vállaltak, hogy testük maradék erejét is elnyűjék, vágytalanná üritették magukat, hogy lelkük megtisztulhasson. Aki a mérlegelésen könnyűnek találtatott – a régi hit szerint – elpusztult: a föld nem vette be a testét, az ég nem fogadta vissza a lelkét. Az utolsó átváltozást, a halált csak a tisztult lelkű ember, kapta: teste itt maradt, lelke a meghaló testből el-ki-föl távozott. Mindez a valahány testet csupaszító Skorpiót idézi, az esztendőkörös változásrend leglátványosabb fullánkos halál-idejét. Érkezésekor a régiek egy öreg fát döntöttek ki, a meddővé váltat, a meztelent, hogy e rítussal 'elébe menjenek' a halálnak, s egy új fát ültettek rögvest, hiszen a halál az újulást alapozza. A Nyilas időszaka, amely a fény újjászületésére való készüllet, a purgatóriummal, a köztes léttel rokon. A léleknek itt meg kell szabadulnia minden földi kapcsolattól (s az itt maradóknak el kell engedniük a Teremtőhöz vágyakozót, tucatnyi rítus szolgálta ezt!), hogy ahol ide, a földre érkezett, a Tejút hasadékon át, vissza tudjon térni, immáron véglegesen a világot teremtő Úrhoz, aki a földi tartózkodással hatalmas próbára tett valamennyiünket. A hajdan volt kerek emberélet a kerekvilágban ekképpen a 'Mindenség lélekrajzát' valósította, s hagyta modellként, kovászként mireánk”⁵⁷¹

Nem sokkal haladja túl ezt, gondolom, az az eredeti felfogás, amely a magyar lélekhitben tárta fel a mellérendelő viszonyt a beláthatatlan, ismeretlen világgal kapcsolatban. Ez a világszemléleti mód a magyar nép sajátja, amely máig megmutatkozik nyelvében, népi ábrázoló

⁵⁷¹ Molnár (2010), pp. 8-9.

művészetében, s így egész gondolkodásmódjában. Bár az idő és az erőszakos, hódító népek megkoptathatták, de teljesen el nem tüntethették. S mivel e látásmód népmeséinkbe is mélyen beleívódott, nem szabad a modern értelmezésekkel megfosztanunk meséinket és magunkat tőle.

A mellérendelő szemléletű – magyar – társadalomban együtt élő emberek egymáshoz való viszonyulási módjában a hangsúly az egyenlőségen és a békés együttélésen van, ennek ellenkezője nem jut szerephez. Nem hagyják kialakulni az egyenlőtlenséget, egyik embercsoportnak a másik fölötti elnyomó hatalmát, nem jön létre olyan társadalmi réteg, személycsoport, akiktől félni kellene, akiket imádni kellene. Mint láttuk, a mellérendelő felfogásban nem találkozunk sem istennel, sem teremtéssel, hanem csak az embert kitöltő lélekkel. Amíg az ember születik és elpusztul, addig a lélek öröktől fogva és örök időnkig létező. Az emberben csak 'lakik'. Ebben a felfogásban nem találkozunk teremtéslegendákkal, teremtési elképzelésekkel. Erre példa a magyar hit- és mondavilág, de ide sorolhatjuk az észak-amerikai indiánok, az eszkimók, a hinduk vagy a Távols-Kelet korai hitvilágát is. Test és lélek egyenrangú, egyik sem kevesebb a másiknál, ahogyan a valóságnak is mindig két – anyagi és szellemi (képlet, ütemterv) – oldala van, melyek egymástól elválaszthatatlanok. A magyar népmese szerint minden körülöttünk lévő dolog lélekkel rendelkezik, az emberek, állatok, tárgyak, természetfölötti lények. Mindent a maga nyelvével kell ugyan megszólítani, de ott van egy állandó közös pont, a lélek. És ennek a felfogásnak egyébként a görög preszokratikus filozófiában külön neve van: hülozoizmus, ami annyiban rokon az ezek szerint elődjének tekinthető magyar látásmóddal, hogy a határtalanul gazdag lehetőségekkel bíró dolgokként tekint a világban találhatóakra, és isteni erőt lát bennük.

Ezért, ennek a nagyszerű, derűlátó világfelfogásnak a háttérbe szorulása miatt, sajnálatos, hogy a régészeti kutatások által bizonyítottan egyértelmű eredeti emberi mellérendelő látásmód szöges ellentéte, a későbbi, csak a Kr. e. 4. évezred közepén megjelenő alárendelő szemlélet mára már nagyobb teret nyert a világban. Utóbbi lényege, hogy csak részben ismeri az egyenlőséget, körülbelül úgy, ahogy a főnök számára a beosztottak mind egyformán óalatta állnak. Mindig van valaki, aki a másik, a többi fölé helyezi magát, egészen a piramis csúcsáig, kapcsolatuk tehát ezen a függőségi viszonyon alapul. Így tehát a Kárpát-medence magyar társadalmának ilyen, keményen alárendelő környezetben kellett megőriznie mellérendelő szemléletét és erkölcsiségét. Ez a magyar csoda maga, mert a nyelvünket és gondolkodásunkat még mindig jellemzi a mellérendelés. És a népmeséink mondanivalójának és legtöbb részelemének jellege is ilyen, mégha a mondai, eposzi, azaz csillagmítoszi hatás érvényesül is bennük. Más azonban ennek a csillagjegyi hatásnak az eredeti alakja, amely kiolvasható meséink mellérendelő jellegű tapasztalati közléseiből, és más az alárendelő jellegzetesség befolyása, ami a mondai alak, az eposzi hős öncélúságában, embertelen tetteiben jelenik meg.

Berze Nagy János gondolata az volt, hogy a magyar nép varázsmeséi állnak legközelebb az „ösforráshoz”.⁵⁷² Ezért meséink tanulmányozásakor észrevehetjük bennük ezt a mellérendelő szemléletet és erkölcsiséget. És népmeséinkben találkozunk e szemlélet igen szép, alárendeléssel alig „fertőzött” példáival is. Persze van, ahol érezhetjük az alárendelő viszony túlsúlyát, de akadnak olyan mesék is, ahol a mellérendelő szemlélet egyértelmű győzelmet arat az alárendelő nézet fölött. Az egyik legjobb példa erre *A világlátott királyi vitézről* szóló mese:

Hősünk, Csóré királyfi iránt szülei nem mutatnak megértést, amikor egy félreérthető jóslattól vezérelve, félelmükben ládába zárják, és a tengerbe dobják. Miután partot ér,⁵⁷³ találkozik egy másik királyfival, akinek útítársa és barátja lesz. Kapcsolatuk egyenrangú, ezt Csóré rögtön első találkozásukkor tisztázza: „Nincsen hosszabb útja a királyfinak hozzám jöni, mint nekem odamenni.”⁵⁷⁴ Csóréban iszonyú nagy testi erő, de még több jószándék és önzetlenség lakozik.

⁵⁷² Berze Nagy (1958), p. 321.

⁵⁷³ Folyótenger lehet, annak van partja.

⁵⁷⁴ Banó (1961) István, Dömötör Sándor (szerk.): *Régi magyar népmesék - Berze nagy János hagyatékából*. Tudományos Ismeretterjesztő Társulat Baranya megyei Szervezete, Pécs, 1961. p. 114.

Egyszer egy király udvarba érnek, ahol a királyfi három próbát akar kiállni, hogy elnyerje a királylány kezét. Csóré segítségével teljesíti is őket, de a „*te az enyém, én a tied*” boldog végződés elmarad, mert az újdonsült feleség a becsületet felrúgva már a nászéjszakán férje életére tör. Csóré megmenti ugyan a barátja életét, de közben mindkét lábát elveszíti. Emberfeletti lelkierővel és kitartással, tenyerén futva elszökik a palotából, és közben találkozik egy kar nélküli vitézzel: „Adjon isten barátom! Hát látom, mi egyet megérünk, mert neked nincs két kezed, nekem nincs két lábam.”⁵⁷⁵ Hát ne búsuljunk, mert én fonok egy kosarat és felkötöm a hátadra.

Ősforrás

Abba én beleülök és akkor lesz két kezed. Így ketten megérünk egy embert, mert én neked is tudok enni adni, és magam is eszem.”⁵⁷⁶ Együtt folytatják útjukat, összehangolódtott egyetértésben. Házat építenek, lányt szereznek maguknak, de ellentétben a királylánnyal, ő szereti és becsüli „elrablóját”. A lányt aztán egy gyönyörű, égis erő kastélyban lakó vérszívó óriás beteggé teszi. Csóré ereje és ravaszsága révén legyőzi az óriást, magának lábat, barátjának kezét „csinál”, és kincsekkel megrakodva térnek haza. Barátja a lányt feleségül kéri, Csóré pedig egy táltos paripa hátán szülei királyságába indul. Útközben ismét találkozik barátjával, a királyfival, aki koldusruhában disznókat őrzi. Csóré kérésére ruhát és helyet cserélnek, és este ő tereli haza a disznónyáját. „*Ekkor kiállt az asszony a kapuba és így szólt: – Jertek urak, nézzétek, az én hitestársam hogy csókolgassa a gölyének (koca) a fenekét. Akkor Csóré kezébe vett egy vastag sorompolyt (karó), s úgy ütötte meg a megállott gölyét, hogy a csontjai béhulltak a kapun. Akkor nekifutott az asszony, hogy az urát összetépje, de megragadta Csóré és olyat rántott rajta, hogy a hátbordái előkerültek... Azt mondja most neki Csóré: – No te átkozott, vigyázz magadra, mert ha még egyszer a kezembe kerülsz, akkor a csontjaidat kirázom a testedből. Hát a te urad disznópásztornak való?*”⁵⁷⁷ Azaz a királylány nem hajlandó férjét mellé rendeltnek tekinteni, de Csóré, aki a tisztelet, egyenlőség híve, nem nézheti, hogy barátját ilyen szégyen és megaláztatás érje. A helyzetet rendezve indul tovább, míg szülei királyságába nem ér. Ott apja egy próbával fogadja: saját hűgát kell a tizenkettedik emeletről lehozni, vagy övé lesz a századik karóba húzott fej. Csóré most is ragaszkodik az egyenlő elbíráláshoz: szerződést kötnek, hogy ha Csóré veszít, a király a fejét veheti, de ha nyer, ő veszi a király fejét. A feladatot szempillantás alatt teljesíti, mégsem veszi el apja életét. Elfogadja viszont a birodalmát, majd színt vall anyjának: „*Én vagyok az, akit tengerre bocsátottatok, a ládában. Jut-e eszedbe, hogy mit mondtam ki a méhedből? – Hogy még az atyámnak a feje felé állok egy karddal, s már most azt is megtettem. Add férjhez a lányodat ahhoz, aki kéri, és ne húzd senkinek karóba a fejét.*”⁵⁷⁸ Így ez a mese jól példázza a mellérendelő szemlélet egyik legfőbb mondanivalóját, miszerint nem az számít, honnan származol, hanem az, hogy ki vagy. Csóré hiába születik királyfinak, miután szülei megszabadulnak tőle, többé szó sem esik származásáról. Nem tartja azt lényegesnek, ahogyan jó néhány népmesében ugyanezen okból egyáltalán nem használnak neveket. Csóré ugyan elnevezi saját magát, de ezzel csóréóságára (meztelenségére) utal, származását tudatosan figyelmen kívül hagyja.

⁵⁷⁵ Csak most döbbenek rá, hogy mit jelentett a gyerekkoromban gyakran halott mondás (amikor például ketten emelték fel az egynek igen nehéz terhet): „Ketten kiteszünk egy damaki ember számot.” (Azt hittem, hogy a „damaki ember” – a szomszéd faluban, Damakon – egy óriás lehet. Ezt alá is támasztotta egy anekdota, hogy Damakon akkora nagy a pirító, hogy amikor leesett az asztalról, agyonütötte az alatta lévő macskát.) Tehát kiegészítésről volt szó és a két fél egyenrangú egyé válásáról.

⁵⁷⁶ Banó (1961), p. 119.

⁵⁷⁷ Banó (1961), p. 121.

⁵⁷⁸ Banó (1961), p. 123.